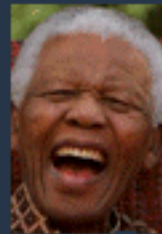

Gunnar Bjarne

Middags- bjudningen

DENNA BOK FINNS
ENDAST I *LÄS EN BOK*

Gunnar Bjarne

**MIDDAGS-
BJUDNINGEN**

© Gunnar Bjarne

Juni 2008

På fredagarna kan Go' kväll vara ett sevärt TV-program. Senast var det dessutom i högsta grad hörvärt. Man hade Barbara Hendricks som gästartist, hur man nu hade betett sig för att få dit henne. Barbara sjöng två sånger, som en musikalisk inramning till Go' kvälls övriga inslag, och för mig blev det två himmelska upplevelser. Hon är ju en enastående sångerska. Härlig röst, varm, mjuk. Oerhörd musikalitet. Flärdfritt uppträdande, ingen bredbenthet, inga gymnastiska äventyrligheter, inga plågade ansiktsuttryck. För henne är bara musiken viktig.

Det är förstås fel att tala om inramning en sådan gång. Två höjdpunkter, kanske jag borde säga. Men inte med en djup sänka emellan, snarare en högplatå mellan två toppar. Efter Barbaras första nummer, en fransk sång med folkviseanstrykning tyckte jag det lät som, var det litteraturexperternas tur, och Anna-Karin Palm och Niklas Källner förmedlade på ett lättsamt sätt sin egen glädje över romaner och kokböcker och filmer till mig och andra tittare.

Efter en kvart var jag behagligt mättad med andlig

spis och sugen på det som skulle bjudas vid middagsbordet i en annan ända av studion. En halvvägs till åren kommen historiker med svenskt 1700-tal som huvudin- tresse var kvällens värd. Han hette (heter förmodligen fortfarande) Christofer O'Regan och det märktes när han presenterade sina gäster att han förtjänar en del av sitt levebröd på att guida i Gamla stan. Käften var så att säga vältränad. Men inget ont i det. Med tanken orden föddes på mannens läppar (för att nu låna en rad från en på 1700-talet uppväxt svensk poet), och eftersom tankarna var många blev det ett rikt flöde av ord.

Christofer använde särskilt många ord för att teckna den sortens smickrande bild av sin första gäst Gustav III som rokokokungen var van att höra. Men han sparade för den skull inte på orden när han presenterade damen till höger om konungen. Det var den åttiotreåriga Margit Pettersson, som från sitt fönster i Gamla stan hejat på Christofer under hans stadsvandringar och som sedan blivit hans synnerligen goda vän. Ingen förnäm hovdam precis, men ungdomlig i sinnet och en värdig bordsdam åt vilken kung som helst. Mitt emot henne satt en annan av ofrälse stånd, Tomas di Leva – ja förresten, di Leva, af Leva, von Leva. Jaja. En udda figur i varje fall som jag sett några gånger på TV och som jag förundrats över. Klädd som ingen annan och med ett långt krusigt hår böljande över axlarna. Möjligen ofrälse alltså, men san-

nolikt frälst, en kärlekens budbärare som imponerat på Christofer. De hade mötts en gång i en av Gamla stans gränder, och när Christofer hade prövat med att dra igenkännande på munnen, hade Tomas svarat med ett oförställt vänligt leende. Ett praktexempel alltså på hur alla människor borde bete sig mot varandra för att världen ska bli bättre. Den fjärde av Christofers gäster hade otu- ren att bli bekant med Tomas di Levas motsats. Den ljuv- ligen Magdalena Rudenschöld hade levt ett bortskämt liv som Gustav III:s högt uppskattade hovfröken, men ef- ter kungamordet, då ”storvesiren” Reuterholm blivit lan- dets ledare och öppet vågade visa hur han hatade kung- ens tidigare anhängare, hade hon anklagats för delaktig- het i en påstådd gustaviansk konspiration mot nationen och satts att mögla i spinnhuset. Nu var hon emellertid för kvällen levandegjord och placerad mitt emot kungen.

Man kan tänka att Gustav III och hans hovfröken hade tankar om Reuterholm som inte var förenliga med deras kristna tro och att dessa präglade deras bordssam- tal. En intressant studie i hat vore det säkerligen, men knappast aptitretande för de andra kring bordet. Margit och Tomas skulle dessutom troligen hämmas av underlägsenhetskänslor och av osäkerhet om vilka till- talsord de kunde tillåta sig. Ers majestät, kungen, ni kungen? Hovfröken, fröken, du Magda? Eller om det var Malla hon kallades? Svåra saker. Margit skulle väl

inte våga vara lika hurtig i sitt umgänge med envåldshärskaren som hon var med Christofer, och hur ivrig Tomas än vore att tala om för högdjuren vad kristlig kärlek är och skall vara, måste han i detta sammanhang ha känt tvekan när lusten grep honom att resa sig upp, slå an ett kraftfullt ackord på gitarren och överrösta de höga med kärlekens höga visa. Vad gör man i sällskap med högkonungsliga och högadliga personer när dessa låter hätska tankar förstöra matlusten för underklassen? Skulle Christofer bli lyckosam om han avbröt de högädlas bittra ordväxling med en skål för kärleken? Skulle programledaren Joachim Vogel våga bryta in med en fråga om vad Reuterholm var för slags figur och hur det kom sig att denne som tyckt så illa om kungens maktambitioner blev en rabiät förföljare av dem som kunde hota hans egen makt?

Sådana fantasifulla och filosofiska tankar kan man få när man tittar på Go'kvälls middagsbjudningar. Det är ett program som stimulerar till tankar, och i det avseendet ett alldeles utmärkt program. Är gästerna rätt valda? kan man till exempel fråga. Vad kan de hitta på att tala om? Vad kan de vara överens om, vad kan de ha skilda meningar om?

Själv inspirerades jag efter Christofer o'Regans middagsbjudning att läsa i Bonniers *Den svenska historien* om mordet på Gustav III och om Magdalena Rudenschöld

och Reuterholm. Vilken märkvärdig människa Reuterholm var! En för sin tid ovanligt frisinnad politiker som drev igenom en tryckfrihetsförordning som med ens upphävde kungadiktaturens censur, men som reviderade den när han själv blev utsatt för kritik och som landsförvisade Thorild för att denne med revolutionärt patos talat om "de fyra rikets obestånd". Och som han betedde sig mot den stackars Magdalena Rudenschöld! Det påstods att han försökt förföra henne men fått nobben, och när hon föredrog hans värsta fiende Armfelt framför honom och lät sig utnyttjas som kurir mellan denne och andra gustavianska fulingar, då passade han på att hämnas. Så fult! Lät henne stå vid skampålen (den konkreta skampålen) till folkets åtlöje och lät henne sedan trängas med horor och andra fallna kvinnor på spinnhuset i flera år. Frisinnad påstod han sig vara, förståelse för den franska revolutionen lär han ha haft. Frihet, jämlikhet, broderskap. Men bara med dem som tyckte som han själv, och som inte hotade hans egen makt.

Så kan man sitta och tycka. Och döma. Denne Reuterholm alltså. Vilken typ! En simpel diktatorssjäl, inte bättre än sin samtida Robespierre, och i mycket påminnande om dagens Putin och Mugabe och diktatorerna i Burma och Kina, vad de nu heter. Men jag kanske är orättvis. Jag har bara läst några sidor i Bonniers *Den svenska historien* och har naturligtvis stora luckor i mitt vetande.

Han kanske hade goda sidor också, hertig Carls storvesir. Och Magdalena Rudenschöld kanske hade sidor som inte var så alldeles ädla. Vacker var hon i sin ungdom, men vad döljer sig bakom skönhet? En krokig gammal gumma blev hon, säger historieskrivaren, men vad berättar en sådan beskrivning mer än att hon blev gammal och böjd?

Ja, människor är inte lätta att begripa sig på. För att inte tala om världen. Hur ska det gå för världen?

Vore det kanske ett ämne för en middagsbjudning i Go'kväll? Hur ska det gå med världen? Hur ska det gå med allting? Vad betyder hat för utvecklingen? Vad betyder kärlek? Vad betyder frihet, jämlikhet, broderskap? Vad betyder demokrati? Vad betyder maktlystnad?

Vilka gäster skulle man ha då för att få ett bra samtal?

Uppriktigt sagt tror jag inte riktigt på Christofer O'Regans kvartett. Det får vara måtta på klasskillnader och begåvningsskillnader och intresseskillnader. Christofer trodde att Gustav III och Tomas di Leva skulle finna varann och bli hjärtevänner, men, nej, ja, jo - det är klart, lusten att klä ut sig och att uppträda har de båda, och det är väl inte otänkbart att Tomas di Leva har ett starkt intresse för opera och så vidare, men ändå, de står för långt ifrån varann. Och Margit, det är förstås fråga om samma saker där, hon har helt andra erfarenheter och referensramar och – men jo förresten, hon bor i

Gamla stan och vet det mesta om Stockholm och hur staden har förändrats under hennes liv, och det borde förstås kunna intressera Gustav och Magdalena. Det skulle kunna bli ett jätteintressant samtal, och om hon tog upp mobilen och tryckte den mot örat och började prata för sig själv fritt och glatt som kvinnor gör nu för tiden (och en del män också), så skulle det kunna ge upphov till stor undran och många frågor från sjuttonhundratalarna. Och hon skulle å sin sida kunna fråga dem hur det var på deras tid när man fick lust att ta kontakt med en person i andra ändan av stan eller andra ändan av riket. Så vem vet, det skulle kanske kunna bli ett riktigt animerat samtal vid Christofers middagsbord. Men inte skulle väl de allvarliga problemen i världen komma att ventileras?

Nej, om jag skulle bjuda på middag i Go'kväll, då skulle jag nog i första hand styras av möjligheten till ett stimulerande samtal om det mest angelägna. Då kan det inte bli vilka som helst som kan komma i åtanke inte. Nej minsann, när Gunnar Bjarne bjuder på middag, då ska det vara klass. Jag vill inte nedvärdera rokokokungen och hans hovfröken, inte heller kärleksförkunnaren eller damen med ålderns vishet och ungdomens glada sinne. Men det finns grader. Och måste man välja med målsättningen att få ett optimalt samtal så väljer man förstås de optimalt begåvade.

2

Vilken situation! Det kan inte vara i något annat sammanhang än Go'kväll som man har världshistoriens alla toppbegåvningar att välja mellan och kan plocka ut de fyra allra bästa – eller jag kanske ska säga den för ett animerat samtal bästa fyrklövern - som middagsgäster och sen vara alldeles säkra på att de kommer också och att de snällt sitter på sina stjärter när det blir dags.

Bara att välja.

För den skull inte världens lättaste uppgift. Världen är full av begåvade människor. För att inte tala om historien. Flera miljoner med IQ över 120. Flera miljoner med specialbegåvningar för musik, konst, litteratur, vetenskap. Flera miljoner med känsla för natur och ekologi. Flera miljoner med kärlekens intelligens och med drivkraft att hjälpa. Flera miljoner som inser att det finns viktigare saker i livet än pengar.

Oj! Bara en inventering skulle kräva hälften av de år jag har kvar att leva. Att kategorisera, värdera och välja skulle ta resten.

Men jag behöver förstås inte vara så till den milda grad vetenskaplig. Så viktig får inte en middag i Go'kväll vara. Jag kan nöja mig med att vara den ovetenskapliga

lilla skit som jag är och alltid har varit och bara plocka fram de namn som jag kan hitta i minnets gömmor.

Jag börjar direkt. Blickar in i hjärnans virrvarr. Ett namn är självlysande, och det är klistrat på en person som också lyser. Lyser så starkt att jag tills vidare inte kan urskilja några andra. Nelson Mandela. Nittio år i sommar. Måtte han få leva länge än! Han behövs i den urartade värld vi lever i. Han är oundgänglig som föredöme och som lärare. Självklar hedersgäst vid mitt middagsbord. Han står i särklass. Intellectuellt, kulturellt, moraliskt. Ett unikum även i världshistoriskt perspektiv. Tänka sig: att för nationens och det mänskligas skull vilja försonas med dem som utan skrupler begravt honom levande, att inte brytas ner av en tjugosjuårig fängelsevistelse utan faktiskt växa moraliskt och mänskligt till något så ofattbart stort! Utan att bli uppblåst, utan att bli hög, utan att bli förgiftad av maktens möjligheter. Han är otroligt imponerande!

Men vilka andra ska jag välja?

En som också kan förefalla självklar är förstås Jesus. Kan någon vara intelligentare än skaparens inkarnation på jorden? Om han nu verkligen var det förstås, det är naturligtvis inte alldeles spiksäkert. Varför skulle Gud inkarnera sig bara för dem som hade turen att födas vid samma tid som Jesus eller senare? Och vad är det egentligen som motsäger att Jesus bara var en väckelsepredi-

kant? Ja, bara och bara. Guds son eller inte, han har som ingen annan påverkat tänkande och lagar och kultur och musik och skeenden. Det är inte vem som helst som gör det. Världshistoriens viktigaste person förmodligen. Det är klart, det vore något att ha den personen vid sitt bord. Synd bara - han var med på en Go'kväll-middag för ett par veckor sen, så – ja, nej, men, jo - jag skulle allt gärna vilja ha med honom ändå. Jag reserverar en plats. Preliminärt.

Det finns även andra bland mina kandidater som har gudserfarenhet. Echnaton till exempel. Han kallade visserligen Gud för Aton, men det kunde han väl få göra. Och om jag bjuder honom, så måste jag bjuda hans drottning också, Nefertiti. Det betyder den vackra Titi, och ända sen tonåren har jag beundrat bysten av henne med den höga drottningkronan som finns på Louvren, eller om det är i Pergamonmuseet i Berlin. Vilka gäster alltså, att ha närmast sig vid bordet! Men jag måste kanske titta på andra tänkbara kandidater också innan jag bestämmer mig.

Jag gör en snabbinventering, efter kategorier:

Vishetslärare först, och idéledda: Lao-tse, Buddha, Sokrates, Platon, Augustinus, Benedikt av Nurcia, Muhammed, Bernhard av Clairvaux, Franciskus, Tomas av Aquino, heliga Birgitta, Catherina av Siena, Luther, Machiavelli, Rousseau, Kant, Marx, Gandhi, Martin

Luther King, Moder Theresa, Dalai Lama.

Hur många var det? Tjugoen. Oj!

Nästa kategori, humorister, glädjespridare: Aristofanes, Petronius, Boccaccio, Chaucer, Shakespeare, Cervantes, Molière, Voltaire, Bellman, Anna-Maria Lenngren, Marc Twain, Oscar Wilde, Tage Danielsson. Tretton, aj, olyckstal, en till måste jag hitta, eller också får jag ta bort en. Jag gör det, jag tar bort Shakespeare, han passar bra också i nästa kategori.

Berättare, dramatiker: Homeros, Herodotos, Thukydides, Sofokles, Euripides, Vergilius, Chrétien de Troyes, Snorre Sturlasson, Shakespeare, Victor Hugo, Walter Scott, Almqvist, Fredrika Bremer, Ibsen, Strindberg, Viktoria Benediktsson, Thomas Mann, Hjalmar Bergman, Vilhelm Moberg, Eyvind Johnson, Sara Lidman, Kerstin Ekman, Salman Rushdie. Tjugotre, sammanlagt fyrtiofem.

Lyriker: Psaltarens och Höga visans diktare, Sapfo, Horatius, Goethe, Schiller, Walt Whitman, Fröding, Edit Södergran, Karin Boye, Ekelöf, Martinsson, Lindegren, Allen Ginsburg, Tranströmer. Femton, totalt sextio.

Maktmänniskor: Perikles, Augustus, Konstantin, Karl den store, Attila, Djingis Khan, Henrik VIII, Gustav Vasa, Elisabeth, Richelieu, Robespierre, Bismarck, Hitler, Lenin, Churchill, Roosevelt, Barack Obama, Hillary Clinton. Ytterligare arton, arton plus sextio blir sjuttioåtta.

Vetenskapsmän: Hippokrates, Erathostenes, Aristarchos, Copernicus, Gallilei, Kepler, Newton, Darwin, Einstein, DNA:s upptäckare, vad han nu heter, mannen bakom spiralteorin, som jag tror är Stephen Hawkins. Det var elva, en till måste jag hitta, så att jag kommer upp i nittio. Den kommer i skallen direkt: Marie Curie. Naturligtvis, hur kunde jag gå förbi henne? Kvinna dessutom, kvinnor blev det visst ont om i den här nomineringen. Kvinnorna har tigit i församlingarna, de har gömts i barnkammare, kök och burkor. Anmärkningsvärt nog, måste sägas. Det ska jag inte glömma att ta upp vid middagsbjudningen.

Jaha, skulle jag vara färdig då med min inventering? Det finns förstås flera, men - hä får duga. Go'kväll är trots allt bara Go'kväll, och det är väl inte fråga om världens viktigaste konferens som förestår.

Men viktig nog! För mig i varje fall. För att ge livet innehåll ett år framåt eller vad det kan bli.

Nu är det dags för sällning. Fyra gäster ska jag välja ut. En vet jag alltså redan säkert att jag vill ha: Nelson Mandela. Och det vore förstås fantastiskt att få Jesus som middagsgäst. Liksom Echnaton och Nefertiti. Det skulle i så fall vara fyra. Men skulle de andra nittio vara utslagna utan granskning då? Sokrates och Augustus och Leonardo och Einstein och alla de andra? Nej, så enkelt får det inte gå till, inte ens i Go'kväll.

Sällning således. Nittio stycken, nittiotre med Jesus och paret Echnaton. Uj! Nittiotre superbegåvningar, och dem ska lilla jag betygsätta och rangordna. Undrar vad påven skulle tycka om han fick veta det. Självöverskattning vore väl ett alltför svagt ord. Och vad kommer han att säga om Jesus blir utslagen? Om han kommer att läsa min bok. Om den blir antagen av något förlag.

Det beror förstås på vilka kriterier jag använder. Om ett kriterium är mogen ålder, då duger inte Jesus - han blev ju bara trettiotre (själv är jag fortfarande inte riktigt mogen, och jag fyller åttio i höst). Om man har kriteriet god barnafader så är han också utesluten. Jesus älskar alla barn, står det i en sång, men han var inte pappa till något av dem, så vitt jag vet.

Men det var dåliga kriterier de där. Om man nu har världens bästa för ögonen, vad är det för slags människor som då ska slå sina kloka huvuden ihop för att ge och ta och väga och bedöma?

Kloka huvuden ja. Kloka måste de vara. Och vad är klokhet? Är det liktydigt med intelligens? Nej, intelligens är förmågan att tänka bara. Även en dator har intelligens. Hitler var intelligent, men var han klok? De flesta är lyckligtvis överens om att han inte var det. Hitler, han var ju inte riktigt klok han, det är den allmänna uppfattningen. Nej, klokhet är att använda sin intelligens på bästa sätt. Det har att göra med omdöme, med förmågan att lära av erfarenheten, att skilja mellan ont och gott och att välja den väg som leder rätt.

Vad mer än klokhet? Ja, ingen kan sägas vara en vetlig människa om kunskap saknas. Hur ska man bli en duglig samhällsmedborgare om man inte fått tillräckligt med kunskaper i skolan? Hur ska man kunna laga sin mat om man inte vet hur spisen fungerar? Hur ska man kunna välja rätt väg om man inte vet vart vägarna leder?

Kunskap alltså, vetande – i kombination med klokhet. Räcker det? Ja, det borde det väl göra. Förutsatt förstås att vetandet omfattar allt, således även det humanistiska och det kulturella. Och att det är kombinerat med känsla för det mänskliga och det sköna. Jag skulle nog för säkerhets skull vilja ha med vid bordet minst en

representant för litteraturen och de sköna konsterna.

Klokhet, kunskap, humanism, kultur. Hur är det ställt med de sakerna hos de nittiotre kandidaterna? Vilka har mest av alla fyra kriterierna?

Jag prövar Jesus först. Klok var han naturligtvis, känsla för det mänskliga var utmärkande för honom. Om han var Guds son måste han ömma alldeles väldigt för skapelsen. Men vilka kunskaper hade han? Ja, lagen kunde han säkert, och av pappa Josef hade han lärt sig att hantera såg och hammare. Men utöver det? Det vet man inte. Och hur var det med det kulturella? Han har inte lämnat efter sig något skrivet. Men han författade ändå, man kan säga att han författade liknelser. Han var bra på att hitta bilder. Och han kunde tala på ett fångslande sätt, annars hade han inte kunnat samla sådana åhörarmassor. Han måste ha haft en oerhörd karisma. Han var en sån som man trodde om vad som helst: att han kunde gå på vattnet, bota sjuka, till och med väcka döda till liv. Han var naturligtvis en enastående personlighet. Det är klart – det är svårt att gå förbi Jesus.

Det var ju det också med Jesus att han vågade vara annorlunda. Han vände upp och ner på begreppen i fråga om vad som är stort och litet och berömvärdt och klandervärdt. När lärjungarna bad om att få sitta nära honom i hans härlighet uppe i himmelen, hutade han åt dem och sa att den som vill bli den främste måste bli den ringaste

av alla. Och så sa han: Den som vill bli stor bland er ska vara de andras tjänare. Inte heller Människosonen har kommit för att bli tjänad utan för att tjäna, sa han.

Jaa! Jo men visst!

Där fick jag en tanke.

Jesus behöver inte ta upp någon av de fyra gästplatserna vid bordet. Han kan vara med ändå, som de andras tjänare, som upppassare, kypare – nej kypare låter inte bra, betjänt låter bättre. Då finns han med i bakgrunden, för det mesta utan att man tänker på honom. Diskret men påpasslig. Som Jeeves i Wodehouses böcker. Skänker i av livets druvsaft.

Just det, Jeevesus ska jag kalla honom, då kan man glömma att han (kanske) är av gudomlig härkomst.

Jättebra. Så genial man kan vara ibland! Nu finns det alltså plats för ytterligare en man vid bordet. Det låter inte mycket, men det finns inte plats för flera karlar. Om man inte räknar mig då förstås. Det ska vara två kvinnliga gäster också, det får man inte glömma. Och en kvinnlig programledare, Anja Kontor eller Katja Elliot Bendz. Programledaren måste vara med. Och eftersom det ska väga jämnt mellan män och kvinnor - så ska det ju vara nu för tiden - så måste det bli en hon som får sitta på programledarstolen. Jämn könsfördelning ska det vara vid mitt middagsbord. Det kan man inte säga att det är i min kandidatföreläsning, väl att märka. Jag har tolv kvin-

nor att välja mellan till två platser, sjuttioåtta män till en. Det kan man inte med bästa vilja i världen kalla jämvikt, men det beror förstås på att det har varit en kolossal övervikt av män genom historien. Det där att män och kvinnor är lika och ska ha lika rättigheter, det är en insikt som inte har mer än hundra år på nacken. Konstigt egentligen. Hur tänkte man dessförinnan? Det går inte att förklara på annat sätt än att män i alla tider har haft ett behov av att känna sig stöddiga, och kvinnans degradering har varit fråga om ett slags rationalisering av männens maktbegär. Liksom rasismen har varit en rationalisering av den vita rasens maktbegär.

Makt alltså, usch! Nej förresten, så ska jag inte säga. Makt kan behövas ibland. Det är *begäret* att få makt och att behålla makt som är det farliga.

Men nu var det alltså ytterligare en manlig gäst som ska utses. En som kompletterar Nelson Mandela, en som kan utmana honom, stimulera honom, kanske provocera honom. Provokationer behövs ibland för att få till riktigt tillspetsade argument. Hur vore det med Machiavelli? Ja, varför inte? Det är inget namn som framkallar rysningar av välbehag. Men han vore ju verkligen den som skulle kunna provocera en hedersknyffel som Mandela. Det hänsynslösa maktsträvandet personifierat. Eller Bismarck kanske. Han var ungefär samma typ. Pragmatiker. Man ska välja den väg som säkrast leder till

målet, utan att låta sig hämmas av moral och ädla känslor. Och Bismarck är ju ett aktat namn, till skillnad från Machiavelli.

Men – nej förresten. Provokatörer ska inte behövas när världen i sig är så provokativ. Hellre då en tänkare av rang. Sokrates. Eller Platon, det är ju Platon som har gett liv åt Sokrates. Platon hade också en vision av en idévärld som människorna bara kunde se skuggorna av, och han var så trött på den atenska demokratin att han hellre kunde tänka sig ett samhälle där en från barnåren särskilt utbildad elit styrde. Det finns de som avfärdar Platon som antidemokrat, men jag tycker att det finns mycket i hans tankar som man kan lära av. Ja, Platon tycker jag om. Mer än Lao-tse, Augustinus, Thomas av Aquino, Rousseau och Kant – ja det skulle vara Kant då möjligen, det kategoriska imperativet är en god levnadsregel. Gandhi och Martin Luther King känns också lockande, Gandhi med hans passiva motstånd och hans omsorg om det inhemska näringslivet, Martin Luther King för hans dröm om en värld där alla människor har lika värde. ”I have a dream.” Det vore härligt att höra den rösten på nära håll!

Platon, Kant, Gandhi, Martin Luther King. Imponerande allvarsmän. Men det finns andra, dramatiker, berättare, som imponerar på andra sätt. Shakespeare ploppar upp som första namn, alla tiders största dramatiska geni,

i alla avseenden en professionell teaterman. Men var han så väldigt djup? Jag menar... i jämförelse med till exempel Ibsen och Strindberg, eller Vilhelm Moberg och Eyvind Johnson. Eller Salman Rushdie. Jag tycker faktiskt också att sådana stora berättare som Victor Hugo och Walter Scott står sig slätt i en sådan jämförelse. Strindberg, han var ju poet också, det finns dramer som är väldigt poetiska, Ett drömspel till exempel. Och konstnär var han. Ja, Strindberg ligger bra till. Liksom Salman Rushdie. Han är ingen dålig tänkare han heller, han vågar kritisera företeelser som han tycker illa om, och han gör det med en sprakande och sprudlande fantasi. Ja, Salman Rushdie är nog en av mina absoluta favoriter, måste jag tillstå. Och han har humor också. Det är viktigt i det här middagssammanhanget. Det får inte bli för tråkigt vid bordet.

Hur vore det med en berättare med humor? Marc Twain är det namn som dyker upp först. Honom skulle jag av nostalgiska skäl gärna se vid mitt bord. Jag var väl inte mer än tio år när jag läste Tom Sawyer första gången. Jag ser än i dag första sidan framför mig: ”Tom! Inget svar. Tom! Inget svar. Vart kan den sakramenskade pojken ha tagit vägen? Toom!” Sedan hördes nåt rassel, tant Polly fick tag i Tom innan han hann smita, och själv var jag som läsare hjälplöst fången. Så mycket pojkaktighet, så många dråpligheter, så mycket spänning – och kärlek

fanns med, vad hette flickan nu, Betty, Betsy... tänk att man kan glömma... och vilken kompis han hade i Huck Finn! Och Indian Joe, ja han var ju ingen kompis, han var den som man var rädd för. Han var mördare, och han dog svältdöden i grottan på slutet. Ja, vilken bok! Sen läste jag fortsättningen också, Huckleberry Finns äventyr. Den var inte lika rolig, men den var spännande. Tänk, de där bedragarna, kungen och hertigen, som blev insmorda med tjära och fjäder, helt rättvist, tyckte man, rätt åt dom. Hade de inte gjort nånting med Jim, negerslaven – ja man sa ju neger på den tiden – hade de inte sålt honom, och var det inte så att Tom och Huck räddade honom på slutet? Tänk att man inte minns! Jag måste läsa om de där böckerna. Nu i sommar ska jag göra det. De kanske finns på Erikssons antikvariat.

Ja det var Mark Twain det, märke två, som det hette på Mississippis flodbåtar. Vilken berättare! Och rolig var han. Men det finns förstås de som har ännu mera humor. Då tänker jag i första hand på Tage Danielsson faktiskt. Det vittnar kanske om dåligt omdöme, men för mig är han inte bara en de allra största humoristerna utan också en av de finaste tänkarna. Han hade i högsta grad förmågan att säga allvarliga och ytterst viktiga saker på ett roligt sätt. Tänk bara på Harrisburg: ”Vi måste lära våra barn att alltid tala sannolikt, så att dom förstår, att det som hände i Harrisburg inte kan hända här. Eftersom det

inte ens kunde hända där, vilket hade varit mycket mera sannolikt med tanke på att det var där det hände.” För att inte tala om hans postilla: Lilla ljugsöndagen. Dagens text: Att ljuga är mycket är fult, men att ljuga litet är nästan inte fult alls, särskilt om det inte märks. Församlingen sjunger: I alla tider och i alla länder / senteras lögner som är små och vita. / Du säger du ska tvätta dina händer / fast du egentligen ska gå och skita. Och prästen tackar Gud: Det är skönt att ha timlön / i himlön.

Ja, Tage Danielsson vore det verkligen trevligt att ha med vid bordet. Han skulle få oss andra att skratta och tänka. Först skratta och sedan tänka. Någon gång bara att tänka, kanske genom att sjunga: Var blev ni av, ljuva drömmar om en rimligare värld?

Tanke, musik, poesi. Kan någon konkurrera? Naturligtvis. Höga visans författare, vem det nu var, Dante, Goethe, Fröding, Erik Lindegren, Tomas Tranströmer. Fröding vore ju toppen – ja, förlåt, så uttrycker man sig inte när man talar om Parnassens toppar – Fröding skulle blåsa luft och lätthet och dofter av allt mänskligt i vårt samtal. Dante var djupare förstås. Med honom vid bordet skulle man kunna tala om synd och skuld och straff. Man skulle kunna göra anknytningar till Solsjenitsyns Första Kretsen. Och man skulle få anledning att diskutera Judas och varför Jesus inte älskade honom när han var hans lärjunge under lång tid och i lika hög grad som andra var hans nästa.

Dante eller Fröding eller Tage Danielsson? Djup eller humor? Eller båda delarna?

Eller kanske vetenskap? Eller makt? Bush har sagt att man kan rädda världen med kärnkraft och teknik. Och Bush har makt. Vad han har i huvudet, det vet man väl inte så mycket om, men makt har han. Liksom generalerna i Burma. Makt är oerhört viktigt. Makt kan betyda världens undergång eller räddning.

Vetenskap och makt. Vilka har vi? Som är mer att lita på än Bush och Burmajuntan. Av vetenskapsmän Newton, Darwin, Einstein. Darwin är den som har bäst förståelse för de ekologiska sammanhangen. Einstein vet det mesta om kärnkraftens möjligheter och faror. Så maktmänniskor då. Bismarck han jag redan talat om. Churchill var en trevligare typ, Barack Obama den i mitt tycke mest sympatiska. Obama intresserar mig mycket nu inför demokraternas val av presidentkandidat, jag inbillar mig att han är den som skulle kunna ge amerikanerna förståelse för vad verklig livskvalitet är för något. Men är han tillräckligt intressant för att slå ut mina andra kandidater?

En man till, vid sidan av Nelson Mandela och mig. Så svårt att välja! Ska jag skriva namnen på lappar och vända på dem och röra om och så dra en lapp? Nej, det vore väl det dumaste. Jag tror jag väntar tills jag vet vilka kvinnor som ska vara med. Det är betydligt enklare där. Bara

tolv namn: Nefertiti, heliga Birgitta, Catherina av Siena, drottning Elisabeth, Anna-Maria Lenngren, Fredrika Bremer, Viktoria Benediktsson, Edith Södergran, Karin Boye, Sara Lidman, Marie Curie och moder Theresa. Birgitta vill jag gärna ha med. Hennes uppenbarelser måste vara fantastisk litteratur (jag har läst en del men långtifrån alla), och hon var en enastående stark människa som vågade säga vad hon tyckte till både kungar och drottningar och påvar. Hon var kvinna, och hon var stark, stark i anden. Vem mer? Ja, Sara Lidman är min favorit bland svenska författare, och det är inte mycket att resonera om. När det nu är jag som får bestämma. Hennes järnbaneepos är ett viktigt stycke svensk historia, framställt på ett överdådigt sätt. Och hennes rop om att se och tänka i Sydafrika och Vietnam, de fick en ju verkligen att se och tänka. Vilken kvinna! Det kan man förstås säga om moder Theresa också, hon gjorde en uppoffrande insats bland de oförskyllt drabbade i Calcuttas slum, men hon gjorde inget väsen av sig, och det bör man kanske göra vid ett middagsbord i Go'kväll. Det är nåt som Sara Lidman har visat att hon kan. Jag tar henne. Birgitta och Sara Lidman. Saken är avgjord.

Nej! Den tredje mannen återstår. Visst ja, Graham Greene har jag glömt, han vore ju ingen dålig kandidat. Då har vi Platon, Dante, Kant, Darwin, Mark Twain, Fröding, Gandhi, Einstein, Graham Greene, Tage Da-

nielsson, Salman Rushdie. Skulle jag välja efter känsla, så skulle jag ta Tage Danielsson. Fröding och Mark Twain är också sådana som jag tänker på med välbehag. Och Salman Rushdie. Men det är tunga namn de andra. Platon och Dante ligger mig varmast om hjärtat. De liknar inte varann, men de kompletterar varann. Tänk om jag kunde slå ihop dem? Plante, hur låter det? Och om jag kunde slå ihop Darwin och Einstein. Darstein. Jag skulle få svar på frågor inte bara om sammanhanget materia energi utan också om evolutionens drivande krafter. Slump eller skapande intelligens? Tänk om man hade en Darstein att fråga om sannolikheten för att slumpen är skaparen av allt snillrikt i atomen och den levande cellen. Det vore nånting!

Men som sagt: tredje mannen. Nu måste jag välja. Usch så svårt det här var! Jag blundar och pekar.

Det blev Platon.

Och så ångrar jag mig på en gång. Birgitta, Sara Lidman, Nelson Mandela, Platon. Idel ädel adel. Det blir för platt, lite av en förening för inbördes beundran. Det måste finnas med någon som tänker annorlunda. Som verkligen tänker annorlunda, inte bara säger saker av motsägelselusta eller för att få fart på samtalet, utan som tänker sina egna tankar och som insisterar på att få tänka dem. Det är klart, Platon gjorde säkert det, och det finns många som kallar sig demokrater i vår tid som dömer ut

honom som antidemokrat, men han hade ju i högre grad än de flesta ett ädelt sinne och en ambition att hitta en formel för ett gott samhälle. Jag tror att Nelson Mandela inte alls har svårt att förstå honom. Han demonstrerade i sitt universitet på Robben Island att han insåg vad rätt sorts utbildning betyder för dem som vill leda andra. Han kan säkert representera Platon vid bordet, så att Platon skulle bli nöjd.

En motpol till Platon och Mandela således. Bismarck? Han var en pragmatiker av Guds nåde, men hans pragmatism var anpassad till hans handlingsmål att ena Tyskland. Nej, det får bli Machiavelli. Jag vet inte så mycket om honom som person, men det kan vara en fördel. Då kan jag klä honom i de egenskaper som behövs vid mitt middagsbord.

Tre ädlingar, en simpel talesman för hänsynslösheten. Det kan låta snett, men det kan behövas med tanke på hur det är i levande livet. Där har Machiavellis lärjungar övertag. Bush, Putin, Mugabe, näringslivets toppar, alla som talar för vinstekonomi, de tänker som Mackiavellis furste allesamman. Det blir ett övertag med tio mot ett ungefär, ja, hundra mot ett, så nog kan det vara befogat att i något undantagssammanhang ha majoritet för ett annat slags tänkande. Och jag kan ju göra Machiavelli till en pratkvart av politikertyp som medvetet pratar på så att de andra inte orkar lyssna och som,

fast han blir en mot fem, mycket väl kan komma att dominera samtalet. Men, nåja, här är det förstås jag som bestämmer vad som ska sägas.

Jaha. Det var det. Inbjudningskort behövs inte. De utvalda kommer, de kan inte göra annat.

Visst ja – programledaren ska vara med. Jag tar Anja Kontor. Jag vet hur hon ser ut, och hennes namn har jag lärt mig. Jag trodde först att hon hette Kantor, och det lät bra, tyckte jag. Det är musik i det namnet. Lätt att komma ihåg. Synd att hon inte heter Kantor. Men hon kan ju vara musikalisk för det. Jag undrar om hon kan spela orgel. Då skulle vi kunna tåga till bords till tonerna av nån fin ouvertyr.

Eller fäbodlåt. För det ska ju vara en plats för den här go'kvällmiddagen också, och vilket ställe kan vara bättre än Gränjesåsvallen, den ljuvliga lilla fäboden – eller sätern, som jag tror de säger i Idre – vid foten av Stådjan? På senare år har det byggts några sommarstugor i anslutning till sätern, men det har gjorts med känsla av sådana som värnar om det gamla. Inte långt ifrån men skymt av Gränjesåsen finns Idrefjäll med sjuttioelva skidliftar och med krav på att få bygga ut Stådjan på samma sätt. Man slås av kontrasten mellan den låga, försynta fäboden och det skamlöst svällande marknadssamhället. Så i Gränjesåsvallen finns bästa tänkbara förutsättningar för ett fint samtal om orörd natur kontra hänsynslös exploatering.

Vi behöver inte hämta vid någon flygplats eller busstation. Det är det fina med den här sortens bjudningar att man har gästerna där man vill ha dem. De tänker de tankar som man tänker ut åt dem, och de säger de djupsinnigheter som man själv bestämmer. Nota bene efter att man har försökt sätta sig in i deras olika personligheter och sätt att tänka. Försökt efter bästa förmåga, är det väl säkrast att säga, för vem kan tro sig om att kunna tänka som Nelson Mandela och Machiavelli, eller som Sara Lidman och den heliga Birgitta?

Vi har inte behövt fråga Gun och Folke Bergman om vi får låna deras stuga. I Go'kväll får man allt man vill och man behöver aldrig fråga om lov. Vi disponerar Bergmans stuga, och vi får göra vad vi vill med den. Nu har vi dukat med en duk från stugans linneförråd och med porslin från köksskåpet. Äkta fäbodaktigt ska det vara. Vi ska bjuda på renstek med lingondricka som dryck och som dessert frasvåfflor med mylta och vispad grädde. Kaffe sedan och åkerbärslikör. Ah, det ska bli gott!

Jag föreslår att vi ska stärka matlusten med en bestigning av Stådjan, och det är ett förslag som går hem. Det

här är människor som är vana vid strapatser, utom möjligen Nicolo. Anja är väl inte heller någon hurtbulla, men möjligheten att gå ner några hekto i vikt lockar henne, och så naturligtvis den speciella fjällnaturen och den tiomilavida utsikten. Nelson Mandela ser lite tveksam ut. Han fyller nittio i sommar och rör sig inte som i fornstora dar. Men då säger Jeevesus, som diskret håller sig några steg bakom oss andra, att Nelson kan få rida på hans axlar.

”Orkar du det då?” utbrister Nelson, och då svarar Jeevesus:

”Jag har burit tyngre bördor än så.”

Jeevesus har en ryggsäck, så det blir lite besvärligt för Nicolo och mig att lyfta upp Nelson på hans axlar. Men det går, och Jeevesus lyfter sina händer så att Nelson kan hålla sig i dem. Och så börjar vi gå, jag först eftersom jag kan vägen, och Jeevesus och Nelson sist.

Vi följer en väl upptrampad stig. Första biten är det försiktig stigning genom barrskog med granar och en och annan urgammal tall. Sen blir det brantare och skogen glesnar. Granarna får det kämpigare och björken tar över. Men även den ser alltmer vindpinad ut, och den får svårt att hävda sig i konkurrensen med dvärgbjörken. Vi passerar den sista granruskan och den sista krökta björkstackaren. Riset blir lägre och lägre och omväxlar med lavtäckt mark. Utsikten har öppnat sig, och vi tar en

stunds rast för att njuta av den.

Jeevesus bugar och Nelson kliver av. Han slår sig tacksamt ner på en häll med naturligt ryggstöd. Sara, Birgitta, Anja, Nicolo och jag gör detsamma. Jeevesus svänger med kroppen några gånger och gör ett par axelrörelser, och sen tar han av sig ryggsäcken och letar fram ett russinpaket. Han öppnar det och bjuder runt.

”Om ni ursäktar”, säger han, ”vill jag be er ta för er av det här. Det är druvsocker, och det ger energi så att ni orkar upp till toppen.”

Vi tar en näve var och stoppar i mun. Ummm!

Birgitta blir alldeles hänförd av utsikten. Hon observerar inte skidliftsställningarna som sticker upp ovanför Gränjesåsens rygg. Hon har fångats av landskapet västerut, där sjöar och tjärnar blänker som juveler i ett grönt och ockrafärgat skogs- och myrlandskap. Längst bort blånar norska fjäll.

”Se Guds skapelse!” ropar hon. ”Är den inte underbar!”

Sara är också betagen, men på ett annat sätt.

”Jo”, säger hon. ”Nog är det som ett under. För mig ger det hemkänsla. Om vi tänker bort fjällen, så ser det ut så här i Missenträsk, där jag hade mitt hem. Skogar, sjöar och myrar. Små byar glest utspridda, där människor inte är större än myror i det stora sammanhanget.”

”Små men duktiga”, säger Nicolo. ”Vad har inte män-

niskorna åstadkommit?”

”Små men farliga”, menar Sara. ”Vad allt har inte människorna förstört?”

Anja ser upp mot Stadjans sista brant. ”Det här berget ska de väl ändå inte kunna förstöra”, säger hon, och jag kan inte låta bli att säga emot.

”Säg inte det”, säger jag. ”Det finns planer på att göra det. Jag ska visa och förklara när vi kommer upp på toppen.”

Vi går inte närmaste vägen uppför ’stället’ utan gör en sväng så att vi undviker den värsta branten. Det är tungt nog ändå för mina gamla ben, och när vi kommer upp på ryggen mellan Stadjan och Nipfjället rastar vi en gång till och stärker oss med russin. Märkvärdigt så många russin det ryms i det där lilla paketet!

Nu ser vi toppröset, och känslan att ha målet så nära ger oss extra krafter.

Och så står vi slutligen där med fri sikt åt alla håll. Vi sätter oss inte, vi känner ingen trötthet, vi känner ingen tyngd i ben och kropp. Jo, det gör vi förstås, åtminstone jag, mina gamla ben känns tunga och stela. Det är i själen jag känner mig lätt, och jag vill inte sätta mig, jag vill stå med de andra. Vi står en stund andäktigt tysta, gripna av det storslagna, det gränslösa. Sen vaknar skolläraren i mig, och jag får för mig att jag måste tala om vad vi ser.

Jag pekar och berättar: ”Åt väster ser ni norska fjäll

längst bort. Det är en fem sex mil dit, men man ser långt härifrån. Luften så här högt uppe är ren och genomsläpplig. Härlig att andas. Tycker ni inte det?”

”Jo”, instämmer Sara i en inandning.

”Det är ju inte som Alperna det här, så det är inga jättehöga berg vi ser. Men det som höjer sig markant över de andra längst där borta, bortom norska gränsen, det heter Sölen och det är riktigt mäktigt när man kommer nära. Annars är det bara låga fjäll här omkring, men vänliga, och sköna att vandra i. Och här och där finns det sjöar som speglar himlen och lyser upp. En sjö borta vid gränsen mot Norge heter Grövelsjön, och den är långsträckt som dalen mellan bergen som den ligger i. Men man ser den inte härifrån, den skymms av det stora fjällområdet där i nordväst. Hitom det flyter Österdalälven fram, eller Storån, som den kallas här. Man kan bara ana dalgången där landet sänker sig bortom den närmaste höjden åt det hållet. Och så har vi Nipfjället då, Stadjans syskonberg. Det är väl mäktigt? Breder ut sig som bergakungens borg. Det är några meter högre än Stadjan också. Jaha, och där i öster ser ni Fjätervålen, som också är ett syskonberg, kan man säga. Så långt kan man tala om vackra utsikter. Tycker jag i alla fall.”

Alla utom Nicolo ler hänfört och visar att de instämmer. Åja, Nicolo ler han också, men inte hänfört. Och jag förstår honom, han är ju van vid Apenninerna och

Alperna. Men Birgitta lyser av lycka. Hon sveper runt med armen och återigen säger hon:

”Guds skapelse.” Hon låter de två orden sjunka in i våra medvetanden, och så tillägger hon: ”Kan någon överträffa den?”

”Nej”, säger jag. ”Men möjligen förstöra den. Vänd er om och titta åt det hållet nu!” Och så pekar jag mot Gränjesåsen, uppremsad på alla sidor och söndertaggad av skidliftar. ”Ni såg kanske lite av det där när vi rastade vid trädgränsen. Nu syns det bättre; det är inte enbart Guds verk det där. Eller vad tror du, Birgitta?”

Birgitta ser inte hänförd ut längre, inte heller förskräckt, snarare konfunderad. ”Vad är det där för nånting?” frågar hon.

Jag förstår hennes undran. Hon kom inte till Idre med flyg eller tåg eller buss eller bil, hon kom genom min tanke, och det som människor åstadkommer i våra dagar måste få en 1300-talsvarelse som hon att tro att hon drömmer. ”Det är skidbackar”, förklarar jag. ”Man har huggit upp breda remsor i skogen och brutit bort alla stubbar för att det ska bli jämnt och fint. Så kan man släppa på och åka väldigt fort utför backen, om man är duktig förstås och kan hålla balansen. De som inte är så väldigt duktiga kan ploga eller svänga och åka i en massa krockar. Sen när man ska upp igen så finns de där stålställningarna ni ser, och de bär upp vajrar med rep och

stolar som man kan sätta sig i, och så är det en motor som drar upp stolarna. De kallas skidliftar de där. Jaa, så håller folk på då och åker ner och upp hela dagarna och tycker att det är jätteroligt.”

”Vi åkte kälke på min tid”, säger Birgitta. ”Vi hade en liten backe i Finsta där jag växte upp. Mina syskon och jag plattade till snön genom att rulla utför backen och sen gick det så där lagom fort med kälken.” Hon kisar ut i luften och ler åt sina minnen. ”Och när det frös till efter ett töväder så blev det is i backen, och då må ni tro att det gick undan. Hej vad det gick! Vi skrattade och tjöt och hade väldigt roligt.” Hon skyndar att ursäkta sig: ”Vi var ju bara barn.”

”Nu för tiden har man roligt när man är vuxen också”, säger Anja. ”Många människor betalar stora pengar för en vecka i Idrefjäll.”

”Idrefjäll?”

”Ja, byn där skidåkarna bor heter Idrefjäll.”

”Och där åker de ner och upp hela dagarna?”

”Ja.”

”Hela veckan?”

”Ja.”

”Ingenting annat?”

”Nja, på kvällarna så äter de och dricker och dansar och har roligt på ett annat sätt.”

”Men de har alltså bara roligt. En hel vecka.”

”Ja, det lär finnas de som festar så grundligt att krafterna inte räcker till annat, och de har förstås inte så stor glädje av skidbackarna. Men frågar man dem efteråt så säger de nog att de har haft en väldigt rolig vecka.”

Birgitta drar ihop läpparna till ett uttryck av ogillande och bekymran. ”Tänk att människorna aldrig lär sig”, säger hon. ”På min tid var det ständiga fester i överklasshemmen. Överflöd på mat, överflöd på öl och vin. Fulla bukar, berusade hjärnor. Dränkt anständighet. Magar som måste tömmas, munnar som fjärtade oanständigheter. Det skrattades mycket, en del vrålade av skratt. Som för att övertyga sig upprepade man ideligen att man hade roligt. Nog har vi kolossalt roligt, ropade man. Och visst, de var glada, dessa festande människor. Men var de lyckliga? Och är de som har roligt en vecka i sträck i Idrefjäll lyckliga?”

Nicolo reagerar spontant. ”Varför skulle de inte vara det? Det låter på dig som om det skulle vara ett Gudi misshagligt liv att leka och att äta och dricka gott. Skaparen gav oss lustar för att vi ska använda dem. Vad skulle det vara för fel med att leva så att man känner sig nöjd?”

”Det är inget fel alls att leva så att man känner sig nöjd”, svarar Birgitta. ”Men Skaparen har inte bara givit människan kroppsliga lustar, han har också utrustat henne med en själ där han själv viskar till henne. Om hon lyssnar på hans viskningar, då får hon lust till sådant som är

värdefullare än mat och dryck, och då lär hon sig så småningom att inse vad verklig lycka är för något.”

”Och vad skulle det vara?”

Birgitta strålar ut ett sken av den lycka hon talat om. ”Att få se Guds väg”, säger hon. ”Och att gripas av lust att följa den.”

Nicolo rycker på axlarna. ”Guds väg”, upprepar han. ”Herregud, vi har utrustats med en hjärna att tänka med, och meningen måste väl vara att vi ska använda vår tankeförmåga så gott vi kan. Att gå Guds väg borde rimligtvis vara att tänka själv och att gå på egna ben genom livet.”

”Självklart ska man tänka själv”, säger Birgitta. ”Självklart ska man gå på egna ben. Men det hindrar inte att man lyssnar på andras röster, både starka och svaga. Särskilt uppmärksam ska man vara på den röst som normalt dränks av alla vardagens ljud.”

Där ger hon oss andra något att tänka på, och om Nicolo har någon bitande replik, så väntar han med den. Det blir i stället Sara som tar ordet.

”Det där är en sanning som tål att upprepas”, säger hon. ”Vi måste lära oss att det inte är de högsta och mest påträngande ljuden som är de viktigaste. Vi måste lära oss att även människor med svaga röster kan ha viktiga saker att säga. Det är till exempel inte klokt att kvinnor måste uppmuntra varandra med: ’Tjejer, vi måste höja

våra röster för att höras.’ Och det är klart som du säger att det är likadant med våra tankar, så att vi kan ha tankar med svaga röster som vi missar om vi inte ger oss tid och intresse att lyssna på dem.”

Jag ser på Nelson att det han hör harmonierar med hans egna tankar. ”Det är nog inte så dumt att ta sig en stilla stund då och då för att ge sig en chans att höra de viskande rösterna”, säger han. Han tittar upp på Jeevesus som just sätter en plastmugg med kaffe i hans hand. ”Eller vad säger du, Jeevesus?”

”Jag tycker precis som du.” Jeevesus ger honom en leende blick och fortsätter att dela ut kaffe. Han drar också upp ett smörgåspaket ur ryggsäcken. Det är inga märkvärdigheter, men osten smakar utsökt gott och kaffet, tänk det smakar som kaffe latte, min älsklingsdryck, har alla fått det tro? Ingen visar då något missnöje, alla sväljer med välbehag.

”Så bra man kan ha det!” utbrister Anja, och det är precis vad jag själv känner. Men så störs min sköna känsla av en obehaglig tanke.

”Skulle vi tycka att vi hade det lika bra om vi satt i en människobyggt kaffestuga här på Stadjans topp och såg de översta skidliftanordningarna när vi tittade ut genom fönstret? Det är faktiskt vad man kämpar alldeles väldigt för från Idrefjälls sida och från alla dem som drömmer om de penningberg man kan tjäna på Stadjan.”

”Regeringen har sagt nej”, påminner Anja.

”Det var väl opportunt just då att vara miljöanpassad”, säger jag lite sötsurt. ”Annars är det ekonomisk tillväxt som är ledstjärnan för den här regeringen, tycker jag mig ha förstått, och kan man övertyga den om att det finns arbetstillfällen och jätteinkomster att vinna så vet man inte hur det kan gå.”

”Vilken framtidsvy”, säger Sara. ”Stadjan inklädd i skidliftar.”

Birgittas ögon flamar. ”Gud förbjude!” utbrister hon.

Hon vet inte vem Jeevesus är – det vet ingen annan heller, det har jag glömt att tala om - och när han ser på henne med antydning till ett leende, blir hon irriterad och ryter: ”Är det något att se glad åt för? Va?”

Av någon anledning ser Nelson något komiskt i detta. Han brister i skratt, och så viskar han något som jag inte kan uppfatta, och inte heller Birgitta, verkar det som.

5

När vi kommer ner till trädgränsen händer något som man sällan får uppleva. Vi har hört gökens koko i flera omgångar, och vi stannar och spanar in mellan träden. Eftersom jag vid ett par tillfällen i mitt liv kunnat följa gökar med blicken, har jag förstått att den här har flugit ett femtiotal meter i taget från träd till träd och dragit en koko-serie på varje gren. Det känns fint att höra en normalt väldigt skygg fågel på så nära håll att det finns en möjlighet att få se den flyga, och nu händer det exceptionellt ovanliga att göken rätt som det är dyker upp vid en isolerad björk bara tio meter ifrån oss. Den måste inte ha sett oss, den sätter sig på en gren med sidan mot oss och med vingarna och den långa stjärten lyfta när den gal. Ljudet är starkt och klangfullt, lite ljusare, tycker jag, än när man hör den på håll.

Vi står alla blick stilla, och jag tror jag håller andan under hela konserten. Den tar väl inte mer än trettio sekunder, men det känns längre. Det är konstigt det där. Tiden är sannerligen något mycket relativt. När man har kommit igång att skriva vid datorn känns en halvtimme som fem minuter, när man väntar på en buss känns fem minuter som en halvtimme. Och när man har en gök på

tio meters avstånd och kan studera den i helbild när den gal, då blir upplevelsen så stark att den för att få rum tänjer ut tiden till det osannolika.

När göken slutar gala och flyger till nästa träd följer vi den alla med blicken, och när vi inte ser den längre öppnar vi munnarna till lyckliga flin mot varann. Tänk att vi har fått vara med om något så märkligt!

”Det måste vara min lyckodag i dag”, säger Anja. ”Först får jag komma i samma sällskap som Birgitta och Sara och Nelson och Nicolo...”

”Och Jeevesus”, säger Nelson.

”Och mig”, säger jag.

”Ja, och dig också. Framför allt dig. Och sen får jag se en gök som toppen på allt. En gökhanne.”

”Hur kan du vara så säker på att det är en hanne?” undrar Niklas.

”Det är bara hannarna som gal”, säger Anja. ”Tror jag”, tillägger hon försiktigtvis.

”Jo, visst är det så”, säger Sara. ”Hannen gal medan honan lägger ägg i småfåglarnas bon.”

”Ja det minns jag att de berättade när jag var liten”, säger Birgitta.

Nelson har blivit väldigt intresserad. ”Menar ni att gökhanan faktiskt lägger sina ägg i småfåglars reden?”

”Javisst”, säger Sara. ”Hon flyger från bo till bo, puttar bort ett småfågelägg och lägger ett eget i dess ställe. Hen-

nes ägg är förhållandevis små och de kan se ut lite hur som helst, så småfåglarna märker ingen skillnad. Sen när äggen har kläckts så växer gökungen och blir jättestor i förhållande till de andra ungarna, och den lurar styvföräldrarna att ge den all mat så att deras egna ungar svälter ihjäl eller vräks över bokanten och slår ihjäl sig. Så går det till i gökvärlden.”

”Och en sån gök kan man bli så himla imponerad av”, säger Anja lite skamset. ”Toppen av allt, var det det jag sa?”

”Det behöver du inte skämmas för”, tröstar Sara. ”Hur många är det inte som imponeras av dem som låter mycket, av maktens män som gal i alla tonarter och som inte drar sig för att släppa sina ägg i andras bon.”

”Tänker du på Bush nu?” skrattar Nelson.

”Ja, och han är inte mycket att skratta åt. Han sa att han gav irakierna västerlandets välsignelser när han släppte sina bomber över deras land. Det lät så vackert. Sannerligen säger jag eder: Jag giver eder demokrati. Men vad var det för slags demokrati? Det var en riktig gökunge som växte fram ur spillrorna. En demokrati av amerikansk militärmodell där man argumenterar med pansarbilar och k-pistar och retar extremister av alla slag till vansinne så att kvinnor och barn inte vågar sig ut på gatorna.”

”Men Saddam Hussein fick han bort i alla fall”, säger

Nelson och blinkar åt Sara på ett sätt som visar att han sympatiserar med henne men att han själv nog skulle uttrycka saken lite annorlunda.

Nicolo drar på läpparna och antyder att han skulle vilja uttrycka den på ytterligare ett annat sätt. ”Var det bra att Saddam Hussein försvann då?” frågar han.

Sara och Nelson dröjer med att svara, men jag häver upp min röst: ”Det måste det väl ha varit. Han var ju en gräslig diktator.”

”Kanske det”, säger Nicolo. ”Men var det *bara* bra att han kom bort?”

Nu är Nelson genast färdig med sitt svar. ”Nej, det var det inte”, säger han. ”Irak blev inte ett bättre land av att han oskadliggjordes. I varje fall inte under de första tre fyra åren. Nu har det börjat stabiliseras. Men man hör fortfarande om bilbomber och självmordsbombare. Ingen kan känna sig riktigt säker. Det kunde man förstås inte göra på Saddams tid heller, av andra orsaker. Det kan sägas om Saddam att han var en drake, en skräckinjagande sfinx. En ruskig typ. Men han hade makten i sin hand, och han hade en effektiv polisorganisation som såg till att folk rättade sig efter hans vilja. Det var lugnt på gator och torg. Sunni och shia höll fred med varann, det var aldrig fråga om bilbomber eller självmordsmördare. Samhället fungerade. Vilket man inte kan säga att det gör i dag.”

”Och varför det då? Om jag inte har sett fel från min utsiktspunkt i himlen så kryllar det av poliser och militärer överallt i Irak, och de måste väl ha som uppgift att hålla ordning.” Nicolo ser retsamt på oss andra.

”Ja varför?” säger Nelson. ”Det var rädsla förstas. Det var som i Hitlers Tyskland på trettioalet, i Stalins Sovjetunionen och Maos Kina. Det var lugnt på gator och torg. Det var rädslan som höll ordning och pli på folket. På gott och på ont.”

”Ja men”, envisas Nicolo, ”varför dröjer det så länge innan det blir riktigt lugnt efter kriget då? Kan det faktiskt vara så, att irakiska folket var villigare att lyda Saddam Hussein än den nuvarande regeringen som ängsligt väntar på signaler från USA innan den gör nånting? Kan det vara så, att missnöjet mot regimen är större nu än det var på Saddams tid, och att det på sina håll är så starkt att människor är beredda att offra livet för att visa det?”

Nelson grinar mot solen och funderar. ”Vi får inte glömma en sak”, säger han. ”Det finns ett hat mellan shia och sunni som vi inte riktigt kan förstå. Nu när Saddam är borta känner sig shiiterna i söder skyddade av ockupanternas militär och vågar visa vad de står för. Deras missnöje med Saddam har vänts till ett hat mot sunnierna som stödde honom.”

Sara tar ordet. ”Det har du nog rätt i”, säger hon.

”Men ändå.” Och så vänder hon sig mot Nicolo. ”Jag tycker det var bra frågor du ställde, Nicolo”, säger hon. ”För min del kan jag inte annat än svara ja på båda. Det är klart, sunni och shia är som hund och katt. Men jag tror att det mesta skulle lugna sig bara amerikanarna och engelsmännen försvann.”

Nelson tar sig om näsan, och så säger han: ”Det är ganska förskräckligt, men det förefaller onekligen vara så, att även om Saddam var en gräslig diktator som folk var rädda för, så finns det saker i nuvarande Irak som folk tycker är ännu gräsligare. Har funnits i varje fall, det kanske är bättre nu. Om det är missnöjet med USA:s närvaro eller vad det kan vara.”

”Det råder väl ingen tvekan om att det är USA:s närvaro”, säger Sara. ”Ett och annat terroristdåd som får rubriker i tidningarna får inte skymma bort det som amerikanarna har ställt till med i Irak. Som hämnd för elfte september – vad nu Irak hade med det att göra – eller för att gynna den amerikanska krigsindustrin, eller för att stärka det amerikanska inflytandet i ett oljeländ. Irakierna kan inte ge tillbaka, de blir nära att sprängas av sina aggressioner, och så ger de sig på varandra i stället.”

Det där gör mig ivrig. ”Ja, jag skulle då bli alldeles vansinnig om jag först får mitt land bombat utan orsak och vågar och broar och vattenledningar förstörda och sedan tvingas se bombarlandets soldater gå omkring

överallt och se stöddiga ut.”

”Irak behöver en ny Saddam Hussein”, säger Nicolo.

”Nej, Gud förbjude!” utbrister Nelson. ”En samlade kraft måste till, men absolut ingen självdyrkare som Saddam. Det måste vara en som alla kan se upp till.”

”En Nelson Mandela kanske?” framkastar Anja.

Alla skiner upp, utom Nelson. Jo, efter någon sekund lyser han också upp i ett tacksamt leende. Han har ett så vackert leende, Nelson, utan all självgodhet men med en stor portion vänlig värme.

Samtidigt hör vi göken på avstånd. Jag räknar antalet koko. Det blir tjugo stycken. Vad var det man sade som barn om att antalet koko betydde? Det har jag glömt. Man glömmer. Det är alltför mycket som man glömmer vid min ålder. Och man kan inte själv veta om det man har glömt är en stor eller liten förlust. Gökens galningar tillhör nog i alla fall det minst viktiga. Galningar överhuvudtaget kan man vara glad att man slipper.

Så har det blivit dags för middagsbjudningen. Nelson, Birgitta, Nicolo, Sara och jag sitter snällt och väntar på att Anja ska komma. Jeevesus står i skuggan vid fönsterväggen.

Vi hör röster från rummet intill. Man talar om böcker, och jag uppsnappar namnet Barack Obama. Ja, han har ju presenterat sig i en självbiografi lagom till presidentkandidatvalen. Den borde man kanske läsa, vid tillfälle. En manlig askungesaga, om man räknar med pappan från den kenyanska byn som var så begåvad att han skickades till USA för att studera och som gav sin intelligens i arv till sonen. Från negerbyn till Vita huset. Kanske. Förhoppningsvis.

Barack Obama. En möjlig president. En möjlig förändrare av USA. En möjlig påverkare av världspolitiken. En möjlig genomförare av Nelson Mandelas visioner. Nelson är tyvärr för gammal, han fyller nittio snart. Han hör dåligt, ser dåligt, har svårt med balansen emellanåt. Men vilken själ han har! Tänk om han kunde blåsa över lite av den till Barack Obama! Vilken president USA skulle få!

Ja, tänk om!

Tänk om de fyra gäster som sitter kring mitt middagsbord finge regera världen! Med stöd av honom som står tillreds bakom bordet. Det är en orimlighet förstås, men tänk om! Tre med visioner, moral och karaktär och en pragmatiker som kan bli ovärderlig när han blir övertygad om att de andra tres målsättning är den enda vettiga.

Alldeles strax ska jag presentera dem för TV-tittarna. Vardagsrummet i Gun och Folke Bergmans stuga är inte byggt som TV-studio, och man har måst tillgripa specialteknologi för att klara det praktiska. Man har hängt tre kamerarobotar i linor från taket. De uppfattar tankarna från en bildmästare som sitter i ett hörn av rummet, och de har olika uppgifter. En ska alltid riktas mot den som talar, en ska visa de övrigas reaktioner, den tredje ska distrahera tittarna om det händer något som kan väcka anstöt. Som att Birgitta skulle drabbas av en uppenbarhet och börja skrika om djävlar som steker syndare på halster, eller att Niklas skulle påstå att en framgångsrik politiker får bryta mot alla tio Guds bud om det krävs för att vara effektiv. Då skulle distraktionskameran fara på upptäcktsfärd runt rummet eller riktas mot fingrar som petar i näsan eller händer som kliar där bak eller mot ett par kvinnofötter som har sparkat av sig skorna och förtvivlat försöker fånga in dem med tårna. Vem kan lyssna på prat om djävlar och straff samtidigt som

bildrutan visar bilder av kvinnofötter som envetet försöker fånga in ett par skor?

För egen del tror jag förstås att producentens oro är obefogad, och rent principiellt tycker jag nog också att idén med en distraktionskamera är lite bisarr. Den hindrar i och för sig ingen TV-tittare från att höra allt som förs fram i mediet, men den avslöjar en lust att beskydda känsliga själar för verbalt övervåld som jag finner överdriven. Jag har talat med bildmästaren om saken. Han kan förstå mina synpunkter, sa han, men han menar att distraktionskameran inte bara har till uppgift att distrahera. De flesta tittare orkar inte med att följa med i alla turerna av ett samtal, särskilt om inläggen blir långa och kräver tankearbete för att hänga med i. Då måste man ge tittarna möjlighet till avkoppling genom att beskåda rumsdetaljer eller spännande saker som att en dam sparkar av sig skorna. Så ordet distraktionskamera är egentligen inte helt adekvat. Ett bättre ord vore avkopplingskamera.

Jag frågade i min enfald om det inte kunde vara så, att den tittare som sätter på TV-n för att titta på ett samtalsprogram faktiskt kan vara intresserad av själva samtalet, och det kunde väl vara så i något enstaka fall, menade han, men långtifrån i alla. Och det är en väl avlönad konsult som har rekommenderat avkopplingskameran, så då måste den vara befogad.

Jaja. Mot en väl avlönad konsult sträcker jag vapen.

Och nu ser jag Anja i dörren, så jag får annat att tänka på.

Anja sätter sig vid andra kortändan av bordet och inleder samtalet med att fråga var vi befinner oss. Jag ler och tänker att hon är hälften så gammal som jag och redan så glömsk. Men så får jag ingivelsen att hon talar till TV-tittarna, som naturligtvis inte vet om vad vi har haft för oss på förmiddagen, och då ser jag på henne med större respekt.

”Vi sitter i en stuga vid foten av Städjan”, säger jag. ”Vi är mitt inne i den bild av mellansvensk fjällnatur som många bilresenärer stannat och låtit sig bedåras av vid utsiktsplatsen i Särnaheden. På få ställen i landet ser man ett fjällmassiv på samma dominerande sätt höja sig över omgivningen. Som en naturens kolossalplattform breder Nipfjället ut sig, och mitt på plattformen står Städjan som jättesmedens mest lyckade skulptur. Det är en betagande skönhetsupplevelse, och det är också en märkvärdig upplevelse att via Idre komma fram till berget och se Gränjesåsvallens gamla fäbod vila i eftermiddags-solen och bjuda till anspråkslös vederkvickelse. Det är där vi befinner oss, nära jorden och nära himlen.”

”Det låter vackert.”

”Hoppas att du också tycker att det känns bra att vara här. Och att våra gäster tycker att det känns bra.”

Jodå, Nelson, Birgitta, Nicolo och Sara ler belåtet. Vad Jeevesus tycker kan jag inte urskilja. Han håller till

i skuggan, som blir alldeles svart i kontrast mot det infallande fönsterljuset. Men jag får en känsla av att han också ler.

”Det känns jättebra”, säger Anja å allas vägnar. ”Och jag ser att du har dukat på ett sätt som passar i den här miljön.”

”Ja, linneduken är i och för sig köpt i Hälsingland”, säger jag. ”Men det är Gun Bergman som har manglat och strukit den, och hon är en äkta idreflicka fast hon på äldre dar har flyttat till Falun. Silvret och glaset och porslinet är inte heller från Idre. Allt sådant där är köpt på marknad i Röros för länge världen sen, mer än hundra år sen, tror jag. Men titta på porslinet, det är väldigt väl bevarat, inte det minsta kantstött så vitt jag kan se.”

”Så vitt jag kan se också”, säger Anja. ”Och vad tänker du servera på detta vackra porslin?”

”Det blir renstek med tranbärsgelé som förrätt, och den får vi skölja ner med lingondricka. Som dessert får vi frasvåfflor med mylta och vispad grädde, och så avslutar vi med kaffe och åkerbärslikör.”

”Mmmmm! Det låter gott! Skynda dig nu att presentera gästerna så att vi slipper vänta alltför länge på förtäringen. Vem är det som sitter närmast till höger om dig?”

”Det är den person som jag värderar högst av alla i världen, och jag tror att jag inte är ensam om det.” Nelson sätter fingret för munnen. Inga överord! mimar han

med läpparna. Men det kan jag inte ta hänsyn till. Presentationen är huvudnumret i Go'kvälls middagsbjudning. Så jag ångar på. "Nelson Mandela, hövdingasonen från Transkei i Sydafrika som kämpade för ANC mot apartheid och som blev dömd till livstids fängelse. Det kom att inskränkas till tjugosju år, en tredjedel bara av min hittillsvarande levnad men tillräckligt många för att få modet hos normala människor i samma situation att sjunka ner i tårna. De flesta av de åren tillbringade han på fängelseön Robben Island, där han och andra ANC-fångar högg sten i ett kalkbrott på dagarna och sov i trånga ensamceller på nätterna. Tänk dig att arbeta som en slav i alla slags väder, utan möjlighet att skydda sig mot sol och regn och med få möjligheter att vila ut ordentligt. Att han inte tog allvarlig skada till kropp och själ är svårbegripligt. Att han under dessa bedrövliga förhållanden faktiskt utvecklades som människa till den andligt högtstående människa han nu är, det är ett ofattbart under. Man kan inte begripa. Andra ger under sådana omständigheter efter för bitterhet och hat. Han kunde hantera sina känslor, han växte till en andlig gigant. Han hade kvar sin målsättning att avskaffa apartheid och ge sitt folk upprättelse. Han hade i och för sig lärt sig att väpnad kamp kunde vara nödvändig, men det första han gjorde efter fängelsetiden var att ta kontakt med president de Klerk för att ge honom sina argument. Många

hade imponerats av honom runt om i världen, och de Klerk utsattes för påtryckningar från flera håll. Och tänk att han övertygades! Apartheid avskaffades, alla sydafrikaner förklarades jämlika, det blev demokrati, och vid nästa presidentval var det Mandela som valdes till president. Då hade han som du vet redan fått motta Nobels fredspris, han fick dela det med de Klerk. Vilket liv han har levat! Det är som en saga, men det är faktiskt verklighet. Detta är något som har hänt i vår tid, och det inger hopp. Världen behöver inte gå under när det finns en sådan som Nelson Mandela att ha som förebild. Och nu sitter han här vid samma bord som du och jag – är det inte fantastiskt stort?"

"Det är det verkligen", säger Anja. "Och jag känner mig så liten."

"Det tror jag inte du behöver göra", invänder jag. "Det är kanske det mest märkvärdiga med Nelson Mandela att han inte har blivit högmodig. Inte ett dugg. Han har inget behov av att sätta sig på höga hästar. Han vill befinna sig på samma nivå som dem han talar med. Ingen kan vara vänligare än han, i ordets rätta betydelse. Så du kan känna dig lugn. Du kan tala med honom som med en vän."

"Vad bra!" säger Anja. "Det ska jag göra sen. Men vem har du placerat vid sidan av Mandela då?"

"Den heliga Birgitta. Hon har inte birgittinerordens

dräkt som man kan se i Vadstena och Djursholm och Falun, för den fanns inte medan hon levde. Men nunnornas kläder påminner om hennes. Och för Birgitta är det inte kläderna som är det viktiga. All yttre grannlåt är mest en styggelse för henne. Ändå växte hon upp i rikedom och prakt. Hennes far var lagman och en av Sveriges mest betrodda män. Hon gifte sig också med en lagman, Ulf Gudmarsson, och var i många år slottsfru på Ulvåsa någon mil öster om Motala. Hon stod nära kung Magnus och hans drottning Blanka. Hon levde som en överklassdam tills Ulf dog. Då fick hon i en uppenbarelse veta att hon var Kristi brud, och efter det var förhållandet till Gud och Kristus det enda viktiga för henne. För att komma närmare Gud reste hon till katolska kyrkans centrum, Rom i Italien, och bosatte sig där. Hon fick Guds förtroende, och genom honom eller Kristus eller hans mor Maria fick hon ideliga uppmaningar att tala om för människorna vad han ville. Hon skrev till de stridande kungarna i England och Frankrike och uppmanade dem att sluta fred. Hon skrev till den tyskromerske kejsaren och manade honom att inte lägga sig i kyrkans angelägenheter. Hon skrev till påven i Avignon och bad honom besinna Guds vilja att Petri stad också ska vara påvens stad. Hon blev Guds språkrör, men hon ville vara ödmjuk. När hon gick på Roms gator höll hon blicken sänkt mot marken.”

”Hon *ville* vara ödmjuk”, säger Anja. *Var* hon inte det då?”

”Det finns de som har ifrågasatt den saken”, säger jag. ”Det finns de som menar att hennes uppenbarelser har mer med överspändhet och maktlystnad att göra än med sann ödmjukhet. Hon var en kvinna som visste vad hon ville, menar de. En stridbar kvinna, och en intelligent kvinna som visste hur hon skulle få auktoritet bakom sina ord.”

”Det låter spännande.”

”Det *är* spännande. Det är mycket därför som jag har valt henne som gäst.”

”Helgonet och maktmänniskan, jag säger då det! Vem ska våga sitta mitt emot henne vid bordet?”

”Det är Nicolo Machiavelli. Du kommer säkert ihåg från skolans historieundervisning att han var samtida med Leonardo da Vinci och Michelangelo och att han gjorde sig känd med boken ’Fursten’, där han gör romaren Cesare Borgia till en förebild för framgångsrika furstar. Cesare och hans syster Lucretia var inga dygdemönster precis, men Machiavelli lyfter inte fram Cesare för hans morals skull. Moral är inget måste, menade han, men det är inget fel att visa sig moralisk, förutsatt att det gynnar ens intressen. Machiavelli stödde rentav Savonarola på 1490-talet då den fanatiska dominikanen gick till storms mot renässansens konst och litteratur och

framhävande av det mänskliga och då mediceerna jagades bort från Florens. Men Savonarola blev bränd på bål, och mediceerna kom tillbaka så småningom. Då blev Machiavelli satt i fängelse och torterad och kunde ha blivit dömd till döden. Men han kunde konsten att prata så att andra inte visste vad som var rätt och fel, och så blev han frikänd. Sen skrev han 'Fursten'. Då hade han varit med om lite av varje under sitt liv, träffat påvar och kardinaler och kejsare och kungar och blivit bekant med Cesare Borgia. Så det är vad han lärt sig av sådana höjdare som han skriver om i boken. Och om man får tro vad han skriver så måtte de ha varit fullkomligt opålitliga, dessa maktens män. De har talat sanning när det har passat och ljugit när det har passat, de har stött, de har svikit, de har intrigerat och konspirerat, de har krigat och förött, de har flirtat med folket, de har gjort vad som helst för att behålla och stärka sin makt."

"Det är alltså precis som det är i våra dar", säger Anja med ett skratt.

"Inte fullt så illa kanske", skrattar jag. "En del historiker menar att 'Fursten' ska uppfattas som en satir, och varför inte, det var populärt med satirer på den tiden, tänk bara på Erasmus av Rotterdams Colloquia och Rabelais' Gargantua. Men de flesta menar att Machiavelli är en utpräglad pragmatiker, att han vill säga att medlen är underordnade målet. Ett enat Italien till exempel vore ett

bra mål, tyckte han. Det skulle göra slut på alla strider mellan påve och kejsare och mellan Italiens alla småstater, och det skulle ge lag och ordning. Men för att nå ett sådant mål får man inte vara vek och blyg, då måste man vara hård och hänsynslös och beredd an använda vilka medel som helst för att få framgång."

"Som Mugabe", säger Anja med en rysning. "Och generalerna i Burma. Men, hör du, nu vill jag veta vem den sista gästen är, den som ska sitta mitt emot Nelson Mandela."

"Och närmast intill mig", säger jag blygsamt. "Jo, det är Sara Lidman. Hon är min favorit bland svenska romanförfattare. Det är flera som jag håller högt, Selma Lagerlöf, Harry Martinson, Eyvind Johnson, Vilhelm Moberg, Sven Delblanc, Kerstin Ekman, för att nämna några. Att jag tycker särskilt mycket om Sara Lidman beror inte bara på att hon är en bra författare. Hon skriver om det som berör henne. I romaner och reportageböcker överför hon sina egna reaktioner och känslor till läsaren så att man känner sig vara där hon är och ser de miljöer och människor som hon ser. Man engageras som läsare av de svartas motstånd mot apartheid i Sydafrika, risodlarnas kamp mot imperialismen i Vietnam, gruvarbetarnas situation i malmfälten eller nybyggarnas strävanden i hennes egna hemtrakter vid Missenträsk."

"Järnbaneböckerna har jag läst", säger Anja. "Kolos-

salt intressanta! Och vilket språk! Man hör den västerbottenska dialekten och människorna blir kött och blod och kommer en så väldigt nära. Allting känns så äkta.”

”Det är väl kanske därför att hon själv är så äkta. Och hon är så intensiv. Vilken blick hon har, vilket levande ansikte! Om jag ska vara ärlig så är det mycket människan Sara jag tycker om. Hon är fylld av idealitet. Hon engagerar sig så till den grad i politiska och sociala missförhållanden att håret står på ända och det skjuter blixtrar ur ögonen. Hon har rest till farliga oroshärdar i världen för att ta del och för att själv kämpa för det hon tyckte var rätt. Hon visste vad hon gav sig in i, men hon vågade utsätta sig för farorna med att trotsa apartheidslagarna i Sydafrika och att leva med nordvietnameser när bomberna haglade och ingen plats var säker. Hon vågade! Hon var en tusan till kvinna. Och så hon kunde skriva! Jag tycker att Sara Lidman är ganska enastående både som författare och människa, och jag är väldigt glad över att hon sitter vid det här bordet nu.”

”Det är jag också”, säger Anja. ”Och vad jag gläder mig åt att få äta renstek och dricka lingondricka – och åkerbärslikör! Det är inte varje dag man får dricka något så gott inte.”

”Du säger det”, säger jag. ”Då kanske det kan vara på sin plats att lyfta glaset och dricka en välkomstskål.”

När jag höjer mitt glas för att skåla är TV fortfarande med. Så ska det egentligen inte vara vid Go’kvälls middagsbjudningar, men jag tycker i mitt enkla sinne att dagens gäster kan vara väl så intressanta live som på projicerade stillbilder. I min middagsbjudning har de fotografier och målade porträtt som normalt skulle ha antytt gästernas närvaro fått liv och färg. Fastän kläderna ger intryck av maskerad – kvinnokläder från 1300-talets Östergötland och 1900-talets Västerbotten, manskläder från renässansens Toscana och nutidens Sydafrika – känns ingen utklädd. Jeevesus ser även han fullt normal ut i sina engelska betjäntkläder från Woodehouses tid. (Aj aj, Jeevesus glömde jag att presentera. Men inte presenterar man väl en betjänt? Och hur skulle jag ha presenterat honom?) Anja och jag är uppstajlade enligt modets regler för ledig naturlighet i fäbodmiljö. Jag känner mig lite grann som iklädd tvångströja, men Anja ser ut att trivas som fisken i vattnet. Kort sagt: Vi är en samling människor som hjälpligt lärt känna varann i oförstörd natur och som av allt att döma alla trivs i denna enkla stuga.

”Jag föreslår att vi skålar för skapelsen och livet”,

säger jag. Vi höjer våra glas, även Jeevesus, som har ett glas på skänken. Men inte Birgitta. Hon sitter med rak rygg och sträng min. Händerna har hon knäppta framför sig på bordet.

”Ska vi inte be bordsbön först?” säger hon med en ton som uppmanar till lydnad. Vi ställer försiktigt ner våra glas och knäpper händerna på samma sätt som hon. Vi böjer våra huvuden. Jag hinner påminna mig min barndoms Godegudvälsignamatnamnen innan Birgitta harklar sig och ber:

”I Jesu namn till bords vi gå, välsigna Gud den mat vi få. Amen.”

Efter ett anständigt antal sekunder lyfter jag huvudet och därefter också glaset.

”Nu kan vi skåla”, säger jag.

Birgitta nickar nådigt och så gör vi det. Vi skålar för skapelsen och livet och för att vårt samtal ska bli lika gott och fruktigt som det vi har i glasen. Vi läppjar av lingondrickat, och jag ser på minerna att alla liksom jag finner det utmärkt läskande och gott. Och uppiggande. Märkvärdigt uppiggande. Vi måste smaka en gång till, och ytterligare en. Jeevesus får ställa ifrån sig sitt glas för att fylla på bordssällskapets.

Efter skålandet lyser ett leende upp sällskapet.

”Det var det godaste lingondricka jag någonsin smakat”, säger Sara impulsivt. Hon smuttar och låter väts-

kan stanna omkring smaklökarna innan hon sväljer ner den.

”Jag har överhuvudtaget aldrig druckit denna ädla dryck tidigare”, säger Nicolo. ”Så friskt den smakar!”

”Sannerligen en gudadryck”, instämmer Nelson och ser förnöjd ut.

Medan Jeevesus går runt och serverar huvudrätten, förklarar Anja vad renen är för slags djur. Hon berättar om samerna och deras liv i gammal tid och i dagens.

”Länge och väl levde de nomadiskt”, förklarar hon. ”Vintertid förlade de sina visten till skogarna. Där var snön lösare och renarna kunde sparka sig ner till lavbetet. På våren, när solvärmen lockade renarna till fjälens svalka, reste de kåtorna i närmaste fjälldal. I den gamla tiden tog de sig fram på skidor eller till fots, och då var renskötarnas liv hårt och strävsamt. Ansträngande kan det nog vara även i dag, särskilt när renkalvarna ska märkas eller när renarna ska fångas in för slakt och när köttet ska tas till vara. Men moderniteten har gjort livet avsevärt bekvämare. Man bor inte i kåtor längre utan i hus, och man tar sig fram i skogarna och över fjället med snöskotrar och terrängjeepar. Men renarna lever samma slags liv som de alltid har gjort. Deras blod är fritt från stresshormoner och deras kött har det fria naturlivets rena och speciellt kryddade smak. Man brukar tala om viltsmak, och jag tror att ni alla känner igen

den från har- och hjortstekar och vildfågelkött.”

Nicolo stoppar en liten bit av steken i munnen, skär sönder den med tänderna och trycker den mot gommen med tungan. ”Uuum”, låter han. ”Mycket gott!” Så tar han ytterligare en bit, och den kompletterar han med tranbärgelé och potatis. Samma procedur för att utröna smaken. Han skiner upp. ”Verkligen utsökt! Den här gelén, mm, underbart god, är den gjord av bär här ifrån trakten? Och potatisen, utsökt delikat, vad är det för sort?”

Anja vet att gelén är framställd av tranbär som växer vilt i fjällskogen. Beträffande potatisen blir hon osäker och tittar på mig. Jag har en aning om att det kan vara mandelpotatis, men så slås jag av tanken att det är alldeles för tidigt på sommaren för att den ska kunna vara färdig. Vi vänder oss alla mot Jeevesus, och han ler och förklarar att det mycket riktigt är mandelpotatis vi äter. ”Man kan tänka sig att den har växt i en vindskyddad sydsluttning med lucker sandjord”, säger han och blinkar åt mig. ”Och att den har vattnats av regnet på nätterna och värmts av solen på dagarna.”

Just det: Man kan tänka sig.

Jeevesus ord blir signalen till ett allmänt skärande och smakande och tal om gynnsamma jordar och lägen för potatisodling. Från det är steget inte långt till vinodling, som framför allt Nicolo vet en del om.

”Vinrankan behöver sol för att trivas”, förklarar han,

”och den vill inte utsättas för stark blåst. Min far hade en vingård längs vägen upp till Fiesole. Den låg väl skyddad för vindar från norr och öster och var vänd mot dagens sol. Druvorna mognade särskilt tidigt där, och vi barn fick plocka och äta som vi ville. Det fanns både blåa och vita, de blåa var godast tyckte vi, och vi åt så att vi fick ont i magen. Och vinet blev så gott. Friskt och fruktigt. Det var väldigt populärt i Florens, folk sa att det var godare än chiantivinerna.”

”Du hade kanske hellre velat ha ett glas fiesolevin?” undrar jag.

Nicolos ögon får ett drömmande uttryck. Men så läppjar han på lingondrickat, och då försvinner det drömska. ”Nej”, svarar han. ”Inte här, inte nu, inte tillsammans med renstek och tranbärgelé och mandelpotatis. Här passar lingondricka bäst.” Han läppjar igen. ”Utan tvekan”, säger han. Och så skrattar han på ett sätt så att man inte vet om han menar allvar eller inte. ”Det skålar vi på!” Och det gör vi.

”Det fina med lingondricka är också att man kan skåla hur mycket som helst utan att bli berusad”, skojar Sara.

Det skrattar vi åt, men Birgitta säger: ”Jag tycker att vi dricker utan att skåla i fortsättningen. Det är ju alldeles onödigt med det där skålandet. Jag tror förresten inte att Jesus och hans lärjungar skålade när de drack. Ändå drack de inte lingondricka utan vin. Men de drack förstås måttligt.”

”Skål för Jesus”, ropar Nicolo, och alla utom Birgitta lyfter sina glas och smuttar.

Jeevesus står bakom Birgitta. Han ler ett godmodigt leende som hon inte kan se och lyfter sitt glas som vi andra.

”Skål Birgitta!” hojtar Nicolo.

”Hör du Nicolo”, säger Birgitta, ”jag trodde att det här skulle bli ett allvarligt samtal.”

”Det trodde jag också”, säger Nicolo och böjer sig fram och klingar sitt glas mot Birgittas. Han säger inte ’skål’ en tredje gång, utan tillägger: ”Jag tror det fortfarande. Kan det bli annat när du är med?”

Birgitta ser uttråkad ut. ”Jag har ingenting emot skoj-friskhet”, säger hon. ”Men skojet får ha sina gränser. Det får inte tränga bort allvaret. Och, du får ursäkta, Nicolo, elakt skoj har jag väldigt svårt för.”

Nicolo ler, medvetet ansträngt. ”Förlåt”, säger han. ”Nu ska jag vara snäll i fortsättningen.”

Tro det, tänker jag, och jag ser på Nelson och Sara att de tänker något liknande.

Birgitta försöker få läpparna att forma sig till ett vänligt leende, men lyckas inte riktigt. I stället förändras hennes ansiktsuttryck till något jag skulle vilja kalla stirrande hänfördhet. Just stirrande, men inte stel. Blicken är totalt koncentrerad på någonting bakom Niklas huvud. Ögonen är i högsta grad levande. Läpparna rör sig

uppjagat. Hon får hektiska rosor på kinderna, och hon lyfter händerna som för att ta emot något. Jag ser vad alla tänker. De vet inte så mycket om Birgitta, men de vet att hon är känd för sina uppenbarelser, att Gud ska ha talat till henne, kanske också Maria och Jesus. Om det är något sådant som händer nu, så är det ju något fantastiskt, något fullkomligt makalöst.

Det är inte fråga om teater, definitivt inte. Birgitta är ingen skådespelerska, hon är inte den typen. Och även om hon vore det; skådespelarinspiration kan inte ge reaktioner av det här slaget. Hon upplever någonting med allra största intensitet. All hennes energi är inriktad åt samma håll. Hon är tagen från vår gemensamma verklighet, hon är i ordets rätta bemärkelse hänförd.

Jeevesus har dragit sig in i skuggan bakom det infallande solljuset, så jag kan inte se hur han reagerar. Men jag uppfattar att Nelson och Sara är djupt gripna av det märkvärdiga som händer. Anja ser fascinerad ut, och det förefaller vara likadant med Nicolo. För hans del kanske dock ’avnjuter’ är det mest adekvata ordet för det han gör när han betraktar skiftningarna i Birgittas ansikte. Han kanske trots allt ser det som en skådespelarprestation. Eller *vill* se det så. *Vill* inte acceptera något övermänskligt. När det är över och Birgitta sänker händerna och sluter ögonen, applåderar han.

Det får till synes Birgitta att vakna. Men det vore fel

att säga att hon återfår sitt normala jag. Hon rätar på ryggen, hon öppnar ögonen och ser först på Niklas och sedan på oss andra. Men det är inte samma Birgitta. Det lugna allvar som jag uppfattade som typiskt för henne nu har lysts upp av en lycklig trosvisshet. Hennes ögon strålar när hon lyfter sina händer igen och slår ihop dem.

”Du har så rätt, Nicolo”, ropar hon. ”Vi har sannerligen något att klappa i händerna åt. Ni såg det inte, men jag såg. Väggen öppnades framför mig och jag såg Jesu moder Maria på fäbodvägen. Jag har sett henne många gånger förut, så jag kände genast igen henne. Men hon var inte som tidigare klädd i en skimrande vit klädnad, och hon hade ingen gnistrande krona på huvudet. Hon var klädd i en enkel klänning av den sort som jag sett här på sätern. På båda sidor om henne såg jag personer härifrån, och jag såg kor av den småväxta hornlösa sorten och bakom dem massor av djur med stora horn som jag förstod var renar. Maria kom närmare så att hon till sist stod bara några meter bakom dig, Nicolo. Hon strålade ut ett kärleksfullt leende, och så talade hon. ’Gläd dig, Birgitta’, sa hon. ’Du är inte ensam. Det har jag sagt förut, men det tål att upprepas. Ingen är ensam. Du ska tala om för människorna att de inte är ensamma. Inte heller djuren är ensamma, tamdjuren, vilddjuren, fiskarna, fåglarna. Guds ande är överallt och i allt. Gud vill inte att han ska varseblivas, men var säker på att han finns. Han

vill inte bestämma över människorna, han vill inte ta ifrån dem deras ansvar för sina liv, men han omger deras tankar och han vill att de ska tro på hans närvaro. Och hans son Jesus, som också är min son, även han finns bland människorna. Det var därför han kom till världen, för att finnas mitt ibland dem och ge dem en bild av Guds sinnelag. Han styr inte, han domderar inte, han är inte den som tidningarna uppmärksammar på sina löpsedlar. Han blåser inte upp sig, han klär sig inte uppseendeväckande, han vinner inga omröstningar om den mest Jesuslika. Men han finns, mitt ibland er. Det är det glädjens budskap jag har att ge. I dag och alla dagar. Jesus finns mitt ibland er. Gläd dig åt detta, Birgitta. Och gläd människorna med mitt budskap.”

Birgitta låter sin blick vandra från den ena till den andra runt bordet. Jeevesus står bakom henne, så honom tänker hon inte på. Hon ler, och det finns ingen skugga på hennes leende ens när hon tittar på Nicolo.

”Hörde du, Nicolo?” säger hon glatt. ”Jesus finns mitt ibland oss.”

Nicolo sträcker på halsen och ser sig om. ”Jag ser då inte till honom”, säger han. Han roar sig med att spela dum.

”Nej, det är klart att du inte ser honom. Det är just det Maria vill säga. Man lägger inte märke till honom som människa.”

”Hur ska man lägga märke till honom då? Som gud? Som ängel?”

”Äsch, dumma dig inte!”

”Han kom till världen för att ge människorna en bild av Guds sinnelag, sa du. Hur ska han kunna göra det om han inte syns och hörs?”

”Visst syns han! Visst hörs han! Visade han sig kanske inte i de vackra vyerna på Stådjan? Hörde vi honom inte i vindsuset och i fåglarnas kvitter? Märkte vi inte där skillnaden mellan Guds vilja och människornas vilja? Gud vill att människorna ska se skönheten i hans skapelse. Människorna röjer och slätar till och bygger fula stålställningar för att få åka skidor upp och ner och upp och ner hela dagarna, och de gör sig blinda för det fula i sitt verk och det vackra i Guds verk.”

”Det hjälper alltså inte att Jesus finns mitt ibland oss. Människorna gör som de vill i alla fall.”

Det där är saker som Birgitta fått höra gång efter gång. Så hon vet vad hon ska säga: ”Jesus ger oss tecken. I stort som i smått. Han visar oss storslagenheten i vida utsikter och givmildheten i rikblommande ängar, han visar oss solvärmda stränder och svalkande vatten. Han visar oss flyttfågeln som inte kan minnas precis hur den flög ner till Afrika, men som hittar till sin födelseplats i den svenska storskogen bättre än en människa med karta och kompass. Han visar oss myran som inte vet någon-

ting om stackbygge och inte kan överblicka mer än den närmaste decimetern, men som tillsammans med tiotusen andra myror bygger upp stora stackar med gångar och salar.”

”Ha!” avbryter Nicolo. ”Skulle myran utan tankeförmåga vara det föredöme som Jesus pekar på? Skulle det vara en önskedröm för mänskosläktet det, att varje människomyra handlar som alla andra, underförstått som en allenarådande gud bestämmer? Alla människor, påvar, furstar, genier och dumbomar, Guds myror. Ingen möjlighet för begåvningar att avvika från massan. Fy sjutton, säger jag. Vad skulle det vara för värld?”

”Vad menar du? Skulle världen bli sämre om människorna rättade sig efter Guds vilja? Är det det du vill säga?” Birgitta kan inte le längre, hon tittar på Nicolo som en sträng skolfröken.

Hittills har Nelson och Sara inte blandat sig i samtalet. De har tänkt. Sara är den som först har tänkt färdigt.

”Det är klart att människan ska ha en fri vilja och att hon ska ha rätt att försöka förverkliga sin vilja. Men det hindrar så vitt jag kan förstå inte att någon som har en intelligent plan för hur ett riktigt gott samhälle ska byggas får makt att leda folket efter den planen.”

”Tänker du på Gud eller på en världslig härskare?”

”Båda delarna.”

”En världslig härskare som lyder Gud?”

”Det kan man säga.”

Nicolo gör en föraktfull gest. ”Vad skulle det vara för härskare som inte har en egen vilja? En ömklig stövelslickare som inte vågar ta självständiga beslut utan kryper för Gud och ängsligt frågar honom vad han får och inte får göra, skulle det vara vad världen behöver?”

”Hör du, ta igen dig Nicolo!” säger Birgitta upprörd. ”Att försöka följa Guds vilja är inte att krypa utan att lyfta sig.”

Nicolo fnysar. ”Hur gick det för Jesus? Han var inte särskilt duglig som människornas ledare där han hängde på korset.”

”Å fy!” ropar Birgitta. ”Du vet lika väl som jag att han övervann döden. Han har levt vidare, och han lever vidare som mänsklighetens ledare. Han finns mitt ibland oss. Hörde du inte vad Maria sa: Han finns mitt ibland oss!”

”Prat!” fnysar Nicolo. ”Jesus mitt ibland oss. Vad är det annat än prat? Människan har en egen vilja och eget ansvar, men hon får inte göra som hon vill utan ska följa Guds vilja. Ord, ord, ord. Guds intelligent plan och en stövelslickare som ska genomföra den planen och bygga upp det goda samhället. Hö! Tänk om det skulle spåra ur då?”

”Man måste våga följa Guds väg”, säger Birgitta.

”Hur gick det i Sovjet och Kina till exempel?”

Nu är det Sara som ilsknar till. ”Det var kanske bristen på gudstro som gjorde att det inte höll där”, säger hon.

”Det var väl inte bara det.”

”Nej det var det inte. Det var dåliga ledare och en förvanskad ideologi. Makten kom att betyda mer än budskapet. Det var hemskt.” Hon gör en arg grimas. Men så glimmar det till i ögonen och hon säger: ”Det måste gå att hitta den rätta ideologin och den rätta ledaren. Man måste få tro på en sådan ideologi. Man måste våga följa en sådan ledare.” Hon upprepar: ”Den rätta ledaren. Observera att jag inte säger ’rätte’ utan ’rätta’, med feminint a, för det kan hända att en kvinnlig ledare kan lyckas bättre än Stalin och Mao.”

”En sådan som Birgitta kanske”, hånar Nicolo.

Sara ser på Birgitta och värderar. ”Varför inte?” säger hon.

Nelson mitt över bordet ler sitt vänliga leende. ”Ja, varför inte?” säger också han. ”Vi behöver kvinnligt tänkande i världen.” Så vänder han sig till Nicolo. ”Du talar om stövelslickare, Nicolo. Att vilja lyda en högre intelligens är nog som Birgitta säger att vilja lyfta sig till något högre och bättre. Du kan ha rätt i att lydnad inte alltid är något som hedrar människan. Det kan låta som en motsägelse att människan både ska lyda Gud och tänka fritt och självständigt. Men om det är som jag tror, att Skapa-

ren är den allt annat överlägsna intelligensen, så kan han inte ha velat se människan som en lydiga marionett som rör sig när han drar i trådarna, och bara då. För honom måste den fulländade skapelsen vara något som lever sitt eget liv. Därför gav han människan en tankeförmåga för att hon skulle använda den och en vilja för att hon skulle använda den. En människa utan egen vilja och utan rätt att ta eget ansvar är inte mer än en marionett eller robot, och vad vore en sådan människa värd? En sådan viljelös robot är förstås inte värd mer än en docka. Vad skulle Skaparen tycka om en sådan lealös varelse? Nej du, Nicolo: Att använda sin tankeförmåga på bästa sätt och att ta ansvar för sina beslut, det är det bästa man kan göra om man vill rätta sig efter Guds vilja.”

”Just det!” Birgitta lyser av entusiasm. ”Ta ansvar, ser du Nicolo!”

”Och vad är kriteriet för ’på bästa sätt’då?” Nicolo ger sig inte. ”Är det som Gud vill det?”

Nelson ler. ”Att nå upp till Guds vilja är förstås det optimala, och det lär ingen människa lyckas med.”

”Och för det måste man dessutom *veta* vad som är Guds vilja. Hur ska man kunna veta det?”

”Vi har kärleksbudet”, säger Nelson. ”Det kan räcka långt, om man tränar upp sig så att man reagerar när man talar eller handlar så att andra kan skadas.”

”Om man tränar upp sin empatiska förmåga”, säger

Sara. ”Om man lär sig att uppfatta vad andra människor behöver för att må bättre”.

”Och kanske om man inser att man själv mår bättre av att göra gott än att göra ont”, säger Nelson.

Birgittas ögon har fyllts av tårar. ”Kärleken är något så stort”, säger hon. ”Den är sannerligen uttrycket för Guds vilja. Kärleken kan förändra världen, om den får råda.”

”Om den förenas med stränghet kanske”, säger Nicolo illmarigt. ”Tal om helvetesstraff och så där.”

”Gud måste vara sträng”, säger Birgitta. ”Det är som föräldrar. Man är ingen kärleksfull förälder om man låter barnen göra som de vill.”

”Tro det.” Nicolo gnider sig om hakan. ”Du menar: Med hård uppfostran leder kärleken rätt. Kärleken fixar allt. Kärleken försonar allt. Även eviga helvetesstraff.”

”Det är inte kärlekslöst att skrämman folk med helvetet”, säger Birgitta. ”Hur ska man annars komma till rätta med all ondska i världen?”

”Dra åt helvete!” ryter Nicolo.

”Å fy!”

”Det var bara en kärleksfull uppmaning.”

”Du begriper inte det där.”

”Nej, jag kanske inte begriper. Ni talar om kärlek som det som ska lösa alla problem. Det låter så bra. Lite för bra bara. Lite sagoaktigt bra. Ni märkte själva det lilla ordet ’om’ som allt är beroende av. *Om* man tränar upp

sig, *om* man lär sig, *om* man inser. Nej, hör ni. Världen är inte sådan att kärleken någonsin kan komma att förändra världen. Se på Burma, se på Zimbabwe, se på Guantanamo! Världen är ond, det är bara att acceptera faktum, och man måste vara medveten om den saken om man ska lyckas med saker man föresätter sig.”

Nu kommer det stridsvilja i Birgittas ögon. ”Hur kan du säga att världen är ond? Det finns ondska i världen, det var det jag sa. Mänsklig ondska. Men jag sa inte att *världen* är ond. Är inte solen så precis lagom varm att växter och djur och småkryp kan trivas här? Är inte jorden lagom stor så att vi blir precis så tunga att vi hålls kvar vid jorden och ändå kan röra oss utan större ansträngning? Är inte dygnet lagom långt så att vi får natt när vi är trötta och dag när vi är pigga och alerta? Är inte skogarna, åtminstone än så länge, tillräckligt stora för att vi ska få nytt syre och för att koldioxiden ska bindas? Är det inte fantastiskt att alla växter och djur betyder något för varandra, och att varenda ko och varenda liten bacill har en uppgift? Och är det inte makalöst fantastiskt att varje människa är medveten om sig själv som ’jag’, och att hon kan minnas hela sitt liv och glädjas åt det som är vackert och gott?”

Nicolo ler som man ler mot ett barn. ”Jo då, Birgitta”, säger han. ”Allt det där är så bra så. Det är bara det att det finns en liten hake.”

”Vad skulle det vara?”

”Jo, för att världen ska bli god, krävs det att människan kan bli god. ’Människan’ lika med alla människor.”

”För Gud är ingenting omöjligt”, säger Birgitta trotsigt.

”Jaha. Men varför visar han inte det då? Han har haft jättelång tid på sig, men människan har inte blivit ett dyft bättre. Såna som du har hotat med helvetet, men det har inte hjälpt.”

”Han har givit oss Jesus.”

”För två tusen år sedan. Och han har givit oss dig för sju hundra år sedan. Och på vad sätt har världen blivit bättre sedan dess?”

”Jesus har givit oss kärleksbudet”.

”Ha, återigen det där kärleksbudet. Som människan sätter upp på väggen som dekoration med en bred utsirad ram som drar blicken från budskapet. Nej du, Birgitta, jag ska säga dig hur det är jag. Människan är ond. Oförbätterligt ond. Kärlek och andra medmänskliga dygder är vackra kläder som hon tar på sig vid behov. Under förklädnaderna är hon en stor egoist. Innerst är det bara det *egna* goda som driver henne. Hon är omätligt girig. Och girigheten gör henne aggressiv. För att riva åt sig så mycket ägodelar och fördelar som möjligt är hon aldrig sen att angripa andra. Slå, döda, röva för egen vinnings skull, det är människan i sin prydno.”

Där avbryts han av Jeevesus som fyller på lingondricka i hans glas. Sara, som också just blivit serverad av den ädla drycken, passar på att lyfta sitt glas och ropa: ”Skål, rövare och banditer!” Sedan lutar hon sig mot Nicolos tallrik och sticker sin gaffel i den rensteksbit som Nicolo just skurit till. Hon stoppar den i sin mun och mumsar med tillgjort girig min. Därefter tar hon också en rejäl klick tranbärsgelé från Nicolos tallrik. ”Aah!” morrar hon och lyfter gaffeln för ett tredje angrepp.

Nicolo svarar med att hastigt och lustigt byta ut sin tallrik mot Saras. Och så fortsätter han:

”Ni ser. Så där går det till i världen.” Han tar en slurk lingondricka från Birgittas glas och slickar sig om läpparna. ”För att ni ska förstå vad jag menar så ska jag berätta hur det var på min tid i min del av världen.”

”Nicolos tid, det är tiden omkring år 1500 det”, inflikar jag för att friska upp minnet på TV-tittarna. ”Renässansens tid, tiden för den antika kulturens återfödelse.”

”Alldeles riktigt”, säger Nicolo. Antikens återfödelse. Rinascimento. Så ska det heta, inte renaissance, det är ju franska, och renässansen började i Italien, närmare bestämt i Toscana och Florens. Rinascimento alltså, glöm inte det, och glöm inte att rinascimento är ett *italienskt* ord och att renässansens vagga fanns i Florens i *Italien*.”

”Det ska vi aldrig glömma”, försäkrar jag.

”Aldrig i livet”, säger Anja.

”Rinascimento alltså”, upprepar Nicolo för säkerhets skull. ”Redan i början av 1300-talet fanns det florentinare som likt de gamla grekerna och romarna satte människan i centrum i stället för oeniga och treeniga gudar. Humanister kallade man dem, och de började läsa de antika författarna i avskrifter från originalen. En av dem var Dante, och han tog Vergilius som ledsagare när han sökte efter sin älskade Beatrice genom Infernos kretsar. En annan var Petrarca, en tredje Boccaccio. Arkitekter konstruerade palats och kyrkor där de utvecklade anti-

kens valv- och kupolbyggnadsteknik Brunelleschis kupol på domen i Florens var den första i det formatet efter Pantheon i Rom. Konstnärer som Giotto påverkades av Ostias väggmålningar. Botticelli, Leonardo och Michelangelo tog intryck av de antika skulptörernas perfekta avbildningar av människan. Renässansen var en klassicistisk höjdpunkt av enastående mått. Och den kom till i *Italien*.”

”Skål för Italien”, säger Nelson med ett brett leende, och till och med Birgitta ler och lyfter sitt glas. Inte så konstigt i och för sig; hon hade flyttat till Rom därför att hon ville dit, och där fick hon leva det liv hon hade önskat.

”Viva Italia!” ropar Sara.

”Florens var Europas kulturhuvudstad”, fortsätter Nicolo. ”Italien var Europas kulturhuvudland. Det var också katolska kyrkans hemland, påven hade då som nu sin skyddade borg i Rom. Kultur och påve, andlig upphöjdhed så att det strålade om det. Det håller du väl med om, Birgitta? Var det inte du som såg till att påven skulle hålla sig i Rom och inte i Avignon eller någon annanstans? Rom, hans helighets stad. Italien, Europas själ. Så var det. Italien borde också ha varit Europas ledande statsbildning. Eller hur? Europas hjärta och hjärna. Men var det så?”

”Nej”, kommer det som ett försiktigt sus från oss

andra. Vi minns Leonardo och Michelangelo och Rafael, men hur var det med politiken?

”Nej”, upprepar Nicolo. ”Det var det inte. Inte alls. Sorgligt men sant. Italien var inte ens en stat.” Han låter detta dystra konstaterande gå in, och sedan höjer han rösten. ”Det hade varit det en gång, och inte bara ett land, en stat, utan en stormakt. Det var på Caesars och Augustus tid, på romarrikets tid, den tid då all makt i Europa var koncentrerad till Rom och den italienska halvön. Då var Rom detsamma som Europa. De som inbillade sig något annat, barbarerna här uppe i Ultima Thule till exempel”, skrattar han och sveper runt med blicken över Birgitta, mig, Sara och Anja, ”de fick lära sig av de romerska legionerna vilka det var som bestämde. De fick lära sig var makten i Europa fanns någonstans. I Rom i Italien, där var den. Jojomensan. Italia sopra tutto.”

Detta ropar han ut, och han lyfter med triumferande min en knuten näve.

”Vad var det som gjorde Rom till en stormakt? Var det kulturen? Nej. Etruskerna hade kultur de, men vad hjälpte det när romarna visade tänderna? Kulturen är tandlös. Grekerna i söder hade kultur, romarna segrade över dem. Kartagerna på öarna och i Nordafrika hade kultur, urgammal fenicisk kultur, fint värre, men hur gick det? Hannibal jagades ut ur Italien och Kartago för-

stördes. Judarna i Palestina hade kultur, och de hade en gud som hade all makt i himmelen och även på jorden, påstods det, men vad hjälpte det? Romarna hade ännu mera makt, och ännu mera styrka. Titus förstörde Jerusalem och drev ut judarna i förskingringen.”

”Ja!” viskar Birgitta, och jag undrar hur hon tänker.

”Efter segrarna byggdes triumfbågar och gjordes triumftåg då mängder av kulturella skatter fördes till Italien. Egyptiska obelisker blev kejsarlig egendom, grekiska skulpturer, filosofernas skrifter. Den sjuarmade ljusstaken kom till Rom. Romarna skapade också sin egen kultur. Augustus byggde en stad av marmor, Palatinen fylldes med palats och tempel, Nero byggde sitt gyllene hus, Agrippas Pantheon byggdes ut med en aldrig tidigare skådad kupol. Rom blev en stad som gnistrade och glimmade av marmor och guld och pengarnas överflöd.”

”Pengar pengar pengar!” Den här gången är det Sara som inte kan hålla tyst.

”Men även den romerska kulturen var tandlös, den gjorde romarna svaga. Ledningarna som ledde vatten till termerna och boningshusen var gjorda av bly, och av blyet blev romarna förgiftade. Kejsaren övergav Rom och byggde Konstantinopel som ny huvudstad. Barbarerna invaderade landet, och det var typiskt: inte ens mot dessa vildar kunde romarna försvara sig. I våg efter våg

välldes barbarerna in, västgoter, östgoter, vandaler, langobarder, araber. Rom plundrades och förstördes, Italien slets i bitar. Och så fortsatte det. Araber, normander och spanjorer tog för sig i söder. Fransmännen först och sedan tyskarna gjorde Norditalien till en del av sina riken. Neapel blev ett spanskt kungadöme. Påven fick en landremsa mitt på halvön, som kallades Kyrkostaten och som effektivt störde alla strävanden att skapa ett enat Italien. I norra delen av halvön fanns omätliga rikedomar, men de var inte samlade i en gemensam kassa utan fördelade på ett antal småfurstar som alla höll på sitt och käbblade och stred med alla andra. Man brukar säga att en kedja inte är starkare än dess svagaste länk. Italien på min tid var inte ens en kedja, bara en massa lösa länkar. Och ingen guldsmed fanns som kunde förena dessa länkar.”

”Skål för guldsmeden”, ropar Anja för att lätta stämningen.

”Det fanns ingen guldsmed, hörde du inte vad jag sa?”

”Då skålar vi för dig.”

”Tackar tackar. Ja, om sanningen ska fram så hade jag gärna varit den guldsmed som kunde länka ihop småfurstendömena till ett nytt romarrike.”

”Du gav idéer, har jag förstått”, säger Nelson.

”Idéer och idéer.” Nicolo försöker se blygsam ut. ”Du tänker på min bok ’Fursten’. På italienska heter den ’Il

principe', alltså den förste. Min grundidé var att Italien behövde en första ledare. Jag var besatt av tanken att Italien måste enas. Alla italienare talade samma språk, alla italienare hade samma fornhistoria, samma arv av filosofi, litteratur och vetenskap. Det var så onaturligt att vi skulle vara uppdelade i småstater med furstar som aldrig ville dra åt samma håll utan bara hittade orsaker att bekämpa varandra. Men så länge alla småfurstarna var av samma skrot och korn var ett enat Italien ingenting att hoppas på. Det måste till en *stark* ledare. En italiensk Alexander med vilja och förmåga att ena landet och göra det starkt och mäktigt.”

”Intressant att du går till Grekland för att hitta en idealgestalt”, säger Sara och plirar retsamt mot Nicolo.

”Ja, vart skulle du gå själv?” säger han. ”Det finns ingen motsvarighet till Alexander i den romerska historien. Det skulle vara Julius Caesar då. Eller Konstantin, men han var ju inte en riktig romare, och så gjorde han Konstantinopel till huvudstad till råga på allt. Nej, Alexander var en bra förebild. Tänk er bara: Han var inte mer än tjugo år när hans pappa Filip av Makedonien dog, men när de grekiska staterna ville passa på och göra sig fria, räckte det att han röt till några gånger för att upprorsmakarna skulle springa och gömma sig. Efter det drev han undan partherna i norr och skrämde iväg kelterna så att de inte vågade stanna förrän på andra sidan Donau.

Det gick så fort och så lätt, det var en övningsmanöver bara för hans soldater, innan de skulle ge sig på perserna och sätta dem på plats. De där österlänningarna skulle inte tro att de kunde diktera handeln på Medelhavet inte och göra vad som helst med grekiska städer i Mindre Asien. I ett huj var han över Hellesponten för att göra klart vem det var som bestämde över landet kring Aegeiska havet. Och då, förstår ni, trodde folk i Aten och Tebe och andra grekiska stater att det var fritt fram för dem igen. Det skreks på torgen och det skramlades alldeles väldigt med sköldarna. Tebanerna belägrade den makedoniska borgen. Det fick Alexander veta, och som en blixtnö var han tillbaka över Hellesponten igen. Ett par veckor bara, och så stod han med sin här utanför Tebes murar. Tebanerna kämpade som vildar, men vad hjälpte det? Deras krigare dödades, kvinnor och barn dödades, det var ett förskräckligt blodbad, hela staden raserades, jämnades med marken. Det var som ett åsknedslag, som om Zeus själv drämt till med en hammare för att få folk att begripa vad det var han ville. Det fick grekerna att sansa sig, och de insåg att det bästa de kunde göra var att erkänna Alexander som ledare och att ställa sig bakom honom som ett folk. Och sedan vet ni hur det gick: den grekiska hären segrade vid Issos och den gick som en stormflod genom Syrien och Egypten och Mesopotamien och runt Persien och Afganistan. Alexander blev härs-

kare över ett område som var större än något dittills känt rike. Han blev världshärskaren. Grekiskt språk och grekisk kultur spreds ut över hela väldet, barbarerna blev civiliserade.”

”Perserna var väl inga barbarer”, invänder Nelson. ”Jag har fått för mig att de var ett folk som stod högre än de flesta andra moraliskt och kulturellt. Tolerans och högsinhet lär ha varit utmärkande drag hos dem. Deras kungar var kända för sitt ädelmod.”

”Till skillnad mot Alexander”, muttrar Sara. ”Han var ju en riktig buse han. Tänk bara hur han bar sig åt vid Persepolis, när han i fyllan och villan dödade den som hade räddat hans liv och röjde sina främsta fältherrar ur vägen. För att inte tala om hur han förstörde palats och tempel.”

”Jajaja”, fräser Nicolo. ”Jag har inte sagt att Alexander var någon moralisk mönstergosse. Hade han varit det hade han inte lyckats med det han gjorde. Man får inte vara blödig och vek och hänsynsfull om man vill åstadkomma något stort. Betänk: Han enade Grekland. Hade han kunnat göra det om han varit slät och artig mot tebaner och atenare? Nej ni. Med fina fasoner vinner man inga segrar. Han var stark, resolut, han klippte av den gordiska knuten med sitt svärd. Han dränkte in Issos fält med persernas blod. Han erövrade Mindre Asien, Syrien, Egypten, Mesopotamien och Persien. Han byggde

upp ett världsvälde. Må vara att perserna inte var barbarer och att de hade en gammal kultur som inte var så dum. Men han tog det bästa av deras kultur och det bästa av babyloniska och assyriska och egyptiska kulturen, och han knådade ihop alltihop och åstadkom den hellenistiska kulturen som var bättre än någonting annat.”

”Han, säger du. Som om det var han som utvecklade hellenismen.”

”Märk inte ord! Alexander var mannen bakom hellenismen. Det råder ingen tvekan om den saken. Om inte han hade varit så hade inte världen enats och länderna hade fortsatt att odla sina egna civilisationer och kulturer. Allt hade förblivit begränsat och småttigt och förstelnat. Nej, Alexander, ser ni, han var mannen som raserade murarna och lät människor se varann och dra nytta av varann och bygga upp ett starkt samhälle tillsammans. Han var helt enkelt Alexander den store.”

”Har vi skålat för Alexander?” säger Nelson som inser att det hans tur nu. ”Om inte så föreslår jag att vi gör det.”

”Bra förslag”, säger Anja, och så skålar vi för Alexander den store.

”Annars var du väl inne på Italien lite grann i början”, påpekar jag.

”Javisst”, säger Nicolo med ett flin. ”Alexander tog

jag bara som ett exempel på en stark ledare. Jag skulle också kunna nämna Ferdinand av Aragonien som insåg fördelarna med att liera sig med Isabella av Kastilien och som drev tillbaka morerna till Sydspanien. Ludvig XI i Frankrike var en annan förebildlig härskare som krossade feodaltherrarna och återupprättade kungamakten. Hans son Karl VIII har också visat styrka när han härjade och tog för sig i Lombardiet och Neapel och på andra platser i Italien.”

”Har du inga italienare att komma med?” undrar Sara spefyllt. ”Och vi som har skålat för Italien.”

”Jodå”, säger Nicolo. ”Jag har ett väldigt bra namn: Cesare Borgia. Cesare efter Julius Caesar och Borgia efter Alexander.”

”Inte visste jag att Alexander hette Borgia”, säger Nelson och låtsas vara enfaldig.

”Alexander den store Borgia”, skrattar Sara.

”Nej, inte *den* Alexander. Cesare hette Borgia efter sin pappa, Alexander Borgia. Honom har ni väl hört talas om. Han var påve. Känd som påven utan kristen tro och kristen moral men med nio av egen kraft avlade barn.”

Birgitta korsar sig, och Nicolo skyndar sig att förklara: ”Det var på renässansens tid, il rinascimento, som var humanismens tid, och då var det människan som stod i centrum och inte Gud. Alexander var en påve med

humanismens ideal, och han var noga med att tillämpa kärleksbudet på ett så mänskligt sätt som möjligt. Celibatet var inte mänskligt, tyckte han. Därför skaffade han sig en älskarinna, möjligen två, eller tre, eller kanske rentav fyra, som han utövade kärlek med. Kärleken gav frukt, inte mindre än nio gånger. Så skedde det underbara, att världen fick påvliga barn. Lucrezia, Cesare och sju andra. Eftersom det var påven som avgjorde vad som var legitimt eller inte, visade han dem för världen och gifte bort dem med hertigar och prinsar och prinsessor eller gjorde dem till kardinaler och befälhavare. Och när påven förkunnade att det skedde enligt Guds vilja för kyrkans bästa, så visste folket att det var rätt och riktigt och Gudi behagligt.”

Birgitta korsar sig igen. Nicolo grinar upp sig mot henne.

”Du korsar dig, Birgitta. Men erkänn: Hur mycket tråkigare skulle inte världen ha sett ut om inte Lucretia och Cesare Borgia hade kommit till den?”

Birgitta ryser.

”Lucretia blev kärlekens prästinna, Cesare valde statsmannabanan. Hur mustigt blev inte livet där Lucretia fanns i centrum! Lust och kurtis, skämt och skratt, dans, mat och vin. Bröllop med hertigar och prinsar. Ständiga fester. Svartsjuka rivaler bekämpade varann, en och annan kavaljer bringades av livet, ibland med, någon

gång mot Lucrezias vilja. En gång var det den hon verkligen älskade som blev avlivad. Strypt. Men Lucrezia var kvinna, och hon var bara en bricka i spelet. Spelet för pappa påven var kampen om makten, och den som han utsett att leda den var Cesare, som han först gjorde till kardinal och sedan till överbefälhavare för de påvliga styrkorna. Cesare var bara några och tjugo år, men han var en effektiv person som såg till att han fick gå sin väg rakt fram. Lucrezias älskare stod i vägen för honom, och då gjorde han sig av med honom.”

”En kyrkans kardinal!” mumlar Birgitta.

”Tillika överbefälhavare för kyrkans trupper. Kyrkan behövde en stark man som kunde försvara påvens makt mot uppstickare och intrigmakare och som hade modet och handlingskraften att röja ur vägen allt och alla som kunde hota och hindra honom. Cesare var den mannen. Hans helighet påven trodde på honom, och han skulle visa sig vara värdig förtroendet. De som närmast kunde hindra Cesare i hans värv var ledarna för familjerna Orsini och Colonna i Rom, så en av hans första åtgärder var att bringa så många av dem som möjligt om livet. Detta kan synas okristligt, men tiden var sådan att han måste vara skrupelfri för att nå resultat. Medlen var flera: förgiftade anklagelser, förgiftade viner, lönnmördare. Han satte skräck i alla som hade tankar på motstånd. Han blev oberoende och mäktig. Han kunde göra

sig rikare genom att lägga beslag på de besegrade familjernas egendomar. Han kunde sätta upp en stark armé. Med den drog han upp genom Kyrkostaten som en ny Alexander den store. Borgare och bönder darrade bara de hörde trampet från hans soldater. En raid här, en raid där, och folk ville inget hellre än att lyda Cesare och påven. Men än så länge var han bara överbefälhavare. Han behövde en titel som kunde imponera på alla stridande furstar. Därför angrep han Romagna i norra ändan av Kyrkostaten och gjorde sig till hertig där. Därifrån gjorde han sen blixtrangrepp på Urbino och andra städer och krossade deras furstar. Han stred i Lombardiet också, och i Toscana och Siena. Allt motstånd slog han ner. Han var makalöst effektiv, sannerligen en enastående och storslagen man. Han imponerade på alla. Och han visste hur han skulle hålla folk på plats.”

”Han var fruktad”, säger Nelson.

”Ja, det var han. Just fruktad. Överallt var han noga med att bli fruktad. Men inte hatad, observera det. En man som han gett som uppgift att skapa ordning i Romagna och som på kort tid lyckades få landet lugnt och enigt fick rykte om sig att vara onödigt grym. Då lät han hugga honom i två bitar för att visa vad han tyckte om grymhet, och för det fick han folkets respekt som belöning.”

”Inte folkets kärlek?” undrar Sara. ”Som den svenske

kung som hade valspråket 'Folkets kärlek min belöning'?"

"Vilket tjat om den där kärleken! Nej, han var inte betjänt av kärlek. Han ville hellre att folk skulle veta att han var farlig för vem som helst som misshagade honom, och att han kunde försvara det han rådde över och skapa ordning och få samhället att fungera. I den mån grymhet kunde vara effektiv, måste han använda sig av den. Men i så fall genom en verkningsfull operation under kort tid, så att han inte behövde bli uppfattad som en grym despot. Som sagt: Fruktad måste en furste vara, men inte hatad. Inte älskad men respekterad."

"Varför inte älskad?"

"Nja, älskad är ett farligt ord. Det kan kopplas till älskansvärd, en naiv person som vill famna alla människor, och det är förkastligt för en furste. Han kan uppfattas som vek, och tron att han kan övermannas och störas kan växa hos hans motståndare."

"Älska för Guds skull inte din nästa", mumlar Nelson. "Valspråk för en påveson."

"Förskräckligt!" förfasar sig Birgitta.

"Förstå mig rätt!" säger Nicolo. "Det är förstås inte fel att älska. Cesares far Alexander var en förträfflig lärare som betonade kärleksbudet som det främsta av alla kristna bud, och Cesare var hans mest begåvade elev. Han lärde sig vikten av att visa sig gudfruktig och mild.

När det passade. Han kände människonaturen, och han förstod att kärleken måste brukas med återhållsamhet. En huvudregel måste vara att inte skämma bort undersåtarna så att de tar sig friheter."

"Du talar som om undersåtarna var kreatur", säger Nelson och ser lite plågad ut.

Nicolo rycker på axlarna. "Nån jävla ordning måste det vara i ett samhälle" säger han. Birgitta rycker till, till hans tydliga förtjusning. "Och vad är de flesta människor om inte kreatur? Skapelser, varelser. Flockdjur som kan övertygas om vad som helst av sina ledare och som kan förmås till vad som helst."

"Själlösa myror som drar strån till stacken utan att förstå varför", säger Sara bitskt.

Nicolo flinar till. "Liknelsen kan ligga nära till hands ibland", säger han. "Men riktigt så illa är det väl inte. Människor är tänkande varelser. Även de som tänker långsamt och tokigt tänker. På det viset skiljer de sig från myrorna. Och de som tänker snabbare och vill handla självständigt skiljer sig från myrorna på ett annat sätt. De är inte alltid pålitliga som samhällsbyggare, och de måste hållas efter. Man måste se till att de rättar sig efter lagarna. Det är en av furstens viktigaste uppgifter, och därvidlag måste han vara mycket sträng."

Birgitta reagerar på ordet sträng, men hon säger ingenting.

”Det är förstås väldigt viktigt att lyda lagarna”, säger Sara.

Hon låter lite ironisk, och jag fyller på: ”Det beror väl i viss mån på vem eller vilka som har stiftat lagarna.”

Nicolo ser ett ögonblick lite förvirrad ut. Han kanske minns vad han sagt om att lyda Gud. ”Det är förstås...” börjar han.

”Mänskliga lagar”, hjälper honom Sara. ”Ledarna eller folket.”

Nicolo tar lite tid på sig. Han vet vad demokrati är, och han inser att det kan låta illa om han säger att fursten stiftar lagarna till stöd för hans idéer och politik. Birgitta får tycka vad hon vill, men han är angelägen om att framstå som förnuftig av oss andra. ”Det ska förstås vara folkets vilja som kommer fram i lagarna. Folket vill ha lugn och ordning, och det vill att fursten stiftar lagar som ger nödvändig stabilitet.”

”Det låter ju bra”, säger Sara.

”Ja inte sant?” säger Nicolo.

”Nästan som demokrati”, säger Anja.

”Folkdemokrati då i så fall”, säger jag.

Det får Sara att grina upp sig. ”Folkdemokrati är demokrati för folket, och det tycker jag inte att Nicolos furstestat är.”

”Min furstestat är *visst* bra för folket. Det är det som är det viktiga. Demokrati däremot behöver inte vara bra

för folket. Demokrati är detsamma som majoritetens diktatur, och eftersom tankeförmågan hos massan är lika med genomsnittets, är det farligt att lämna beslutsrätten till den. Massan tänker egoistiskt och kortsiktigt och kan inte enas om vettiga beslut. Det måste finnas en upplyst ledare som tar det ansvar folket är oförmöget att ta, annars går det åt skogen.”

Sara tar sats för att svara, men kommer av sig. Det märker Nicolo och snärtar till mot henne:

”Var det inte en sak som Lenin var i högsta grad medveten om? Folket kan inte leda sig självt, det måste ledas av en upplyst elit.”

Sara hittar ingen bra replik. I stället tar Nelson ordet.

”Är det säkert att en diktator är en upplyst ledare?” frågar han. Ingen svarar, eftersom det är onödigt. Och Nicolo hinner inte förklara sig innan Nelson fortsätter:

”Och är det säkert att den stora massan människor har så dåligt förstånd att den eller de som tycker sig ha bättre vett ska behöva diktera lagar för den?”

Frågan är formulerad så att det inte går att svara entydigt ja eller nej på den.

”Får jag berätta hur det var när det stiftades lagar i mitt land Sydafrika av dem som tyckte sig vara bättre för att kunna kontrollera den stora massan som var definierad som sämre?”

”Ska vi inte skåla för Cesare Borgia först?” undrar

Nicolo.

”Nej!” säger Birgitta bestämt. ”Nu har vi skålat färdigt.”

Men Jeevesus går runt och fyller på med lingondricka, med samma mått till Nicolo och Nelson och även till Birgitta och Sara. Och till Anja och mig.

9

Nelson dricker ur sitt glas. Sedan säger han: ”Det handlar om förakt mot dem som inte anses duga till mer än att betjäna andra.” Han ser på sitt tomma glas, och så reser han sig och tar det med till Jeevesus. ”Skulle jag kunna få lite mer?” frågar han, och Jeevesus gör honom till viljes. ”Hjärtligt tack”, säger Nelson. ”Den här drycken, förstår du Jeevesus, den får mig att fungera bättre.” Han sätter sig igen, och så börjar han tala:

”Jag tillhör en ras som av europeer och amerikaner ansetts vara underlägsen alla andra. För ett halvsekel sedan talade man om oss som negrer, sedan ändrade man språkbruk och kallade oss svarta. Men ordet neger betyder svart, så det ändrade ingenting i sak. Allraminst i mitt hemland Sydafrika.”

Han skjuter undan stolen och reser sig i sin fulla längd (han är en ståtlig karl, Nelson). ”Se på mig!” säger han. ”Vad tycker ni om mitt utseende?” Han gör sig tom i ögonen, svänger runt som en mannekäng och intar en ansträngt ledig pose.

Sara, som sitter mitt emot honom, spricker upp i ett stort leende. Hon gör som han, skjuter undan stolen och reser sig. ”Jag måste stå när jag talar till dig, Nelson”,

säger hon. ”Jag kan ju inte sitta när du står. Du frågar vad vi tycker om ditt utseende. Jag tror jag talar för oss alla när jag säger att du ser trevlig ut. Framför allt ser du ut som Nelson Mandela och inte som en representant för en folkgrupp. Man känner sig glad när man ser på dig, och hoppfull.” Hon sätter sig igen, och det gör också Nelson.

”Så hudfärgen betyder ingenting?”

”Den gör sig bra mot ditt vita hår, tycker jag. Och mot den röda skjortan.”

”Jätteraffigt!” berömmar Anja.

”Så ni tycker inte att jag bör bleka mig?”

”Nej, absolut inte.”

”Svenskar reser till Thailand för att bli så mörka i hyn som möjligt”, säger Anja.

”En del smetar skokräm i ansiktet för att bli ännu mörkare”, säger jag. ”Påstås det i alla fall.”

Nelson skrattar. ”Det låter som om ni tycker att jag är en människa som alla andra”, säger han.

Sara strålar mot honom igen. ”Nej, det tycker vi inte”, säger hon. ”Du är Nelson Mandela, och det finns det ingen annan som är.”

”Tack”, säger Nelson. ”Om du menar att varje människa är unik så tar jag gärna åt mig. Jag förstår att ni här vid bordet inte bedömer människor efter hudfärg och andra yttre rasegenskaper.”

”Självklart inte”, säger jag.

”Självklart?”

”Nja, det finns förstås dumbommar som inte kan göra sig märkvärdiga på annat sätt än att visa på sin vita hud. Nynazister. Rasister över huvud taget. Men de är inte många i Sverige.”

Nelson drar på läpparna. ”Ni lever i ett bra land. Ett jämlikt land. Sydafrika är på väg att också bli ett bra land, men vi är inte där än. Jag skulle vilja säga att vi har ganska långt kvar. Det är fortfarande skillnad mellan olika folkgrupper. Vita och svarta lever separerade från varandra, även om en ändring är på gång. Det finns övervägande vita områden och det finns ännu mer övervägande svarta. Man ser tydliga skillnader mellan dem. De vitas områden är rena och snygga och har välbyggda hus, de svartas kan ofta betecknas som slum. Vita har i genomsnitt bättre utbildning och högre inkomster än svarta. Men skillnaderna är inte så stora som de var i gamla tider.”

”I dag är det de svarta som styr”, kan Nicolo inte låta bli att säga. ”De har avgörandena i sina egna händer.”

”Ja”, säger Nelson och ser lite trött ut. ”Man förändrar inte världen över en natt.”

”Även i Zimbabwe är det de svarta som har makten”, påpekar Nicolo, och då ser Nelson ännu tröttare ut.

”Inte de svarta, en svart man”, ändrar han. ”En svart

man som omger sig med en grupp svarta och som styr över andra grupper svarta.” Han suckar. ”Det är inte alla som mår bra av att få makt. Och det är inte lätt att använda makten på rätt sätt. Jag vet inte vad det beror på, men onekligen har det inte alltid blivit bättre när kolonialmakterna har lämnat över ansvaret till oss svarta. Det är lite dystert, men det är bara att konstatera. Jag vill påstå att vi svarta inte är sämre begåvade än vita, så det kan inte bero på den saken. Orsaken kan snarare ha varit ovana vid frihet, självständighet och politiskt ansvar. Det kan ha varit bristande demokratiskt medvetande hos folket, det kan ha varit maktstrider som har öppnat för de mest maktlystna och skrupelfria. Makt korrumpierar, i betydelsen fördärvar.”

”Idi Amin”, säger jag menande. ”Robert Mugabe.”

”Idi Amin ja”, säger Nelson och skakar på huvudet. ”Honom vill jag inte tänka på. Däremot Mugabe... Man kan ängsligt undra vad som har hänt med honom.” Han får en tanke och vänder sig med ett leende mot Nicolo. ”Han kanske har läst din bok Fursten och försöker ta efter Cesare Borgia.”

Nicolo skrattar. ”I så fall har han lyckats missförstå mig totalt. Vad jag har velat säga är att en furste måste vidta de åtgärder som snabbast och mest effektivt leder till uppsatta mål.”

”Och om målet är att stärka furstens makt?”

Nicolo inser det berättigade i frågan, men har ett svar: ”Om målet uteslutande är att stärka furstens egen makt, då ger jag inte mycket för honom.”

”Hur var det med Cesare Borgia då?”

”Han tänkte inte bara på sig själv, han tänkte på påvens makt också”, flinar Nicolo.

”Huvudsaken att man tänker på någons makt”, inflikar jag syrligt.

”Tyvärr finns det anledning att tro att det är på det viset”, säger Nelson. ”I Sydafrika var det under århundraden så, att inte bara enstaka maktsträvare ville ha makt. Där var det hela folkgrupper som ville ha rätt att bestämma över andra.”

”Boerna?”

”Ja. Framför allt var det boerna, ni vet de där holländarna, bönder framför allt, som koloniserade Kapområdet i mitten av 1600-talet. De var kalvinister och de visste bestämt att Gud ville att landet skulle vara deras. Det fanns människoliknande varelser där före dem, men de förskräckte dem inte, för de hade Gud med sig. Hottentotter kallade de dem som de först stötte ihop med och som levde som boskapsskötare på öppen mark. Infödingar som jagade i skogarna kallade de bushmän. Både hottentotter och bushmän var varelser som var nästan svarta och inte såg ut som riktiga människor. De var inte riktigt klädda heller, och så hade de konstiga

hedniska riter då de slog på trummor och dansade och skuttade omkring på ett okristligt sätt. Det var så man beskrev det. För kolonistörerna var de inte fullvärdiga människor. Boerna kunde ju läsa i Bibeln att alla som inte tror på Kristus är dömda av Gud. Gud gav inte hottentotterna och bushmännen några rättigheter, och då kunde inte boerna ge dem några rättigheter heller. Utgjorde de hinder för boerna, så var det Guds vilja att de skulle jagas bort. Eller dödas. Eller göras till slavar.”

”Hottentotter och bushmän”, säger Anja, ”det trodde jag hörde till sagoböckerna.”

”De har väl blivit förpassade dit, mer eller mindre. Jag vet inte om det finns så många rasrena hottentotter kvar i våra dagar. Bushmän finns, man kan träffa på dem i Lesuthu och Botswana. Men hottentotterna - många av dem gjordes till slavar och blandades undan för undan med mindre nogräknade vita till vad man idag kallar färgade. Ja förresten, färgade, det kan vara oäktingar efter slavar som kom sjövägen också. Blandningar mellan raser överhuvudtaget, halvblod, Afrikas mulatter och mestiser.”

”De svarta som finns i Sydafrika idag, de är alltså inte släkt med hottentotterna och bushmännen?”

”På mycket långt håll då i så fall. Hottentotterna och bushmännen var urbefolkning i Sydafrika. Dagens svarta befolkning tillhör bantufolken, och de kom ned-

vandrande från norr i förhållandevis sen tid. Det var flera stammar, de mest kända xhosa och zulu, som under något årtusende sökte nya jakt- och betesmarker söderut. I de bördiga kustområdena nordväst om Kapkolonin hade de funnit vad de sökte. Zuluerna stannade i det vi nu kallar Transvaal, xhosa etablerade sig i Transkei. Och så kom då boerna i början av 1800-talet på sitt ’great trek’ bort från engelsmännen i Kap. De hade eldvapen, och det hade inte de svarta, men bantukrigarna bet ifrån sig ordentligt. Det dröjde innan boerna kunde känna sig säkra i sina bosättningar i Natal, Oranjerestaten och Transvaal. Men så hittade man diamanter i inlandet och landet översvämmades av vita lycksökare. Det blev allt trängre för de svarta, hövdingarna fick allt mindre makt, stora delar av deras land togs ifrån dem och stora delar av deras folk gjordes till arbetare i gruvor, fabriker och på boernas gårdar. Där de svarta var användbara utnyttjades de, där de var i vägen för de vita sopades de undan. För de vita fick de inte större värde än slavar och boskap.”

”Och det var alltså boerna som var värst?”

”Ja...” Nelson hejdade sig. ”Man ska väl inte generalisera, men nog tror jag att man kan säga det.”

”Var det inte så också, att boerna fick en extra anledning att hävda sig efter nederlaget mot britterna vid sekelskiftet?” Det var jag som med den frågan ville visa att

jag kunde lite afrikansk historia jag också.

Nelson ler. ”Katten på råttan och råttan på repet”, säger han. ”Det är väl inte otroligt att boerna, eller afrikaanerna som de kallar sig numera, fick ett så starkt behov att hävda sig efter boerkriget att de gav sig på de svarta för att reagera av sig. Men det kunde ju också ha varit av praktiska skäl som de gjorde det. Bantu var ett stort folk, och skulle alla dessa svartingar vara med och tävla på samma villkor som de vita om ägodelar och befattningar, så skulle boerna inte kunna försvara sina ställningar. Jag tror att det kändes nödvändigt att använda hårda metoder för att försvaga de svarta och göra dem ofarliga.”

”Som för fursten på Cesare Borgias tid”, infaller jag för att retas med Nicolo.

Han grinar upp sig och svarar: ”Det fanns inga svarta i Italien på den tiden.”

”På gott eller på ont?” frågar Nelson med stela läppar, och Nicolo rycker på axlarna och flinar.

”Ta inte åt dig”, säger han.

”Det var en dålig jämförelse”, infaller Sara.

”Man kan jämföra med skolan förr i tiden också”, säger jag. ”Läraren måste använda hårda metoder för att sätta sig i respekt och skapa disciplin.”

”Det var en ännu sämre jämförelse”, muttrar Sara.

Nelson kan dra på läpparna igen. ”Det är en jämförelse som haltar”, säger han. ”Boerna var minsann inte

angelägna om att ge de svarta boklig kunskap. Tvärtom, ju mindre vetande svartingarna hade, desto bättre. De svarta måste göras svaga. Du använde ordet disciplin. Och visst, man måste få de svarta att lyda. De måste lära sig sin plats. De måste diskrimineras, med hjälp av militär och polis och framför allt lagar.”

”Inte klokt”, säger Sara och skakar på huvudet.

”Du vet väl en del om det där också”, säger Anja till Sara. ”Du var ju där på femti- eller om det sextitalet. Du skrev en bok då också, som du fick på tafsen för. ’Jag och min son’ tror jag den heter.”

”Det var inte boken som gjorde mig omöjlig i Sydafrika. Det var väl snarare det att jag inte hade vett att rätta mig efter apartheidslagarna.”

”Och så blev du utvisad, var det inte så?”

”Så intressant”, säger Nelson. ”Det måste du berätta om, Sara!”

”Senare då i så fall”, säger Sara. ”Nu ska du fortsätta. Du sa någonting om lagar.”

”Ja”, infaller jag. ”De har väl inte alltid funnits?”

”Inte om man tänker på tiden omkring förra sekelskiftet. Då fanns inget skrivet. Men diskrimineringen blev till lagar i folks medvetande, hos de vita som redskap för att trycka ner svartingarna, hos de svarta som en grund för deras mindervärdeskänslor. De inpräntades i barnens sinnen i takt med att de lärde känna världen. Det

blev en naturlag att svarta var en sämre sorts människor som inte fick visa sig i de vitas hus annat än som tjänare och som till och med barn hade rätt att befalla över. Det blev en självklarhet att svarta inte skulle ha samma rättigheter som de vita och att de skulle stå tillbaka för de vita i alla sammanhang. Det blev en sanning att svarta var samhällets drägg som skulle hållas borta från de vitas rena skolor och teatrar och kontor och parker och idrottsplatser och samfärdsmedel. De svarta var de självklart sista i samhället.”

Birgitta har knäppt sina händer. ”De sista skola bliva de främsta”, säger hon. Hon får Nelson att lysa upp, men Nicolo kan inte låta bli att ge henne en gliring:

”I ett land där man också sysslar med diskriminering då i så fall”, säger han.

”I himmelen råder ingen diskriminering.”

”Nej, de som inte tror på rätt sätt kommer väl aldrig dit de, de sparkas ner i helvetet direkt efter döden.”

Birgitta knyter sina knäppta händer. ”Gud är kärleken”, säger hon trosvisst. ”Aaj!” ropar hon sedan och rycker tillbaka sina fötter.

”En kärleksspark”, flinar Nicolo.

Nelson ler. ”Jag tror som du, Birgitta”, säger han. ”I himmelen råder ingen diskriminering. Eller uttryckt på annat sätt: Himmelen är det land där det inte råder någon diskriminering.”

”Var hittar man ett sådant land?” suckar Sara.

”Till och med i föregångslandet Sverige polariserar man människorna genom skattelättnader som gynnar de rika och slopade bidrag till de fattiga”, säger jag.

”Vi är dåliga polare”, säger Sara. ”Men hör du Nelson, nu vill jag höra mer om ditt Sydafrika. De svarta måste diskrimineras, sa du.”

Nelson ser på Sara som på en själsfrände. ”*Måste* diskrimineras. Jag tror inte att jag sa så, men du har så rätt. Det var en nödvändighet för de vita, framför allt för boerna, att hålla de svarta utanför, nedanför, för att de skulle kunna fortsätta att leva sitt liv. Alla medel måste användas. Polis, militär, lagar, nedvärdering, hånfulla tillmälen. De hittade på ett skällsord: kaffir. Det är ett arabiskt ord som betyder otrogen. Det var också ett ord som försvarade deras ogärningar mot bantubefolkningen. Visserligen blev många svarta fromma kristna, men de ville inte helt göra sig främmande för sina gamla tänkesätt och sedvänjor. Det borde man kunna förstå, tycker jag. Men för boerna var det liktydigt med vantro. Något som Gud måste bestraffa.”

Nicolo tittar på Birgitta. Hon knäpper händerna och blundar. ”Vad tänker du om det, Birgitta?” frågar han. ”Du var inte nådig mot kättare, efter vad jag hört.”

Birgitta dröjer med svaret, och så säger hon: ”Jag tänker att om de svarta i Sydafrika hade kvar tankar och

seder från fordom, så behövde de inte vara kättare för det. Bara de inte tvivlade på Bibelns ord, så var de Guds barn ändå.”

Där kom det som gör det särskilt svårt för mig att tro på evangeliet. ”Det är tvivlet som är det onda, menar du?”

”Ja. Tvivlet är Satans redskap för att skilja oss från Gud.”

Rätten att tvivla är en fråga som jag tycker är oerhört viktig och kan kräva tid för att diskutera, så jag säger bara: ”Vi kanske kan återkomma till det där lite senare. Förlåt att vi avbryter dig, Nelson. Boerna fick anledning att beskylla dina stamfränder för vantro, var det så?”

”Just det. De fick anledning. Och så kom de på det där ordet ’kaffir’”

”Kaffer ja”, säger jag. Jag hade läst ’Den unge boerhjälten’ när jag var pojke, och ordet kaffer hade etsat sig in i medvetandet. ”Jaså, det betyder otrogen?”

”Ja, just det. ’Icke muslim’ egentligen, men för boerna ’icke kristen’. De hade fått världens blickar på sig för sin rasism, och de måste visa, framför allt för sig själva, att de hade en kristlig motivering för den. Vi svarta gjordes till Guds fiender, och boerna var bara Guds verktyg för att bestraffa oss. Varje gång de använde ordet ’kaffir’ när de talade om oss och tilloss, slog de in spikarna i segregationsplanket allt djupare och hårdare.”

”Man kan alltså säga att lagarna redan fanns”, säger jag, ”och det var bara att sätta dem på pränt.”

”Lagar”, invänder Anja indignerat. ”Hur kan man lagstifta i ett kristet land om det som är motsatsen till kärlek? Vad säger du om det, Birgitta?”

”Du skall älska din nästa som dig själv, står det i Bibeln. Det är det enda vi som kristna har att rätta oss efter.”

”Och det finns inget bud som vi kristna har överträtt så flitigt”, flinar Nicolo.

”I krig och politik går vad som helst för sig”, säger jag. ”Det tycks vara som du säger, Nicolo. Om det gynnar ens egna syften så kan man använda vilka medel som helst. Man kan ljuga, man kan förfalska, man kan använda förledande ord och formuleringar för att lura människor. Det är det som kallas pragmatism, och det är för många ett positivt ord. Att vara smart, det är bra det. Inte sant, Nicolo?”

Nicolo vrider på munnen. ”Att vara smart är att vara effektiv på ett sätt som kan förefalla rättsmedvetet.”

”Och det är bra?”

”Det rätta är alltid bra”, inflikar Sara med en ironisk biton. ”Därför är det viktigt att säga det som uppfattas som rätt.”

”Just det”, instämmer Nelson. ”Att säga det rätta. Boerna var ett rättsägande folk. Engelsmännen likaså.

Att lyda lagen var oerhört viktigt. Därför måste man ha lagar som man kunde kräva lydnad för. Och lagarna kom. Tidigare än de flesta har klart för sig. Redan 1913 kom Land Act, som tog ifrån de svarta nästan nio tiondelar av deras fädernesland, och tio år senare Color Bar Act som uteslöt afrikaner från allt kvalificerat yrkesarbete. Det var under unionens tid, då engelsmännen styrde. De var vita de också och behövde lagar till stöd för de privilegier de ville ha. Men på deras tid var det trots allt möjligt för icke-vita att leva ett drägligt liv. Vad man nu kan mena med drägligt. Allt är ju relativt här i världen, och för de svarta i Sydafrika var allting före 1948 bättre än det som sedan följde.”

”1948”, säger jag. ”Det var tiden för uppdelningen av Europa det. Järnridåns tid, då politiker bokstavligen satte upp stängsel mellan öst och väst.”

”I Sydafrika var det inte bara stängsel. Det var fråga om en förvandling av människor med annorlunda hudfärg till icke-människor. Det var fråga om rättighet för människor med en viss hudfärg att behandla dem med annan hudfärg som kreatur.”

”Inte klokt!” hörs från Sara.

”Det var 1948. Kriget var slut, världen hade fått fred. FN antog förklaringen om mänskliga rättigheter och allas lika värde. Hitler var död. Judarna hade fått upprättelse. Men i Sydafrika kom människor till makten som i

trots mot den övriga världens fördömande av Hitlers judepolitik visade att de inspirerats av den och var färdiga att applicera den på sydafrikanska förhållanden. Det var boerna, som fått majoritet i parlamentet och som bildade regering. Vad de gjorde var lika förnuftsvidrigt som Hitlers jedeförföljelser, men de hade beslutat sig, och de genomförde vad de beslutat.”

”Apartheid”, mumlar Sara. ”Detta förskräckliga ord!”

”Ja. Apartheid kallade man det. Åtskillnad. Skillnad mellan raser. Den vita med mänskliga rättigheter och den svarta som var utesluten från det mänskliga.”

”När du talar om svarta, inbegriper du indier och färgade då?” Det är Anja som frågar.

”Ja, för enkelhetens skull.”

”Utesluten från det mänskliga, säger du. Det låter hemskt.”

”Det *var* hemskt.”

”Det var djävulskt!” nästan skriker Sara. Hon ruskar upprört på huvudet, och hon drar upp och isär läpparna i en ursinnig grimas. ”Jag ska väl aldrig glömma vad jag såg och hörde när jag kom ner till Sydafrika 1960. Visste man inte vad som hänt med judarna i Polen och Tyskland skulle man inte kunna tro att nånting sådant skulle kunna vara möjligt.”

”Apartheidlagarna möjliggjorde det”, säger Nelson.

”Rasklassificeringslagen, boendesegregeringslagen”

säger Sara innan Nelson hinner fortsätta.

”Lagarna som förbjöd äktenskap och sex över rasgränserna”, bidrar jag med.

”Bantu education act”, säger Nelson. ”Det var en reglering av undervisningen som skulle säkra de vitas kunskapsmässiga överlägsenhet.”

”Ojämlighet på lägsta nivå”, morrar Sara.

”Och så fick vi passlagarna”, säger Nelson. ”Alla svarta skulle ha pass på sig när de var utanför sina hemländer.”

”Hemländer?” frågar Anja. ”Var inte Sydafrika deras hemland?”

”Visst var det så. Men boerna behandlade oss svarta som om vi inte hade medborgarrätt. För att försvara att man tog ifrån oss våra rättigheter, gav man oss områden som skulle vara våra. Man styckade av ofruktbara områden som så kallade ’homelands’ eller ’bantustans’ för den svarta befolkningen. Där erbjöds vi nationalitet, där fick vi bestämma själva om hur vi ville ha det, där hade vi alla mänskliga rättigheter. Men vägrade vi att tacka för generositeten, ville vi bo kvar där vi hade våra bostäder och arbetsplatser, ja, då måste vi finna oss i att bli betraktade som utlänningar. Då måste vi ha pass, och vi måste vara beredda att visa upp dem var vi än befann oss utanför våra homelands.”

”Ni blev främlingar i ert eget land alltså?”

”Ja. Det som för en mansålder sedan var afrikanernas land hade blivit afrikaanerland. Ja, faktiskt. I stället för boer hade man börjat säga afrikaaner. Ett typiskt exempel på en förledande ordförvrängning. Inte afrikaner alltså, det var vi svarta det, utan afrikaaner, med två a för att skilja sig från oss. Afrikaanerland. Landet där man talar afrikaans. Mer afrikaanskt kunde det inte bli. Och i detta afrikaanska land hade inte vi svarta medborgarrätt.”

”Att ni inte opponerade er!” utbrister Anja.

”Visst opponerade vi oss. Vi hade sedan gammalt ANC, African National Congress. Jag lärde känna Walter Sisulu, Albert Luthuli och Oliver Tambo och drogs in i organisationen redan på fyrtioalet. Vi inspirerades av Atlantdeklarationen som slog fast de mänskliga rättigheterna och en rad demokratiska principer. Det gjorde ingenting att Churchill och Roosevelt var vita, de var fina människor, och vi i ANC ville framför allt se det mänskliga och arbeta för det. Rastänkandet var det röda skynket för oss, och vi ville inte vara rastänkare själva. Vi skrev en egen deklaration som vi kallade African Claims och där vi krävde fulla medborgerliga rättigheter för alla afrikaner. Allt som stred mot de kraven opponerade vi emot. Vi utnyttjade alla tänkbara kanaler för att skapa opinion. Vi hänvisade till Bibeln och atlantdeklarationen och FN:s förklaring om mänskliga rättig-

heter. Vi demonstrerade på olika sätt, men vi ville inte använda våld. När de vita bröt mot det medmänskliga ville vi inte svara med samma mynt. Längre och väl hade vi Gandhis icke-våldspolitik som rättesnöre. Men efter 1948 blev det i längden ohållbart.”

”Och så kom då Sharpeville 1960”, infaller Sara. ”Det var samma år som jag kom till Sydafrika. Att mötas av något sådant, det var så omskakande. Det var som att kastas omkull av trycket från ett vulkanutbrott och att sedan nästan sprängas av en inre eruption.”

”Sharpeville var början på något nytt”, säger Nelson, och det kommer något stålblankt i hans trötta ögon. ”ANC hade flera gånger demonstrerat mot passlagarna utan att regeringen och polisen lyckats förstå vad vi menade. Ideliga visitationer av svarta civila och i hus och hem och kontor. Slag, sparkar, fängslanden. Det kunde förefalla som om ANC:s icke-våldspolitik hade misslyckats totalt. Vi fick utstå mycket kritik. Och så bildades en ny organisation, PAC, Pan African Congress, som var mycket mer militant än vi, och som inte drog sig för aggressiva metoder. Men i Sharpeville använde inte heller de våld. De lockade ut de svarta på gatorna i Sharpeville och fick dem att omringa polishuset. De hade inga vapen, men de svängde med plakater och ropade ut i talkörer vad de tyckte om passvånget. Ingen hade sitt pass på sig, och de ropade till poliserna att komma ut

och visitera dem och packa in dem alla i fängelserna. Spräng era fängelser med oss, ropade de.”

”Det hade varit något det, att alla Sharpevilles och Johannesburgs fängelser hade sprängts av olydiga svartingar!” skrattar Anja.

”Om de kommit överens om att alla skulle andas ut samtidigt”, säger Nicolo.

”Den möjligheten har jag aldrig tänkt på”, säger Nelson eftersinnande. ”Den borde vi kanske ha provat. För nog var det ganska packat i vissa celler som jag placerades i vid den där tiden.”

”Berätta!” uppmanar Anja.

”Får jag tala färdigt om Sharpeville först? Jag har det värsta kvar. De svarta var många, poliserna förhållandevis få. Och så blev poliserna skräddade. Kanske fick de någon order, och så började de skjuta. Demonstranterna föll som käglor. Sextionio afrikaner dödades och omkring fyrahundra sårades. Män, kvinnor och barn, det var ett fruktansvärt blodbad. Poliserna påstod efteråt att de skjutit i självförsvar, men de flesta av de skjutna hade träffats i ryggen när de flydde. Ja det var en massaker, och det skrevs om den och det kom bilder av den i TV och tidningar världen över, och den väckte en storm av upprördhet. Det kom protester från alla håll, bland annat från USA:s regering. FN:s säkerhetsråd gav Sydafrikas regering skulden för det inträffade och uppmanade

till åtgärder för att öka jämlikheten.”

”Och det hjälpte?”

”Inte ett dugg.”

”Vad gjorde ni i ANC då?”

”Ja, först måste sägas att vi faktiskt också hade gjort aktioner mot passlagarna. Men inte av den storlek och intensitet som PAC:s demonstration i Sharpeville. Så nu måste vi skärpa oss, tyckte vi. Luthuli, Sisulu, jag och flera andra ledare brände våra pass i samband med stora massdemonstrationer. Regeringen förklarade ANC och PAC olagliga, men vi jobbade vidare ändå, underjordiskt. Själv kallades jag ’svarta nejlikan’ i vissa tidningar, och det kändes förstås inspirerande. Alla som läst baronessan Orczys ’Röda nejlikan’ uppfattade parallellen. Jag roade mig med att dyka upp än här, än där, i olika förklädnader. Jag lät hår och skägg växa och satte ibland glasögon på näsan, ibland inte.”

”Var det nu ni gick ifrån icke våldstaktiken?”

”Vi tvingades till det. Polisen använde allt råare metoder. Man kan inte i längden bara vända andra kinden till när man blir slagen så att man inte känner igen sig i spegeln. Man kan inte fortsätta med justa metoder när motståndarsidan på alla sätt visar att de föraktar fair play. Man kan inte gå vidare med icke-våld när de som har makten anser sig ha full rätt att utöva våld för minsta brott mot apartheidslagarna. Vi hade envisats med icke-

våld i femtio år, nu måste vi inse att det hade varit en tandlös taktik. Vi måste sätta hårt mot hårt, tyckte vi. Flera av ledarna var emot det, det var svårt, det var uppriovande, men vi kom fram till att om vi ville nå resultat så var enda möjligheten att möta våld med våld.”

”Kristus lät sig dödas på korset, och hur stor var inte den seger han vann med det?” Det är förstås Birgitta som tar till orda.

”Som genom ett trollslag blev hela världen kristen.” Nicolo är genast färdig med en ironisk replik.

”Nej, det blev den inte”, säger Birgitta lugnt. ”Gud trollar inte. Men evangeliet övertygade bättre än alla mänskliga lagar, och de kristna fick kraft att stå emot förföljelser fram till Konstantins tid.”

Nelson böjer först huvudet, och sedan lyfter han det, lutar det en aning och rynkar pannan. ”Naturligtvis har du rätt”, säger han sedan. ”Kärleken till nästan är utan tvekan den lag som borde få regera världen. Från strikt kristlig-moralisk synpunkt kan sägas att vi tänkte fel efter Sharpeville. Vi lät oss påverkas av PAC och kommunisterna. Kanske vi borde ha haft de första kristna församlingarna som förebilder och fortsatt att visa tålamod.”

”Ja”, säger Birgitta. ”Det är viktigt att handla så att man inger respekt. Hade ni svarat på er regerings förföljelser med tålamod och ett fortsatt moraliskt respektin-

givande beteende, då hade förmodligen världens sympatier för er stärkts och trycket utifrån ökat på ett sätt som regeringen i längden inte hade kunnat motstå.”

Nelson begrundar Birgittas ord. ”Du är en vis kvinna, Birgitta”, säger han. ”Om jag ska vara ärlig...”

”Det ska du vara!”

”Om jag ska vara ärlig så kanske de svartas hätskhet inte var det som gav de vita lust att ändra på apartheidslagarna. Och den gav säkert inte någon bra grogrund för respekt och vänskap över rasgränserna. I slutändan var det nog i stället de massiva påtryckningarna från FN och de demokratiska staterna i världen som tvingade regeringen till samtal med mig och de andra ANC-ledarna. Jag har tänkt mycket på det där, och jag är starkt benägen att tro att om vi i ANC inte hade hetsats av PAC och kommunisterna, så hade vi hållit fast vid vår ickevåldsmetodik, och då är det inte omöjligt att apartheidlagarna hade avskaffats något tiotal år tidigare.”

”Gud välsigne dig för de orden”, säger Birgitta.

”Men nu hade vi alltså PAC och kommunisterna att ta hänsyn till, och de kände ingen skyldighet att rätta sig efter några direktiv från oss. Vad vi än sade och gjorde skulle de fortsätta med sina militanta aktioner, och de skulle få folket med sig. Hatet pyrde ju runtom i landet. Men - jag ska inte skylla på andra. Ärligt talat så kände vi oss ganska desperata efter Sharpeville. Vi kunde inte tro

på kristna grundsatser längre. Vi kunde inte, Birgitta! Vi diskuterade på allvar vilka våldsmetoder vi skulle tillgripa. Terror avfärdade vi, men någon sorts gerillaverksamhet kunde vi tänka oss. Jag fick uppdraget att skapa en gerillaorganisation och att resa utomlands för att skaffa nödiga kunskaper.”

”Och så kom du hem och blev gerillaledare?”

”Ja, hem kom jag, men gerillaledare blev jag inte. Jag blev arresterad ganska omgående tillsammans med andra ANC-ledare. Vi anklagades för landsförrädisk verksamhet. Straffet för det var döden genom hängning. Men vi hade duktiga försvarare, och de lyckades övertyga rätten om att vårt ’lilla krig’ inte hade till syfte att förråda vårt land utan snarare att göra vårt land till allas vårt land. Så vi slapp undan med livet i behåll. Men vi dömdes till livstids fängelse. För mitt vidkommande blev det Robben Island.”

”Berätta om Robben Island!” Anjas ögon lyser av spänning.

”Gärna. Men ska vi inte höra vad Sara har att berätta först? Det har ju, om jag uppfattade rätt, anknytning till Sharpeville.”

Jeevesus kommer och ställer sig vid Nelsons stol. ”Behagas det kanske mer renstek? Och en slurk lingondricka?”

”Tack, gärna lite lingondricka. Det är en gudadryck, Jeevesus!”

10

”Det var ett äventyr”, börjar Sara. ”Tänk er bara, flickebarnet från den lilla byn i skogs- och myrlandet långt uppe i norr, att fara över halva jordklotet på våren när solen just hade tinat bort snön och blåsipporna hade börjat sticka upp och komma till ett land där det var senhöst och lövfällningstid och där folk hade börjat dra på sig ylletröjorna. Upp och nervända världen alldeles. Och så fort det hade gått att förflytta sig så lång väg! Ett dygn bara. Det kändes överkligt.

Jag hade hört så mycket om Sydafrika. En god vän, Berta Hansson, som var konstnär, hade varit i Natal och målat svarta barn. Hon hade sökt sig till äkta svarta miljöer och hon var alldeles betagen i de naturfriska barnen och deras mammor och byarna och landskapet som de bodde i. Dit måste du åka, uppmanade hon mig.

Men jag hade förstås också hört om apartheid och högförräderirättegången och alla orimligheter. Jag hade läst Trevor Huddlestons bok 'Nought for your comfort' och Per Wästbergs 'På svarta listan' och blivit upprörd och arg. Ännu argare blev jag efter underrättelserna om massakern i Sharpeville. Jag vrålade inombords av il-

ska. Jag måste dit, kände jag, jag måste dit ner för att se och höra med egna ögon och öron hur människor levde och hur saker och ting fungerade. Sedan skulle jag skriva en bok om vad jag sett och varit med om.

Jag kom först till en missionsstation i Natal som hette Appelbosch. Det var gammalt zululand. Jag for runt i byarna och tittade in i hyddor och skolor. Barnen var så ursprungligt härliga som Berta Hansson hade upplevt dem, kvinnorna levde ett strävsamt liv i gammal zulu-tradition. Jag förstod Berta tillfullo. Jag lärde mig älska de där människorna.

Allt var inte bra i Appelbosch. Men i jämförelse med Johannesburg var det rena idyllen. Jag flyttade dit efter några månader, och jag blev riktigt förskräckt. Jag förstod först inte riktigt vad som föranledde dramatiken, men jag läste tidningar och lyssnade på radio och talade med folk, och snart fick jag veta att det inte bara var fråga om mord och bankrån och sådana saker, utan att det också handlade om demonstrationer. Passlagarna och Sharpeville hade upprört alla svarta, och det var upprorsstämning på sina håll. Det var plakat och höga röster och hatfulla blickar, och antagligen också fönsterkrossare och stenkastare. Så beskrevs det i tidningarna i alla fall. Poliserna blev nervösa och körde ut med tjutande sirener och skingrade massorna med hundar och batonger. Många fängslades väl också. Ja, det där känner du till, Nelson.”

”Alltför väl”, säger Nelson och snörper på munnen av obehag.

”Jag har förstått att det var väldigt mycket brutalitet från polisens sida. Alldeles onödig i många fall. Bekanta som jag talade med hade intrycket att poliserna fick något slags pervers tillfredsställelse av att trakassera svarta. De hade lagarna och makten bakom sig och de kunde behandla de svarta hur de ville. Det mårde de bra av, det stärkte deras självkänsla. De stoppade svarta på gatorna, män och kvinnor, och de trängde in deras hem. De krävde fram pass och finkade dem som inte hade passen på sig. De frågade om vapen och rotade i kläder och skåp och lådor. De försökte lura ut om det förekom otillåtna kontakter med vita. De kom med apartheidslagar i högsta hugg och slog ner på alla som de kom på med något otillåtet. Det känner du också igen, Nelson?”

”Om!”

”Jag blev själv ett offer för det där. Jag hade blivit god vän med Nadine Gordimer, och hemma hos henne träffade jag allsköns människor som tänkte själva och som var kritiska mot apartheidspolitiken. Bland dem var en ANC-kämpe som du måste ha varit bekant med, Nelson. Han hette Peter Nthite.”

”Peter Nthite ja, vi var fängelsekamrater i Johannesburg 1956. En trevlig prick. Han tillhörde de mest aktiva i ungdomsförbundet.”

”Han hade anklagats för högförräderi, sa han.”

”Jo, de använde starka ord i afrikaanerregeringen. Det var fråga om en lagtrotskampanj. Vi hade inte fått vara med och rösta om apartheidslagarna, så vad skulle vi göra?”

”Det var vad han sa också. Vad skulle vi göra? Och jag höll förstås med honom. Hur skulle det vara om det i Sverige stiftades lagar som tog ifrån alla samer eller alla romer eller alla norrlänningar eller alla med svart hår deras demokratiska rättigheter? Du har svart hår, du får inte rösta. Du är norrlänning, du får inte hyra lägenhet i den här stadsdelen. Va? Vilka demonstrationer det skulle bli. Strejker. Arga bloggar. Kaos i maskineriet. Apartheid var något så orimligt, så det gick inte att angripa med kristliga metoder.”

”Allt går att hantera med Kristus som förebild”, säger Birgitta.

”Men hur? Säg oss hur det ska gå till och låt oss predika det för hela världen för att rädda den innan det är för sent!”

”Genom att hota med helvetet”, säger Nicolo bitskt.

”Genom att älska sin nästa som sig själv.”

”Om man själv är en stor egoist, ska man då älska sin nästa som om hon vore en lika stor egoist?” Nicolo igen.

Birgitta blundar och skakar långsamt på huvudet. ”Kristus menar inte så. Hans vilja måste vara att man ska

önska varje människa det som är bäst för henne.”

”Helvetet för de olydiga”, föreslår Nicolo.

Birgitta lyssnar inte längre på Nicolo. Hon vänder huvudet mot Anja. ”Man ska älska alla”, säger hon.

”Även sin fiende?” frågar Anja. ”Även ondskans avbild på jorden?”

”Naturligtvis. Det är inte ondskan man ska älska, utan den människa som tyngs av ondskan. Man ska önska varje människa att bli av med sin ondska.”

Nicolo ger sig inte. Han ser spefullt på Birgitta. ”Det låter ju bra”, säger han. ”Men hur var det med Judas då? Han som Dante placerade mellan Djävulens tänder i Inferno. Varför hjälpte inte Jesus honom att bli av med sin ondska? Jesus hade förmågan att driva ut onda andar, sägs det i evengeliet. Varför gjorde han inte det med Judas, en av dem som stod honom närmast? Visade han att han älskade Judas när han vid den sista gemensamma måltiden uppmanade honom att göra det som han skulle bli fördömd för? Gå och gör det du ska! Vilken uppmaning till den man älskar som sig själv!”

”Jesus gick också och gjorde det han skulle”, säger Birgitta trotsigt.

”Han löd Guds vilja således. Den gode guden som ville att Judas skulle bli fördömd och att Jesus genom hans kyss skulle bli identifierad och korsfäst och för att sedan bli upphöjd och få sitta på Guds högra sida.”

Nicolo grinar elakt, och Birgitta ser ner i bordet. Hon ser inte Jeevesus som just fyller på lingondricka i Nicolos glas.

”Guds vägar är outgrundliga”, mumlar Birgitta.”

”Särskilt när vi ser hur ondskan tycks regera i världen”, sticker jag in.

Där får Sara en möjlighet att komma in i samtalet igen. ”I Sydafrika försökte ondskans regim pina livet ur dem som kämpade för mänsklighet”, säger hon. ”Men genom att envist vägra vända andra kinden till skapade jämlikhetskamparna sådana svårigheter för apartheidsregeringen att den till slut måste ge upp. Vad kunde vi göra, sa Peter Nthite, annat än använda de möjligheter att protestera som erbjöds?”

Birgitta säger ingenting, men ruskar på huvudet.

”Hör du”, säger Anja till Sara, ”nu får du lov att berätta om Peter Nthite.”

”Väldigt gärna. Han är en av de människor som jag har tyckt mest om. Väldigt stilig karl. Väldigt charmig. Jag träffade honom hemma hos Nadine Gordimer. Han var där en gång tillsammans med en annan som jag också kom att gilla kolossalt. Hon hette Betty du Toit, och hon var vit av boersläkt. Det var typiskt för Peter att han lierade sig med en vit kvinna, att han struntade i hudfärg och bara såg till de inre kvaliteterna. Betty var en fantastisk människa. Vilken kvinna! Vilken människa! Liten

och späd, såg inte mycket ut för världen. Men vilken vilja, vilken karaktär! Hon var alltså boer, men hon såg orimligheterna i apartheidslagarna och sa sin mening rakt ut och fortsatte med det trots att hon greps brutalt av polisen och sattes i fängelse tre månader utan rannsaking och dom. Hon öppnade en kooperativ butik som gjorde livet lättare för många svarta. Peter Nthite kom dit och ville arbeta med henne, och så blev det. En svart och en vit i bästa samarbete, i bästa samförstånd.”

”Så som det borde vara överallt i världen”, säger jag.

”Människor av olika slag måste kunna leva och arbeta tillsammans”, säger Birgitta.

”Jesus-människor och Judas-människor”, retas Nicolo.

”Ja!” hävdar Birgitta trotsigt.

”Man måste väl passa för varann också”, invänder jag. ”Hur olika som helst kan man inte vara om man ska fungera bra tillsammans.”

”Människor kan nog dras till varann av annat än förnuftsskäl”, flinar Nicolo. ”Det finns nånting som heter förälskelse, och den lär vara väldigt oförnuftig. Peter Nthite var en charmig karl, sa du Sara. Betty kanske föll för hans charm.”

Nelson skrattar. ”Jag hörde Nadine Gordimer tala om honom som en riktig Don Juan. Ingen vettig kvinna skulle följa med honom ut i köket ens på ett party i ett främ-

mande hus, menade hon.”

Även Sara skrattar. ”I så fall var jag väldigt vettlös då. Visst var han charmig. Såg bra ut, var kolossalt trevlig, hade humor, en intelligent men varm och medmänsklig humor.”

”Du föll för honom du också?”

”Jaa.” Sara ler med lyckligt tankfull blick. ”Det gjorde jag. Men jag kan inte i efterhand säga att han gjorde mig besviken. Han var ingen Don Juan som bara ville göra erövringar. Det är möjligt att han hade lätt för att förälska sig, men vem har inte det? Han var en fin människa, en av de finaste jag har känt. Han hade ideal som han höll fast vid fast han fick sitta i fängelse för dem flera gånger och hur mycket han än misshandlades av poliser och fångvaktare. Han deltog helhjärtat i trotskampanjen mot passlagarna. Det tror jag inte att Don Juan skulle ha gjort. Ah, han var en riktig människa!”

”Jag har förstått att ni träffades flera gånger”, säger Nelson.

”O ja! Bara några dagar efter det vi träffats hos Nadine Gordimer kom han hem till mig för att hämta en bok som jag lovat låna honom.” Hon suckar. ”Åh Peter! Hur vi diskuterade dessa Lorcass Zigenarballader som han lånade! Han hade fångats av Lorca, och sedan fångade han mig med sina glödande kommentarer. Vi tyckte lika, och vi tyckte olika, och vi fick ut mer av dikterna än vad

Lorca själv kunnat hoppas. Vi öppnade oss för varann, trängde in i varann.” Hon kastar en blick på Nicolo och tillägger. ”Själsligen. Vi trängde in i varandras själar.”

Nicolo lutar sig bakåt mot stolsryggen och visar med kropps- och ansiktsspråk vad han tänker.

”Åkej, vi trängde in i varann på annat sätt också. Är du nöjd?”

”Visste du att han levde ihop med Betty?” undrar Nelson.

”Jag fick veta det. Peter var så ärlig. En av gångerna vi träffades – det blev inte mer än tre fyra gånger - talade han om hur det var. Det var inte bara det att de hade arbetat tillsammans i kooperativet i tre år och att de varit politiska kamrater och suttit i fängelse tillsammans. De levde i ett samboskap. Peter var så ångerfull när han talade om det. Han tyckte mycket om sin Betty, han ville inte göra henne illa. Det gjorde det förstås också svårt för mig. Om Betty fick veta att han hade varit otrogen med mig, vad skulle hon tycka? Så besviknen hon skulle bli, så sårad hon skulle bli, så ont det skulle göra i henne! Ja huvvaligen, det var svårt! Och ännu svårare blev det.”

”Hade någon sett Peter gå in till dig?” Det är Nelson som undrar. För honom var det en självklar fråga.

”Du tänker på morality act, att vita och svarta inte fick umgås intimt. Jo visst. Det borde jag ha tänkt på också. Jag hade hört talas om den. Den var avskyvärd,

tyckte jag, men jag borde ändå ha lytt den, om inte annat så för Peters skull. Vad riskerade han inte genom att gå hem till mig för att låna Lorca?” Sara tar sig med båda händerna om huvudet. ”Jo då, Nelson, det var några som hade sett Peter gå in till mig. Ett par laglydiga som hade ögonen med sig. Portvakten och en hyresgäst, fick jag veta senare. Jag visste det inte då, men jag borde ha kunnat ana. Åh, jag var så dum! Jag handlade först och tänkte sedan. Redan kvällen efter hans första besök slogs jag av fasa. Vad skulle boersamhället göra med oss om det fick veta? Stena oss? Sätta oss i fängelse? Peter som redan hade suttit i fängelse alldeles för mycket. Huvvaligen!”

”Men ni fortsatte ändå att träffas?”

”Ja det blev några gånger till. Vi kunde inte låta bli. Han var min gosse i världen, jag var hans flicka. Vi hade upptäckt varann, vi hade förstått att vi var som skapade för varann. Det var gräsligt för Bettys skull, men under de där dagarna var vi som två människohalvor som inte visste annat än att de måste förenas. Begreppet omoral var oss totalt fjärran. Ingenting kunde vara mer moraliskt än att lyda vår innersta känsla. Vi fick betala ett högt pris för det, men frågan är om det inte kunde vara värt det.”

”Vad var det som hände?” Anja är otåligt intresserad.

”Sista kvällen, i elvatiden, ringde portvaktenskan och

anmälde en herre som ville träffa mig. Peter förstod genast. Polisen, sa han, och hjärtat snörptes ihop i mig. Inkom inte bara en herre utan tre, tre stora stöddiga afrikaner. 'Ni har anmälts för brott mot morality act', sa den stöddigaste av dem. Jag fick veta av Peter att han tillhörde hemliga polisen och att han genom åren hade jagat Peter, lyssnat på föredrag han hållit och gjort allt han kunnat för att få material att anklaga honom för. Peter var alltför begåvad och därför alltför farlig för makthavarna. Så var det. ANC-kämparna – och för den delen PAC- och kommunistkämparna också – var inte tillräckligt begåvade för att kunna jämföras med vita, men de var tillräckligt begåvade för att kunna rasera hela apartheidbygget om man inte låste in dem och utestängde dem från världen. Ja, fy för den lede!"

"Hur gick det nu då? Satte de där karlarna er i fängelse eller?"

"Det blev polisstationen först, och sedan häktet."

"Så du har suttit i ett häkte?" utbrister Anja upphetsad. "I en cell som en brottsling?"

"Jodå." Sara drar läpparna till bister avsky. "Dörr med lucka som jag kunde bli beskådad genom. Tänk er det! Toalettstol utan papper. Tvättställ utan tvål och handduk. Klotter på väggarna, hjärtan och kärleksförklaringar. Brits med skitiga filter. Lyset tänt hela natten. Ändå: ett slags ro som fick själen att lyfta över förnedringen."

"Du hade inte förnedrat dig genom att erkänna dig skyldig till något moraliskt brott?"

"På intet sätt. Jag hade lytt min innersta känsla. Den enda jag kände skuld till var Betty, men jag var besluten att vara ärlig mot henne och lita på hennes storsinnet, så det störde inte min ro."

"Hur gick det sen då? Fick du fängelse?"

"Nej, både Peter och jag släpptes fria mot borgen. Men tro inte att vi lämnades i fred för det. Det blev åtal och förestående rättegång. Och det blev skrivelser."

"Jag minns det", säger jag. Det var sensationsrubriker på löpsedlarna men som jag tyckte bra artiklar i Upsala Nya Tidning som jag läste på den tiden. Och så fick jag höra din röst i radio ett par gånger."

"Ja, hemma i Sverige skrev de nog bra, och det fanns väl sydafrikanska journalister också som skrev balanserat. Men de flesta var hemska. Åh vad jag tyckte illa om dem! De var lika vidriga som poliserna, tyckte jag, och jag hatade dem. Det var sensationsskrivelser av sämsta märke. De gjorde sitt bästa för att solka ner mig och Peter, de kröp under kläderna på oss, de visade upp oss som slippriga sexakrobater, de gjorde pornografi av sina skrivelser och ersatte fotografierna med fantasifulla beskrivningar. Det fanns ingen möjlighet att känna igen sig i de personer de skrev om, jag kände mig som insmord med exkrementer."

”Men du kom ifrån det hela rätt snart, inte sant?”

”Jo, målet lades ner helt överraskande. Det talades om att Dag Hammarskjöld hade ingripit, men jag vet inte hur det var med den saken. Vi blev fria, både Peter och jag. Jag blev utvisad och måste resa hem till Sverige. Men Peter måste leva vidare i helvetet. Han arresterades någon månad senare för en annan sak och satt i fängelse ett år. Åh, så jag led med honom. Och jag led med alla politiska kämpar som stuvades in i fängelser. Du må tro, Nelson, att jag var med dig och Sisulu och de andra när ni fördes till Robben Island! Det måste ha varit ett lågvattenmärke av värsta slag i sydafrikansk historia.”

”Berätta, Nelson”, säger Anja.

11

”Vi var en grupp som fått galgen utbytt mot livstid på Robben Island. Det var jag och Walter Sisulu, Govan Mbeki, Ahmed Kathadra och några till. Vi forslades dit som slaktboskap, men vi fick fortsätta att leva. Aldrig har jag väl varit medveten om betydelsen av att *leva* som då. Betydelsen av att ha sin tankeapparat intakt med vilja, fantasi, reflexionsförmåga, ansvarskänsla. Vilken rikedom! Vi var instängda, oförmögna att röra oss, tala och skriva som vi ville. Våra vakter gjorde sitt bästa för att förnedra oss. Och i yttre mening lyckades de bra med den saken. Men inte i inre.

De gjorde fängelset till ett helvete, särskilt de första åren. Men de kom inte åt det vi hade inne i våra huvuden. Där hade vi våra jag, där var vi fria att göra vad vi ville. Människan är så funtad, att om hon utsätts för hinder så arbetar hjärnan medvetet och omedvetet för att komma förbi hindren. Vi var förbjudna att göra det mesta som gör livet drägligt, vi bevakades ständigt av vakter med gevär och hårda röster. Men fast vi arbetade oss dödströtta med att hugga stenbumlingar i småbitar, och fast vi efter arbetsdagen låstes in i ensamceller på knappt fyra kvadratmeter, kunde ingenting förstöra våra inre

jag. Vi vårdade våra grå celler i huvudet, och vi vårdade vår mänskliga värdighet, och allteftersom tiden gick fick vi större möjligheter att få utbyte av varann.”

”Ni stöttade varann”, säger Anja.

”Ja. Till att börja med utan ord – vi var förbjudna att tala med varann. Med ögonspråk, med leenden, genom att sträcka på oss och hålla huvudet högt. Genom att visa för varann att vi inte var kuvade moraliskt och att vi hade en vilja att se framåt och mot ljuset.”

”Pratade ni inte alls med varann?”

”Under den första tiden så gott som inte alls. På fängelsegården satt vi en manslängd från varandra, och slamret från släggorna gjorde det meningslöst att ens försöka säga något. Det var i stort sett bara när vi tvättade oss i badrummet efter arbetsdagen som vi kunde samtala. Då samsades vi i tre galvaniserade kar och sköljde av oss dammet efter bästa förmåga. Trångt var det, men i ett avseende var det bra att vi kom nära varandra, för då kunde vi prata utan att vakten hörde vad vi sade. Vi sjöng också för att pigga upp oss, det fick vi göra när vakten var på det humöret. Det var inte långa stunder, tio minuter kanske, med en hygglig vakt en kvart, men det var högtidsstunder. Efter badet fick vi hämta vår blaskiga majsgröt och ta den till cellen och äta den där i ensamhet. Klockan åtta fick vi order att sova, men vakten ropade inte ’Släck ljuset!’, för det gick inte. Det

var inte meningen att det skulle gå. En ilsken glödlampa lyste i cellen dag och natt.”

”Gick det att sova då? Ni kanske hade bra sängar?”
Dum fråga, som kom från mig.

”Inte precis. De första månaderna en tunn sisalmatta, därefter fick vi en filtmatte som var något tjockare. Huvudet mot ena väggen, fötterna mot den andra. Men visst gick det att sova. Är man tillräckligt trött så är svårigheten snarare att hålla sig vaken.”

”Och varför skulle ni behöva hålla er vakna då?”

”För att tänka. Eller för att läsa.”

”Läsa?”

”Ja, vi fick ta emot ett brev var sjätte månad från närmaste anhöriga. Det var ambitiöst censurerat, men man kunde skrapa bort bläcket så att i alla fall en del av det censurerade gick att läsa. Vakterna upptäckte det där, och sedan skars det otillåtna bort med kniv så att papperet blev som ett galler. Men de var ändå dyrbarheter, de där breven. De blev ju fler med åren, och alla sparades. Man läste det som gick att läsa om och om igen.”

Vi ser alla för oss de sladdriga brevarken, och vi upprörs på olika sätt. Birgitta säger:

”Var det allt ni hade att läsa? Ni hade väl Bibeln i alla fall?”

Nelson ler. ”Det hade varit en skatt i så fall”, säger han. ”I Bibeln finns en gud som hjälper de förtryckta

och där finns kärlekens evangelium. Men det hade väl varit för farligt att sätta sådant i händerna på oss. Nej, biblar såg vi inte röken av i våra celler. Men märkvärdigt nog studiematerial. Det var av någon anledning tillåtet att studera, eller det blev, ska jag kanske säga, för det dröjde innan vi fick den förmånen. Men sedan fick vi faktiskt begära tillstånd att studera ett eller annat ämne, och vi kunde få köpa böcker som vi behövde, förutsatt förstås att vi fick ekonomisk hjälp utifrån. Själv läste jag en högre kurs i juridik, och en annan läste litteratur och fick ta emot en sliten bok med Shakespeares samlade verk som han hade haft hemma.”

”Tidningar då?”

”Nej, tidningar var förbjudna. Allting överhuvudtaget som talade om vad som hände ute i världen och allt som på något vis andades politik, det var förbjudet. Men vad vi inte fick, det kunde vi ta. När tillfälle gavs så snodde vi åt oss en tidningssida. Det hände inte ofta i början, men efter ett halvår fick vi arbete i ett kalkbrott, och fångvaktarna där hade sina smörgåsar inlagda i tidningspapper som de efter måltiden slängde i soporna. I obehagade ögonblick kunde vi plocka upp dem där och stoppa dem under skjortan. I allmänhet skrev vi sedan sammanfattningar av särskilt intressanta nyheter som vi kunde smussla till varandra.”

”De där tidningssidorna”, säger jag, ”de kunde väl

innehålla vad som helst de, sport, nöjen, annonser. Ni måste ha tur då för att få läsa politiska nyheter och kommentarer och referat av viktiga händelser i landet och ute i världen.”

”Jo nog var det så, men å andra sidan, det vi läste det läste vi med yttersta intresse så att vi nästan kunde det utantill efteråt. Visst fick vi luckor i vårt vetande, men vi arbetade som arkeologer och fyllde i luckorna med troligheter. Vi var oerhört motiverade, och därför tror jag att vi samlade på oss mer kunskaper än de flesta fria människor som är ganska liknöjda inför det nyhetsflöde som sköljer över dem. Vi ville lära oss, och vi gjorde det.”

”Man talade rentav om universitetet på Robben Island”, säger Sara. ”Och det kom sig väl inte enbart av att ni fick köpa de läroböcker ni hade råd med och som ni studerade i era celler.”

”Delvis var det väl det. Några av oss bedrev universitetsstudier i cellerna. Men det som har blivit omtalat som ’universitetet på Robben Island’, det var det vi gjorde i kalkbrottet. Det kom så småningom att bli så att vi undervisade varandra. Det fanns en beväpnad vakt på en plattform, men om vi rörde på hackorna då och då, och om vi såg till att det inte blev alltför misstänkt tyst, så gick det bra. Vi hade kunskaper på olika områden och några av oss ledde kurser i juridik, ekonomi, historia och litteratur. Walter Sisulu undervisade i ANC:s histo-

ria och ideologi, och det var kanske det viktigaste av allting.”

”Och du undervisade i juridik?”

”Lite grann, mest praktiska upplysningar om vad lagen tillät och inte tillät. Och så försökte jag lära ut vad jag visste om nationalekonomi. Jag följde utvecklingen från feodalism till kapitalism och socialism, och det blev livliga diskussioner om för- och nackdelar med det ena och det andra.”

”Det låter ju fantastiskt det där”, säger Anja. ”Men hur gick det till då, rent praktiskt? Ni var i kalkbrottet för att arbeta, och även om vakten sov på sin plattform så måste han väl ha koll på hur mycket kalksten ni fick fram.”

”Det är klart att vi arbetade, och vi högg ut så mycket som vi märkte var acceptabelt. Men vi såg förstås till att ambitionsnivån hölls så låg som möjligt. Och för att kunna studera måste vi planera. Vi bildade olika arbetsgrupper. De som studerade samma ämne höll ihop när de arbetade och kunde då och då samlas omkring studieledaren. Det fick förstås inte vara många i samma grupp om alla skulle kunna höra vad läraren sade, men den saken justerade sig själv efter en tid. Det blev fina små grupper där alla snart vågade vara aktiva och ställa frågor och ge kommentarer. Det blev en väldigt effektiv undervisning faktiskt. Alla som anslutit sig till en grupp

var ju maximalt motiverade. Fängselivets instängdhet och enformighet skapade ett behov av stimulans och en girighet efter upplevelser och information som var måttlös.”

”Intressant”, kommenterar Nicolo. ”Något att försöka efterlikna i samhället kanske.”

”Å fy!” ropar Sara.

”Jag skulle väl inte rekommendera det”, säger Nelson.

”Motivation måste gå att skapa på andra sätt”, säger jag. ”Fast nog måste det vara svårt för dagens lärare att ge överstimulerade och övermätta ungdomar lust att läsa.”

”I varje fall i böcker”, inflikar Anja. ”När de kan läsa allt vad de vill på Internet, vad ska de då läsa böcker för?”

”Jag vet inte precis om de kan läsa romaner på Internet”, säger jag.

”Och inte dramatik heller”, säger Sara. ”Hör du Nelson, du talade om att någon av dina fångkompisar hade ett exemplar av Shakespeares samlade verk. Använde ni det i ert universitet också?”

Nelson lyste upp. ”Naturligtvis. Det var kanske vår viktigaste källa till kultur och filosofi. Vi lyckades utverka att alla ANC-fångar fick läsa det, och vi kom överens om att var och en skulle markera de avsnitt som han tyckte var särskilt bra. Själv strök jag under en mening

ur Julius Caesar: 'En feg dör många gånger förr'n han dör, den tappre smakar endast en gång döden.' Det var inte det enda jag strök under, men just det där var en mening som jag kunde suga mod och kraft ur i min situation. Det visade sig att den talade starkt till de andra också.”

”Hur bar ni er åt för att diskutera Shakespeare då?”

”Ja, vi kunde förstås inte ha med oss boken till kalkbrottet, så vi lärde oss utantill och citerade för varandra. Vi gjorde det när det passade, i arbetsgruppen eller under matrasten. Det blev alltid livliga samtal. Vi resonerade om vad Shakespeare kunde ha menat med det och det, vad man kunde lära sig om människors värderingar och sociala mönster och så vidare på hans tid och i vad mån människor är likadana eller annorlunda i nutiden, och vi talade om vad vi tyckte var psykologiskt riktigt eller oriktigt och vad som var särskilt tänkvärt och lärorikt. Naturligtvis också vad som var speciellt bra språkligt eller teatermässigt. Och i det sammanhanget den shakespearska teatern och the Globe. Hur skådespelarna kom nära publiken, särskilt ståplatspubliken, och hur Shakespeare blandade högt och lågt i sina pjäser för att tillfredsställa olika sorters publik.”

”Det låter som om teatern var särskilt viktig för er?”

”Nja, inte särskilt viktig. ANC var viktigare förstås, strategierna för allas lika rättigheter. Men visst, teatern

kom att få betydelse i våra liv, allteftersom myndigheterna tillät oss olika fritidsaktiviteter. Enstaka gånger, väl att märka, efter många år. Men nog så viktigt för att hålla oss vitala. Det började med att vi fick tillåtelse att spela schack och dam och till och med tennis. Och på det kulturella området fick vi anordna enkla konserter och teaterföreläsningar. Våldigt enkelt var det. Ingen scen, ingen rekvisita, inga kostymer. Men det fungerade ungefär som när man läser en bok utan bilder. Man skapar bilderna själv. När vi spelade teater var det orden som gav bilder, och de förtydligades av agerandet, rörelserna, gesterna, minspelet. Det var en oerhörd stimulans att vi överhuvudtaget fick närma oss teatern på det här viset. Vårt enkla agerande fungerade, vi fick upplevelser av spänning, konflikter, sorg, glädje. Vi fick något att tänka på och diskutera efteråt. Själv spelade jag en gång kung Kreon i Sofokles Antigone, och fast han var avskyvärd när han murade in sin systerdotter i ett gravvalv för att hon visat kärlek till sin upproriske bror, var han också sympatisk i ett avseende. Han lät Antigone dö en plågsam död för att inte svika sina principer. Hur var det nu han sa? Jo:

Ej möjligt är att rätt förstå en furstes
grundsatser, tänkesätt och sinnelag
förrän i lagar och förordningar
hans ämbetsvilja blivit uppenbarad.”

”Och konsekvent tillämpad”, fyller Nicolo i.

”Som Cesare Borgia var mästare på”, säger Sara lite retsamt.

”Man kan säga att Cesare var konsekvent inkonsekvent”, flinar Nicolo. ”Han ljög och talade sanning som det passade.”

Birgitta drar irriterat på läpparna. ”Vad ni nojsar”, säger hon. ”Det här är allvarligt. Hör du Nelson, kan du verkligen mena att det är sympatiskt att alltid rigoröst tillämpa de lagar som stiftats, även om ens samvete viskar att de är omoraliska?”

”Nej nej”, säger Nelson, ivrig att inte bli missuppfattad. ”Apartheidslagarnas paragrafryttare var så lite sympatiska som det går att bli. Det var helt annorlunda med Kreon. Han menade att man inte får ta hänsyn till släkt- och vänskapsband när det gäller lagbrott. Och det är väl sympatiskt. Men han gick till överdrift. Han var så noga med att sätta lojaliteten till folket före lojaliteten till en släkting att han bröt mot samvetets lagar och väckte gudarnas vrede. Och han blev hårt straffad. Hans son, som älskade Antigone, tog livet av sig.”

”Där ser man”, säger Birgitta. ”Guds lag ska vara människors lag, annars går det illa.”

”Som när fundamentalistiska muslimer tillämpar sharialagarna på sitt sätt och spränger bomber i Bagdad så att köttslamsorna yr”, säger Nicolo.

”Dumbom”, säger Birgitta. ”Guds första lag är att vi människor ska älska varandra, och har vi det ständigt i medvetandet så behövs inga bomber.”

”Och vad är Guds andra lag då? Att tro på Jesus som Guds son?”

”Ja!”

”Och att tro att man annars är predestinerad för Guds sophög?”

Birgitta svarar inte.

”Att hyckla entusiasm för diktatorns doktriner, fast ens förnuft och samvete har övertygat en om att diktatorn har fel?”

”Gud kan inte ha fel. Hur kan du säga så?”

Nicolo fnyser. ”Jesus var inte Gud.”

”Jo! Jag vet, jag har träffat honom.”

”Hm!” Nicolo rycker föraktfullt på axlarna och skakar menande på huvudet. Han ser sig om för att inhämta samförstånd med oss andra. ”Vad säger du om det”, säger han till Jeevesus som just häller lingondricka i hans glas. ”Birgitta säger att hon har träffat Jesus.”

Jeevesus ler. ”Hon kanske har rätt”, säger han, och av någon anledning säger inte Nicolo emot. Han rynkar pannan och liksom smakar på Jeevesus ord.

Även Nelson ler. ”Vem vet”, säger han. ”Vad var det Maria sa till dig, Birgitta? Jesus finns ibland oss. Vi kanske alla har mött Jesus, utan att känna igen honom.”

Birgitta lyser av en inre glädje. ”Jag känner igen honom”, säger hon trosvisst. ”Man kan inte missta sig på Jesus. Jag försäkrar!”

Det lyser till i Nicolos ögon också. ”Jesus fanns i alla fall inte på Kreons tid” hävdar han. ”Varför fanns han inte då? Var människorna i antikens Grekland oviktiga för Gud?”

”Naturligtvis inte”, säger Birgitta upprört. Hon letar efter argument, och så säger hon: ”Jesus och Gud är samma sak. Guds ande har i alla tider funnits bland människorna.”

Sara börjar se irriterad ut. ”Säkert, Birgitta”, säger hon. ”Men hur vore det om vi skulle återgå till Robben Island?” Hon vänder sig till Nelson. ”Ni fick det lite bättre efter de första tio femton åren. Ni fick spela schack och tennis och teater och ge konserter. Fick ni ägna er åt politik också?”

Nelson ruskar avvärjande på huvudet. ”Det låter som om vi levde ett behagligt badortsliv på Robben Island”, säger han. ”I själva verket jobbade vi i kalkbrottet varje dag mellan åtta och fyra, vi blev vita av kalkdamm och våta av svett och vi var bevakade av en vakt med automatvapen. Lättnaderna kom på söndagarna, och uppvisningarna med sång och skådespeleri kom nästan undantagslöst i samband med besök av journalister eller rödakorsare eller utländska politiker. Då gällde det att

visa upp en idyllisk fasad. Men det gjordes alltså besök, och vi, framför allt jag som uppfattades som vår ledare, blev flera gånger intervjuade. Och det är klart att då passade man på att ge sin syn på saker och ting.”

”Du uppfattades väl som ledare inte bara bland fångarna på Robben Island”, säger Sara. ”Om jag fattat saken rätt så var du fortfarande efter många fängelseår en av auktoriteterna för dem som ville göra motstånd mot apartheidsregimen. Det var väl något som regeringen förstod också och så småningom rättade sig efter.”

”Jo, nog var det så. Kampen mot apartheid hade fortsatt efter högförräderidomarna, och på åttiotalet hade den intensifierats. Det var demonstrationer runtom i landet och då hördes alltid rop på frigivning för oss här på Robben Island. Det skrevs i utländska tidningar också, inte minst här uppe i Sverige. Skribenterna hade jämlikhet och mänskliga rättigheter som rättesnören, de gjorde klart att apartheidslagarna stred mot FN-lagar och kristna grundsatser, och många krävde att vi livstidsdömda skulle frigges. Sådant fick konsekvenser på flera områden. Sport- och kulturutbytet blev lidande, och investeringsviljan hos utländska företag minskade. Så det blev ett allt besvärligare tryck på vår regering. Ett sätt att lugna sinnena var att ta kontakt med mig och de andra ANC-ledarna. Själv flyttades jag till fastlandet och ett fängelse som närmast kunde liknas vid en privat villa. Jag kallades till

justitieministern, jag fick prata med Botha, och det blev flera riktigt givande och hoppingivande samtal.”

”Och sen kom de Klerk.”

”Ja, sen kom F W de Klerk. Han efterträdde Botha, och han var en helt annan typ. Han insåg nödvändigheten av att göra slut på apartheid, och en av hans första åtgärder var att frige oss som satts att mögla ihjäl på Robben Island. Och sen vet ni hur det gick. Apartheid avskaffades, det blev allmänna val för hela folket och jag blev vald till president.”

”Vilken upphöjelse!” utbrister Anja. ”Och du fick fredspriset också!”

”Rena askungesagan”, fyller jag i.

Nelson ler eftertänksamt. ”Så kan man uttrycka det”, säger han. ”Men det var ju så mycket mer. Det var en seger för alla svarta och färgade. Det var en upprättelse för folkmajoriteten, ett erkännande att vi med annan hudfärg är likvärdiga med de vita. Och det var ett konstaterande att människans viktigaste kvaliteter inte har att göra med hud och andra utanverk.”

Vi hade pratat utan att tänka på att vi satt vid ett dukat bord. Tiden hade rusat iväg.

”Är det någon som vill ha mera renstek?” undrar Jeevesus. Då ingen anmälde intresse, tillfogade han: ”Jag hoppas att ni ändå inte är mätta, för desserten är inte bara god utan också näringsrik. Våfflor, hjortronsylt, grädde.”

Nicolo slickar sig om munnen och betar sig som ett barn som väntar på efterrätten. Jeevesus plockar bort porslin och bestick, och efter en stund kommer han in med desserten, först frasvåfflor med hjortronsylt och vispad grädde, sedan som drycker kaffe och åkerbärslikör.

12

Det doftar nygräddade våfflor, det doftar mylta och rykande kaffe. Maten tystar munnarna en god stund. Alla njuter, luktar, avsmakar, låter tuggorna stanna i munnen innan de sväljs ner, läppjar på kaffet och likören. Ansiktsuttrycken stäms till andakt.

Nicolo tar en klunk av åkerbärslikören, låter den rotera runt smaklökarna, blundar och stånkar av välbehag. ”Det var rent otroligt gott”, säger han. ”Det smakar som gudarnas nektar.”

”Det är väl att ta i”, säger Sara. ”Men jag kan tala om att Carl von Linné, blomsterkungen, han visste ingenting bättre än åkerbär. Han gjorde en resa genom nordligaste Sverige en gång på 1730-talet, eller om det var 1740-talet. Längre sen var det i alla fall, och det fanns inga vägar som i våra dagar. Han red eller gick till fots på stigar som sällan brukades och som knappt var skönjbara. Det var på sommarn, det var varmt och myggigt och svårt att få tag på mat. Men åkerbär fanns det i myrkanterna, och när han åt av dem blev han pigg och rask, ja jag tror att de höll myggorna borta också.”

”Det gjorde de säkert”, säger jag. ”Vill ni höra vad Linné själv skriver, ja, inte om myggor men om åker-

bär? Av en händelse har jag hans bok om Lapplandsresan här. Här ska ni få höra: ’De vederkvickte mig då jag nästan försmäktade av hunger och strapatser.’ Och så skriver han: ’I sanning intaga dessa bär främsta rummet bland alla i Sverige vilt växande.’ Inte dåligt va?”

”Och var hittar man dessa gudabär?” frågar Nicolo ivrigt. ”Kan man hitta dem här omkring?”

”Ja, de som man har gjort den här likören av har förstås växt här i närheten. Man brukar hitta dem i dikeskanter eller på andra ställen där det växer gräs och det är lite fuktigt. Eller hur, Sara? Det finns väl gott om åkerbär i dina hemtrakter, kan jag tro.”

”O ja. Särskilt när jag var barn plockade man dem runt åkrarna och i vägrenarna. I våra dagar är de inte lika vanliga. De häver ju på så mycket konstgödsel på åkrarna numera så att åkerbär och sådana växter mår dåligt och dör. Men visst finns de. Jag känner till ett par ställen hemma i Missenträsk. I hela skogslandet hittar man dem vid diken och vägar. Till och med i fjällen kan man se dem. När jag skrev min bok ’Gruva’ plockade jag åkerbär i en grässkrev i fjällkanten.”

”Jaså, du har skrivit en bok om livet i en gruva”, säger Nelson. ”Det låter intressant. Vi har ju som du vet gruvor i Sydafrika. Det känner du till förstås, guld i Johannesburg, diamanter i Kimberley. Bland annat. Det handlar om stora pengar, och man väjer inte för några

uppoffringar för att få upp rikedomarna ur djupen.”

”Och vad och vilka är det man offerar?” frågar Sara med en min av smärtsam medkänsla.

Nelson svarar inte, rycker på axlarna bara. Sara svarar inte heller på sin fråga, men hon kommenterar: ”Det går förstås inte att jämföra sextitalets Kiruna och Svapavaara med apartheids gruvhelveten i Johannesburg och Kimberley. Det är många kretsar i Inferno, Johannesburgs tillhör väl de nedersta och Kirunas de översta. Men Inferno är Inferno, och alla som slipper vistas där kan skatta sig lyckliga.”

”Sannerligen”, instämmer Nelson.

”Jag har hört att gruvarbetare tjänar bra med pengar”, säger jag lite provokativt.

Sara ger mig en vass blick. ”Det kan hända att de inte tjänar sämre än de flesta arbetare”, säger hon. ”Men vad de tjänar är faktiskt oförsämrat lite om man betänker hur mycket dyrbarheter de får fram ur berget och hurdana förhållandena är där de arbetar. Ändå är det ett himmelrike i dag jämfört med hur det var på sextitalet när jag skrev min bok.”

”Ge oss ett exempel”, ber Anja.

Sara rynkar pannan och gräver i minnet. ”Jag kan berätta om Axel. Jag minns inte vad han hette i efternamn, men Axel hette han och han var gift och hade hemmafru och fyra barn att försörja. Klockan fem på

morgonen måste han pallra sig upp ur sängen, fick i sig en kopp kaffe och en smörgås och så iväg till gruvan. Innan han tog hissen ner måste han rusta sig: En rejäl hjälm som skydd mot nerfallande stenar, en pannlampa för att kunna se att arbeta i mörkret där nere och för att synas och inte bli överkörd av lastmaskinerna, gummi-kläder och stövlar som skydd mot vattnet som alltid droppar från tak och väggar. Sist måste han stoppa vadd i öronen och sätta på hörselskydden för att inte bli döv av Infernos buller. Så ner då med hissen, fyrahundra meter. Går man ner i källaren i sitt hus kommer man två meter under jord. Tänk er alltså: Fyrahundra meter! Dålig luft, den slog emot direkt. Där nere i gruvgångarna for dieseldrivna fordon dagarna i ända. Något slags ventilation fanns väl, men den räckte inte. Trånga gångar, tänk er vilken luft att andas! Och så arbeta då med en tung bormaskin. I tunga kläder. Han var inte ensam, det var en hel orkester av bormaskiner som han måste leva med hela arbetsdagen. Det blev ett helvetiskt oväsen, och det lät tillräckligt genom hörselskydden för att han inte skulle höra nånting annat under de åtta timmarna i gruvgången. Och så mörkret då. Under vinterhalvåret mörk himmel när han åkte ner i gruvan, när han kom upp igen lika mörkt. Det tyngde sinnet förstås. Men jag minns att han plågades mest av bullret. Man har det med sig, tyckte han. Man blir aldrig av med det. Det finns i

huvudet och trycker på. Man blir så trött, sa han. Dammet och dieselgaserna hade han också med sig. De satt i lungorna och gjorde det tungt att andas.” Sara flåsar ett par gånger som för att illustrera. ”Undra på att han blev trött”, säger hon.

”Det är inte utan att jag blir det också”, säger Anja. ”Bara av att tänka på det där. Hör du, din bok baserar sig på intervjuer, efter vad jag kan förstå.”

”Ja, vad skulle den annars basera sig på. Hörsägner? Bolagets informationsskrifter? Egna erfarenheter från besök nere i gruvan? Det kunde kanske ha blivit en bok på det viset också, men det var inte en bok om gruvan jag ville skriva, utan en bok om gruvarbetarna. En rapport om livet nere i en gruva. Och för att kunna göra det måste jag ha arbetarnas erfarenheter.”

Nicolo snörper på munnen. ”Måste du inte ha med företagsledningens synpunkter också, för att balansera arbetarnas klagolåt?”

”Klagolåt. Hör du du...” Sara lyfter gaffeln och gör en gest som om hon vill sticka den i halsen på Nicolo. ”Jag undrar hur du skulle låta jag, om du hade måst arbeta som gruvarbetare en enda dag. Balansera arbetarnas klagolåt! Nej du, arbetarna balanserade sig själva. Jag talade med dem en och en, och jag intervjuade så många som möjligt, både i Kiruna och Svappavaara. Självklart ville jag få en så bred och mångsidig bild av

gruvlivet som möjligt. Och det fick jag, jag försäkrar. Olika arbetare hade olika arbetsuppgifter, det såg olika ut i Kiruna och Svappavaara och i olika delar av gruvorna. Arbetare med samma arbeten kunde uppleva samma saker på skilda sätt. Och äldre arbetare hade erfarenheter som yngre inte hade. Men mycket var gemensamt: tinnitus, nedsatt hörsel, dammlunga, domningar i händerna, ryggvärk. Olycksriskerna inte att förglömma. Brist på sol och D-vitamin, en känsla av att gå miste om livets godbitar.”

”Sorgligt sorgligt”, säger Nicolo. Ingen sol, inget D-vitamin! Och inte livets godbitar heller. Gruvarbetare måste förstås få arbeta där solen skiner och där det är lustigt att leva. Det säger sig självt. Märkvärdigt att inte gruvledningen insåg den saken.”

”Gör dig lagom lustig”, säger Sara irriterat. ”Jag vet, det var inte mycket att göra åt det där med solbristen. Nattarbete var ingenting att rekommendera. Ändå kan du väl hålla med om att det måste vara hemskt att inte få se solen på ett halvår.”

Nicolo ler. ”Jo då. Jag har suttit i en fängelsehåla under Palazzo Vecchio i Florens en tid av mitt liv. Så jag vet precis hur det är att inte få se solen. Det är inte människovärdigt, det har du alldeles rätt i.”

”Just det!” Sara blir ivrig. ”Inte människovärdigt. Det var det jag ville säga med min rapport. Alla människor

borde ha rätt till ett värdigt liv. Gruvarbetarna i Kiruna och Svappavaara hade inte det.”

”Vad kunde man göra åt saken då?” undrar Anja.

”Bättre avgasskydd, bättre ventilation, bättre hörselskydd, åtgärder för att minska rasrisken.”

”Vidtog man några såna åtgärder?”

”Ja, faktiskt. Om det berodde på mig eller på facket eller på andra orsaker, det ska jag väl låta vara osagt, men gruvledningen skärpte sig. Det blev bättre i flera avseenden.”

”Jag har hört att det i hög grad berodde på din bok”, säger jag.

”Det skrevs om den i tidningarna, det var förstas en pådrivande faktor. Det blev stora rubriker och skarpa uttalanden både från dem som försvarade gruvledningen och dem som ställde sig på arbetarnas sida. Vissa fakta som kom fram var odiskutabla och ledde till en flod av upprörda insändare. Det blev nog väldigt besvärande för direktörerna i LKAB. Till sist måste de visa att de reagerade.”

”Denna folkstorm hade förstas sin upprinnelse i din bok”, säger Nelson. ”Det var väl med den som med avskaffandet av apartheid. Det var ropen ute i världen som påverkade regeringen. Men ingen hade upprörts om inte rapporter om apartheids omänskligheter hade nått ut till världens alla hörn. Det är viktigt att skriva rapporter om

ondskans framfart. Det är inte *ett* vittnesmål, från *en* människa, som får betydelse. Men ingen ska känna sig för liten för att vittna. Det är mängden som ger tyngd.”

”Du har så oerhört rätt”, säger Sara. ”Ingen ska känna sig för liten. I en myrstack arbetar varje myra oförtrutet för att bygga upp och reparera. Hur skulle det vara om den skulle se sin litenhet och tänka: Jag lilla lilla myra, vad betyder det för stacken vad jag gör?”

”Då skulle det inte bli mycket till myrstackar i världen”, säger Anja.

”Falsk blygsamhet är ett Satans påfund”, säger Birgitta. ”Känner man att man kan vara ett Guds redskap, då ska man axla det ansvar det innebär och våga gå ut bland människorna och låta Gud använda sig av en.”

”Hybris!” fnyser Nicolo. ”Att mena sig vara Guds verktyg är att tro sig tänka Guds tankar.”

”Tyst Satan!” ropar Birgitta. ”Hörde du inte vad Maria sa till mig: Jesus finns mitt ibland oss. Och Jesus är ingenting annat än Guds vilja på jorden. Han finns i våra tankar, han vill ingenting högre än att vi ska bli medvetna om det och lyssna inåt för att höra vad han säger. Och när vi har hört hans röst, ska vi inte vara rädda att ropa ut vad vi har hört.”

Hon anstränger rösten så att hon får ett hostanfall. Genast är Jeeves framme (var kom han ifrån?) och lyfter glaset med åkerbärslikör till hennes läppar. Hon

dricker och andas sedan befriat.

”Tack, Jeevesus”, säger hon. ”Det var precis vad jag behövde.”

”Det var saft av bär från Guds åker”, säger han och drar sig undan.

”Vilket fint uttryck!” Birgitta lyfter glaset i en gest mot oss alla och ropar: ”Saft av bär från Guds åker!”

Vi lyfter alla våra glas. ”Skål!” hojtar Nicolo. Vi klingar i glaset och dricker ur, och Jeevesus fyller på. Nicolo vänder sig mot honom och uppmanar:

”Drick du också!” Han grinar upp sig mot Jeevesus, som genast har ett fullt glas i handen, och säger: ”Kompis.”

Birgitta lutar sig fram mot Nicolo: ”Vad menar du med ’kompis’?”

Nicolo rycker på axlarna. ”Kamrat förstås. Vad menar du?”

”Nära vän. En som man kan ge förtroenden. En som man kan leva med i vått och torrt.”

”Är inte det samma sak det?”

Birgitta försöker fånga hans blick. ”Vill du med det säga att du är nära vän till Jeevesus?”

Nicolo viker undan med blicken. ”Fråga honom”, säger han.

”Gärna.” Birgitta vänder sig mot Jeevesus. ”Vad säger du, Jeevesus? Är Nicolo en nära vän till dig?”

Jeevesus ler. ”Ja” säger han, ”det är han.” Så spricker han upp i ett större leende och tillägger: ”Det är du också. Det är ni allihopa här. Alla människor i hela världen är mina vänner.”

Birgitta ser tvivlande på honom. Men tvivlet i ögonen ändras strax till undran.

Sara ser tankfull ut, och det gör också Nelson.

Nicolo vrider munnen till förakt. ”Jaså du, kompis”, säger han. ”Du är vän med alla människor i världen du.

Så glada de ska vara för det, hör du.”

Man kan inte se på Jeevesus om han tar illa upp. ”De får väl vara så glada de vill”, säger han.

”Det bryr inte du dig om, menar du.”

”Jo, det gör jag”, säger Jeevesus, mycket allvarlig nu.

Nicolo ser på honom som på en galning. ”Hör du kompis”, säger han. ”Vad tror du om människorna i världen egentligen? Hur kan du tro att alla ser på dig som en vän? Hur vore det om du skulle sansa dig lite? De allra flesta vet inte ens vem du är. Nöj dig med att vara vän med dem som ser dig som en vän. Det är fullt tillräckligt för dig det, ser du.”

Jeevesus ler till svar, och när Birgitta betraktar honom förefaller det som om något klarnar för henne.

”Du har fel, Nicolo”, ropar hon. ”Man måste inte vara älskad för att älska. En mor älskar sina barn, men det är inte säkert att barnen älskar henne. De tar för givet bara att hon ska finnas till hands och ge dem mat och trygghet. Gud älskar alla sina barn, men hur många människor älskar Gud?”

Nicolo ger min av att han är uttråkad. ”Skitprat”, säger han. ”Det finns mammor som förstör livet för sina barn. Och hur visar Gud att han älskar alla människor när han låter massor av dem dö av hunger och uttorkning och sjukdomar och bomber och granater?”

Birgitta har inget svar till hands, men Sara hjälper

henne. ”Var det inte du, Nicolo, som sa att människorna inte ska vara som icketänkande myror som styrs av en gudavilja? Underförstått: Gud ska inte lägga sig i vad människorna gör på jorden.”

”Det har jag väl inte sagt. Men jag håller fast vid att människan vore en dålig skapelse om hon inte kan stå på egna ben.”

”Just det!” säger Birgitta ivrigt. ”Så är det. Gud vill inte att människan ska vara en marionett, han vill att hon ska klara sig själv. Han har myndigförklarat henne genom att ge henne egen vilja och eget ansvar. Han låter henne handla efter bästa förstånd, och han låter henne ta konsekvenserna av sina handlingar. Men han finns i hennes tanke och hjärta, och han ger henne möjlighet att lyssna på hans viskningar.”

”Skitprat”, säger Nicolo igen. ”Nyliberalism på högsta nivå. Handla på bara! Handlingar ger konsekvenser, allt reglerar sig självt, i slutändan blir det ett himmelrike på jorden. Gud har gjort sig själv onödig, han kan sitta och titta på och mysa. Några miljoner ihjälhungrade barn här, några miljoner söndersprängda föräldrar där, nödvändiga offer för den goda saken. Vatten som inte går att dricka här, luft som inte går att andas där, sådant stimulerar till nytänkande. Det ordnar sig. Hahaha så bra allting ordnar sig.”

Nicolos ord tar andan av oss för en stund. Jeevesus

går runt och fyller i kaffe och åkerbärslikör i våra koppar och glas. Vi dricker, och det känns som att dryckerna, särskilt åkerbärslikören, far runt i alla ådror och ger ny energi.

Nelson tar ordet först. ”Jag tror inte att nyliberalismen är Guds idé”, säger han.

”Nej”, instämmer Sara. ”Näppeligen. Och inte kapitalismen heller. Kombinationen kapitalism-nyliberalism kan definitivt inte vara Guds idé.”

Birgitta och Nelson ler, Anja och jag skrattar. Men Nicolo har en annan sorts logik.

”Varför inte det då?” säger han retsamt. ”Om Skaparen har givit förutsättningarna för allting som händer på jorden, så måste rimligtvis alla idéer ha sitt upphov i hans tanke.”

Han är svår, Nicolo. Nu kommer vi av oss igen. Vi läppjar alla på åkerbärslikören, men det tar en stund innan Sara kommer på hur hon ska svara.

”Det är klart”, säger hon, ”alla möjligheter till idéer har vi fått av Skaparen. Men han har gett oss rätten att kläcka idéerna själva. Det är som med barn. De har fått sina anlag från föräldrarna, men mamma och pappa kan för den skull inte lastas för allt som barnen hittar på när de leker.”

”De kan väl förbjuda vissa saker.”

”Javisst, men – det är det där med ansvar. Människan

måste få ta ansvar själv, annars är hon inte fullt myndig.”

Nelson tar sig om hakan. ”Det är intressant det här”, säger han. ”Guds och människans ansvar. Vad kallar man det – teodicéproblemet. Om Gud har allmakt, varför gör han ingenting för att hjälpa människan när hon behöver det? Varför gör han ingenting för att hejda det onda?”

”Ja, just det”, säger Anja ivrigt. ”Varför gör inte Gud nånting?”

”Gud är alltid verksam”, säger Birgitta trosvisst.

Nelson ser på henne med en min av instämmande. ”Jaa” säger han. ”Varför inte? Det kanske är som du sa, Nicolo, att handlingar ger konsekvenser. Det kanske är Guds sätt att förbjuda: Visa på konsekvenser. Väcka tankar. Sticker man handen i elden så bränner man sig. Vädrar man inte i ett hus så blir till slut luften omöjlig att andas. Slår man en människa i ansiktet så får man ett slag tillbaka.”

”Hugger man ner alla skogar så blir världen en öken”, fyller jag på.

”Man är på god väg”, säger Sara.

Jag ryser.

”Och om det är så att människan lär av konsekvenserna av sina handlingar, vad förstår hon att hon ska göra när hela världen är en öken?” frågar Anja.

”Då förstår hon att hon ska dö”, säger Sara. ”Då bildas inte längre något syre, så då kommer hon att kvävas.”

”Å nej”, säger jag, ”det bildas väl syre av havens plankton också.”

”Om det finns något plankton kvar ja, efter alla människans utsläpp av olja och gifter.”

Vi blir tysta en stund igen.

”Vilka trevliga framtidsutsikter, hör ni”, säger Anja.

”Dem skålar vi för”, hojtar Nicolo.

”Nej tack”, säger Nelson. ”Framtiden behöver inte alls se så mörk ut. Om vi lär oss i tid.”

”Det är sannerligen hög tid”, säger Sara. ”Det är inte bara skogarna som är i farozonen minsann. Jag träffade i ett sammanhang en tysk meteorolog, han var professor och visste vad han talade om, och han menade att alla tyska industrier och motorfordon och syreslukare av andra slag äter upp så mycket syre att alla tyskar skulle dö av kvävning om det inte tillfördes syrerik luft från Atlanten. Och likadant lär det förstås vara i industritäta områden överallt i världen. Så det är ju också ett skäl till att bevara skogarna.”

”Också ett skäl, säger du. Vilka andra skäl tänker du på?”

”Kalhuggningar, giftbesprutningar.” Saras svar kommer snabbt och med glöd i stämman. Det här är en hjärtefråga för henne, det märks. ”Vad beror alla översvämningar och jordskred på, har ni tänkt på det? Jordskred i Sysslebäck har löpsedlarna skrikit ut. Kvinna drunk-

nad i vattenmassorna, hus bortsopade. Översvämningskatastrof i Bengalen, miljoner människor hemlösa. Tidningarna och radio och TV gör sensation och dramatik av tragedierna. Det är monsunvindarna, säger man. Sydöstasiens förbannelse driver upp kolossalvågor mot Bengalen och Kina och de öser ut vattenfall av regn där landet höjer sig. Det är klimatförändringarna som gör att det blir skyfall när det tidigare bara blev en liten skur. Det är naturens fel allting, om man får tro nyhetsmedierna. Människan är ett offer för naturens hänsynslöshet. Ordet avskogning förekommer inte i rapporterna. Avskogning, ha, det är väl bara bra att vi får öppna landskap. Och varifrån skulle vi få papper till all absolut nödvändig reklam om vi inte fick hugga ner skogen? Ekonomerna låtsas inte förstå. Skogsbolagen låtsas som om de inte inser sammanhangen. Ändå står det klart för varje biologiskt skolad person vad växter med stora rot-system har för betydelse för att binda vatten. Alla som har träd och buskar och häckar vet hur de dricker vatten och hur gräsmattorna ser ut omkring dem. Träd suger upp vatten, och i en skog sugs det upp enorma mängder. Tänk er en skogsyta på tio gånger tio meter, ett ar alltså, där finns det – ja, vad kan det vara, fem granar kan vi säga. Vad blir det på ett hektar?”

”Fem hundra”, kommer det snabbt från Nelson.

”Och på en kvadratkilometer?”

”Femtio tusen.” Han är snabb i tanken, Nelson.

”Femtio tusen granar, ni förstår hur mycket vatten de kan suga upp. Och jorden är lucker under granarna, det är massor av rottrådar överallt som luckrar upp. Så när ett skyfall kommer är jorden i granskogen som en svamp och tar till sig det mesta av vattnet. Men hur blir det när man hugger ner alla träd? Jo, rötterna dör och jorden blir hård och vattnet rinner bort på ytan och samlar sig till allt större vattenflöden, och så kan det bli som i Sysselebacke. Eller i Bengalen. Där är det mycket värre förstås. Där har skogarna på Himalayas sydsluttningar huggits bort så att monsunregnens vatten fritt kan rinna ditåt det lutar och blir till en mängd forsar som fyller Ganges och Brahmaputra så att de stiger flera meter och flödar över sina bräddar och blir till jättesjöar i delta-landet. Hade skogarna fått vara, då hade vattnet hållits kvar i dem och så sakteliga sipprat ut till åkerbruksbygder och kommit till nytta i stället för till skada. Men nej då, levande träd är inte intressanta för ekonomerna de inte. Annat än som råvara förstås till papper som man kan göra reklam av som kan stimulera konsumtionen och tillväxten. Usch, tillväxt – detta vackra ord, hur det har blivit felanvänt och förfulat! Tillväxt för ekonomer, det är inte fråga om växande träd det inte, det är inte fråga om naturens blommande och grönskande, det är bara fråga om BNP. Pengar pengar pengar. Fy sjutton!”

”Sjutton gånger fy!” ropar Nicolo. ”Usch och fy för alla ekonomer som inte begriper vad slags tillväxt de ska satsa på! Världen behöver en Alexander eller Cesare Borgia som kan strama åt tyglarna och få utvecklingen att vända mot annorlunda mål.”

”Nej, Gud sig förbarme!” förfasar sig Birgitta. ”Nämn inte Cesare Borgia en gång till!”

”Barack Obama kanske”, föreslår jag.

”Ja, Barack Obama!” utbrister Anja entusiastiskt.

”Barack Obama är väl den man man kan hoppas på”, säger Nelson. ”Jag tror på honom.”

”Men först ska han bli vald till president”, säger Sara. ”Måtte han bli det! Han har intelligensen, omdömet och moralen. Om nu det kan räcka för att dra upp USA ur det förljugenhetsträsk som det vältrar sig i. Säg vad som helst – USA är bäst. Bäst i idrott, bäst i demokrati, bäst i gudstro, bäst i oljeförbrukning, bäst i vapenproduktion, bäst i terroristjagande. Å, jag är så trött på det där ’vi är bäst’!”

”Du tar då i”, säger Nelson.

”Man kan inte ta i för mycket när det gäller USA. USA sväller av självbeundran. Det vore en god sak om en sådan som Barack Obama kunde ge jänkarna en spegel som inte förstör utan som visar dem precis som de är.”

”De kanske är stora nog i den spegeln också.”

Sara ser tvivlande ut. ”Låt gå för det”, säger hon ändå. ”Om de bara kunde bli lite ödmjuka. Om de kunde erkänna att bomningarna av Hiroshima och Nagasaki var historiens värsta krigsförbrytelse och att angreppen på Afganistan och Irak har orsakat människorna där oändligt mycket mer lidande än vad talibanerna och Saddam Hussein gjorde. För att inte tala om Vietnamkriget.”

”Du vill väl inte försvara talibanerna och Saddam Hussein?” undrar Anja.

”Nej, för allt i världen. Talibanerna är hemska kvinnoförtryckare som inbillar folk att de är ensamma om att känna Allahs vilja. Och Saddam var ju en diktator av gammaldags sultansnitt. Men varken han eller talibanerna förstörde bostäder och skolor och sjukhus och vägar och broar och vatten- och elledningar.”

”Satte inte Saddam igång ett krig mot Iran? Giftbombade han inte i Kurdistan?”

”Jodå. Det var hemska saker. Men det gör inte USA:s krig i Afganistan och Irak och Vietnam ädlare. Särskilt inte det i Vietnam.”

”Ja, du var ju där”, säger jag. ”Jag har läst ett par böcker som du skrev då, ’Bomber över Hanoi’ och ’Fågellarna i Nam Dinh’. Det var skrämmande reportage. Jag minns vad du skrev om giftbesprutning av skogar till exempel.”

”Jag hoppas att du minns vad jag skrev om napalm

också. Det handlade om att avsiktligt bränna ihjäl människor. Häxbränningar i upplyst tid. Betänk: Hur är det att bränna sig av misstag på spisplattan? Hur skulle det vara att bränna hela kroppen? I Vietnam var det så. Där brann människor helt och hållet. Av amerikanska demokratiförsvarsbomber. Massor av människor brann, inte bara den där nakna flickan som har visats på bild. Men napalm var bara en liten del. Du minns kanske också vad jag skrev om vanliga sprängbomber, sådana som svenskar och amerikaner läste förstrött om medan de drack morgonkaffet? Det lär ha fällts fler bomber under Vietnam-kriget än över hela Europa under andra världskriget. Tänker man på hur det såg ut efter kriget i Berlin och Hamburg och för all del också i London och en hel del ryska städer så kan man göra sig en föreställning om vad nordvietnameserna fick stå ut med som straff för att de hade en kommunistisk regering som tillät Viet cong att strida för sin sak. Jag har själv erfarenhet av hur det var att huka i en vattenfylld skyddsgrop medan bombplanen dånade över huvudet på en. Värre än en mardröm, jag försäkrar. Inte en gång i veckan, inte en gång om dagen – var tredje, fjärde timme. Dag efter dag, år efter år. Inga hela hus att bo i, inga hela skolor, inga hela vägar, broar, elledningar, vattenledningar. Inga åkrar utan bombkratrar och odetonerade klusterladdningar. Ingen dag utan skräck.”

Saras ansikte förvrids av upprördhet medan hon talar. Hon drar djupa andetag och stöter ut luften ångestfullt. ”Hur kan ett folk göra så mot ett annat folk?” gnyr hon i en utandning.

”Guds straff”, säger Nicolo spefullt.

”Å fy!” utgjuter sig Birgitta. ”Gud straffar dem som trotsar hans vilja, inte...” Hon söker en fortsättning, och jag hjälper henne:

”Inte nödvändigtvis USA:s vilja.”

”Nej, kanske det.”

”Du förstår, Birgitta”, hjälper jag henne, ”i USA talar man gudsnådeligt om att vara Guds barn och att leva i kärlek till andra Guds barn. I nästa andetag försvarar man rätten att ha laddade vapen att försvara familj och land med mot dem som inte är Guds barn.”

”Och vietnameser med kommunistiska idéer var Djävulens avkomma och måste behandlas därefter”, kompletterar Sara.

”Var det Gud som bestämde det?” frågar Nicolo.

”Stackars Gud, som får skulden för allt som de rättrogna hittar på”, säger Anja. ”Som att jaga dem som vill ha ett rättvist samhälle och kalla dem kommunister.”

”I USA vet man inte vad riktig kommunism är”, inflikar jag. ”Man tror sig bara veta att det är nånting samhällsomstörtande.”

”Där är det väl nästan brottsligt att läsa Marx och

Engels”, säger Anja.

”Hååå”, säger Birgitta. ”Kommunismen var inte Marx’ uppfinning. Inte Engels’ heller. Inte för att jag vet så mycket om dem. Men om kommunismen vet jag ganska mycket. Den är inte en sentida lära. Den är lika gammal som kristendomen. I Apostlagärningarna står det: ’De troende fortsatte att samlas och hade allting gemensamt. De sålde allt vad de ägde och delade ut åt alla, efter vars och ens behov.’ Så det så. Alla kristna församlingar som sedan bildades i Damaskus, Mindre Asien, Grekland och Rom levde efter samma regel.”

”Och vad var den regeln om inte kommunistisk?” kommenterar Sara.

”Sant kommunistisk”, säger Nelson. ”Nittonhundra-talets kommunism har väl varit lite annorlunda.”

”Det var säkert inget större fel på Marx idéer”, säger jag. ”Och Lenin trodde väl på dem också. Men han litade inte på människorna. Han, och efter honom Stalin, trodde inte att de förstod sitt eget bästa. De måste övertygas med våld. Och med järnhård kontroll.”

”Än sen då?” Det är förstas Nicolo som avbryter. ”Så där är det i vår ofullkomliga värld. Hur revolutionerande lyckobringande ens idéer än är kan de flesta människor inte övertygas annat än med våld. Och mördande reklam förstas. Men det är ju ungefär samma sak.”

Denne Nicolo och hans förakt för massorna. ”Du

tror inte på demokratin du. Och jag tror inte på våldet. Det gäller sannerligen att hålla fast vid de lyckobringande idéerna om våldsmetoder i längden ska leda till något gott. Om makten blir viktigare än idéerna är det väldigt tveksamt, det måste du hålla med om. I Sovjetunionen blev det i alla fall så, att proletariatets diktatur urartade först till elitens diktatur och sedan till ledarens diktatur. I proletariatets namn jagades proletärer som vågade tänka självständigt. Man kan fråga sig vad det var för slags kommunism, när man bar sig åt så mot folket. Det var inte förtroendefull kommunism, det var kritikrädd diktatur. Observera det: kritikrädd diktatur. Och det är väl den – alltså den urartade diktaturen - som har gjort kommunismen fränstötande för många.”

”Ja, tyvärr”, suckar Sara. ”Det spårade ur under Stalin och Mao.”

”Och under Castro”, säger Anja. ”Det har inte varit lätt för dem som velat tänka självständigt på Kuba.”

”För att inte tala om DDR”, säger jag. ”Jag glömmer aldrig hur jag blickade ut över Berlin-muren från Fernsehturm i början av åttiotalet och gratulerades av mitt tyska bordssällskap till att jag hade rätt att resa ut från Öst-Tyskland när jag ville. Det var så påtagligt där att DDR var ett fängelse för sina egna medborgare.”

”Jo visst. Men varför ska vi tala om DDR?” frågar Sara irriterat. ”Jag höll på att tala om Vietnamkriget, och

ni jamsar om vad kommunism är och inte är. Jag var i Vietnam på Ho Chi Minhs tid. Och senare också, på sjuttioalet. Jag var där, så jag vet hur det var. Det var ett land i krig, ett land som höll på att smulas sönder av amerikanska sprängladdningar, men som på ett mirakulöst sätt höll medborgarnas mänskliga värdighet uppe. Hur lätt hade det inte varit att falla ihop i misströstan och uppgivenhet när det man byggde upp ena dagen raserades nästa dag och när begravning av döda hörde till de dagliga göromålen? Men vietnameserna föll inte ihop, de höll sig på benen, kroppsligt och själsligt. Oförtrutet byggde de upp vad amerikanarna förstörde, och de utvecklade tekniker som passade för de extrema förhållandena. Det varierade förstås, människor är olika, men det var frapperande hur alla hölls uppe av en märkvärdig kraft.”

”Gud!” kommer det trosmäktigt från Birgitta.

”Det är möjligt”, säger Sara. ”Men det är inte överallt som människor lyckas bevara sina själar oanfrätta av motgångar och nöd. Om det vore Gud skulle han väl behandla alla lika. Det kan förstås vara fråga om en trosvisshetsanda, som den i de första kristna församlingarna, och i så fall är den besläktad med andan i det nordvietnamesiska samhället. Där var det inte den kristna guden man trodde på, snarare Ho Chi Minh. Men det var *något* man trodde på, *något* som höll en uppe. Kalla det

Gud, kalla det kommunismen. Det var en märkvärdig anda. En geist, en håll ut-anda, en jävlar anamma-anda.”

”Gud bevare!” mumlar Birgitta.

”Förlåt, men jävlar anamma är ett bra uttryck. Må Djävulens folk ta dem som... Förresten, var det inte ungefär så som du, Birgitta, uttryckte dig en gång i tiden? Det var inga goda önskningar i alla fall du skickade till kung Magnus och drottning Blanka och till drottningen av Neapel och till påven i Avignon.”

”Hur kan du säga så?” Birgitta låter upprörd. ”Inga goda önskningar, säger du. Det var just vad det var! Det var Guds önskningar som han gjort mig till språkrör för. Önskningar att människor i ansvarsfulla ställningar skulle ta sitt förnuft till fånga och inte leva för sin egen skull utan för deras skull som de var satta att tjäna. Det var för att rädda deras själar som jag skrev till dem.”

”Jag vet, kära Birgitta, jag vet. Om jag säger att du kunde vara hård i ditt tonfall då, är det bättre?”

”Sträng, observera det, inte hård. Sträng var jag. Det måste man vara ibland för att åstadkomma något gott.”

”Hör vad Guds språkrör lär oss”, säger Nicolo. ”Sträng ska man vara. Inte hård, usch och fy, men sträng. En kolossal skillnad.”

”Det är ingenting att skämta om, Nicolo. Det är faktiskt en viktig skillnad. Hård är liktydigt med känslolöshet, sträng är något som man är av moderlig eller faderlig omsorg.”

”Ja ja ja. Fan anamma den som är hård. Gud välsigne den som är sträng.”

”Nu håller du tyst!”

”Får jag fortsätta att berätta om Vietnamkriget?” frågar Sara. ”Det var inte bara sprängbomber och napalm-bomber som de amerikanska flygarna släppte ner. De spred också ut gifter för att få bort löven från träden så att inte FNL:s kämpar skulle kunna gömma sig där. Det var kanske inte precis hormoslyr de använde, men något liknande. I Sverige hade man vid den tiden börjat bekämpa lövsly i skogarna med hormoslyr, och det blev en häftig debatt om det. Hormoslyret orsakade ett slags cancer som fick löv och annat grönt att växa ihjäl sig. Amerikanarnas gifter var av samma slag, och de använde dem i mycket starkare koncentrationer. Betydligt starkare. Så de blev mycket lyckosamma med sina avlövningsbombningar. Cirka hälften av Vietnams skogar dog, och FNL-soldaterna kunde inte få skydd bland träden. Och så kom monsunregnen, och de döda trädens rötter kunde inte suga upp vattnet. Det blev översvämningar och förstörda risskördar. Den effekten av giftbombningen var möjligen oförutsedd. Man kan alltid hoppas. En annan möjligen oförutsedd effekt var att människorna som andades in gifterna – som fanns i luften som tunt mjöl eller duggregn – drabbades av likartade sjukdomar som träden. Och inte bara de, även

fostren i kvinnornas magar fick skador för livet. Det var det värsta av allt. På sjuttioalet besökte jag ett sjukhem i Ho Chi Minh-staden, Hanoi alltså, där man behandlade barn som fått sådana skador.”

Sara blundar. Minnesbilderna får henne uppenbarligen att må dåligt.

”Berätta!”

”Jag kan bara ge er ord, och ord säger ibland så lite. Men försök göra er bilder av dem. Jag ska ta det långsamt.” Sara gör i det följande några sekunders paus efter varje exempel. ”Barn med ryggmärgsbråck. Stum flicka med fågelbröst och en extra armbåge, åtta år gammal men ser ut som två. Barn med mun som en papegojnäbb och djupt rött hål där ett öga skulle sitta. Barn helt utan ögon. Barn med hud som fiskfjäll. Barn som får anfall var femte minut och klöser sönder sig. Ett barn med egendomligt långa smala armar som visar sig vara kala benpipor. Spasmer. Gråt. Vansinnesskratt. Som sagt, jag kan bara ge er ord.”

Men Saras sätt att andas och med skräck och vrede stirra ut i det obegripliga gav orden innehåll.

”Skriken, lukterna. Helvetets barnavdelning. Åh! Dessa djävlar som experimenterade fram dessa gifter! Och de som gav order om att använda dem! De borde tvingas att gå runt i sjuksalarna och med öppna ögon se. Med öppna ögon skåda resultatet. En timme skulle räcka

för att göra dem tokiga. Tokigare än de redan är.” Sara sätter händerna mot ansiktet.

Birgitta knäpper händerna krampaktigt, som om hon vill krama sönder dem. ”Gud straffar dem”, mumlar hon.

”Må han göra det!” pressar Sara fram mellan hatiska läppar.

”Han Gud?” fnysar Nicolo. ”Vad duger han till?”

Jeevesus dyker plötsligt upp vid bordet. ”Är det något ni saknar?” frågar han.

”Ge oss något stärkande!” ber Nelson.

Det finns frasnåfflor med mylta och vispgrädde att få. Jeevesus är snabb med serveringen. Ingen behöver vänta. Glasen med åkerbärslikör blir fyllda för dem som så önskar. Lingondricksglasen likaså. Vi låter oss alla väl smaka.

Sara dröjer innan hon fattar kniven och gaffeln, och hon skär på ett kraftlöst sätt en bit av våfflan. Men hon hinner knappt få den i munnen förrän hon blir sig själv igen. Ansiktet skiner upp när hon känner våffelsmaken och än mer när myltan och vispgrädden drar över smaklökarna. Hon tar en klunk lingondricka, och jag tycker mig förstå vad hon ser och känner och tänker:

Mmmm! Hemmasmaker. Köket där hemma i Missenträsk, far och mor och syskonen, vedspisen, pelargonierna, myggfönstret, kor som råmar. Frid. Harmoni.

Hjortron. Hur de lyste mättat gulorange i myrkanten, på sina ställen så tätt att man kunde få två eller tre i handen samtidigt. Myggen var besvärliga och det kunde komma moln av knott, men man var rejält insmord med myggolja, så det gick att uthärda. Svalor och andra fåglar svepte fram med öppna näbbar och fyllde sina krävor, vråkar cirklade i skyn. Någon gång knakade det i skogs-

kanten och en älgko, kanske också en kalv, skymtade bland myrmarksträden. Oförstörd natur, så ren, frisk, äkta, ljuvlig.

Men ingenting för skogsbolagen. Lyckligtvis. Ingenting att göra kalhyggen av. Risiga, gräsliga kalhyggen, där mjölkörten framåt mitten av juli är det enda försnande. Öppna landskap talar de om – som om inte myrarna gav tillräckligt av öppna landskap. Vyer. Jo jag tackar. Ekonomiskt krassa vyer med pengar som förökar sig. Vilka landskap va, öknar med pengar och sedlar. Nej, jag vill ha liv som förökar sig jag, älgar, renar, ekorrar, fåglar, gärna också vargar och björnar, ja varför inte, rovdjuren måste också få finnas. När människan får finnas, det värsta rovdjuret.

Vad det ändå är gott med frasnåfflor! Mmmm! Och myltan och vispgrädden. Finnes det något bättre? Och lingondrickat. Lingondrickat alltså! Jag måste tacka Jeevsus.

”Hör du Jeevesus”, säger hon, ”det var ett underbart gott lingondricka du bjuder på. Hur har du burit dig åt?”

”Jag har inte burit mig åt. Jag har låtit naturen själv, den oförstörda naturen, arbeta och visa vägen.”

Det svaret uppskattar Sara. ”Så bra du uttrycker det, Jeevesus!” säger hon. ”Det är klart, så är det, den oförstörda naturen måste få arbeta och visa vägen för oss människor. Vi måste lära oss av evolutionen hur man

bygger upp en värld som håller för allas behov och som blir ett samhälle där alla behövs.”

Nelson ler varmt när han hör Saras uttydning av Jeeves ord. Men han har en invändning. ”Tänker du på naturen som helhet då, eller bara på mänskligheten? Jag är inte någon expert på ekologi, men jag har för mig att Darwin hade ett uttryck: The fittest will survive. Han tänkte sig alltså en sortering i överlevnadsdugliga och icke överlevnadsdugliga. Man frågar sig vilka det var som överlevde, de som försynt höll sig i skinnet eller de som egoistiskt tog för sig på andras bekostnad.”

”Just det”, hakar Nicolo på. ”I naturen är det de starkaste som överlever, de mest hänsynslösa. Det där att visa hänsyn och vara kärleksfull mot alla, det kan låta bra, men det fungerar inte. Nej, det som fungerar det är förmågan att anpassa sig efter omständigheterna. Ibland måste man vara stark, ibland måste man vara hård. Man måste utnyttja de metoder som leder till målet, oavsett om de är vad man kallar moraliska eller ej. Det har jag sagt förr, men jag kommer tillbaka till det därför att det är sant.”

Nelson rynkar pannan. ”Det låter krasst och otrevligt”, säger han. ”Naturligtvis har du rätt i att naturen inte är moralisk. Där är det kampen för tillvaron som bestämmer reglerna. Men är det inte så att människan har brutit sig ut ur det darwinistiska herre på täppan-livet?

Hon tillämpar regler i det sociala livet som hon har skapat själv. Regler som är betingade av seder och bruk och religion och gruppintressen och som de flesta rättar sig efter. Nej, Nicolo”, säger han och gör en olustig grimas. ”Socialdarwinism ger jag inte mycket för.”

”Vad då socialdarwinism”, fräser Nicolo. ”Vill du förneka att människan har utvecklats genom evolutionen? Att hon kommer från samma släkträd som aporna? I så fall blundar du för verkligheten. För så här är det ju: Människans DNA ser i princip likadant ut som chimpansens, nittiofem procent eller så av alla gener är identiska. Spontant reagerar vi på samma sätt som chimpanserna. När det kniper har vi samma tendens att försvara våra egna intressen med de medel som står till buds. Ps, brutit sig ut ur det darwinistiska herre på täppan-livet va? Nej du, herre på täppan är en lek som människan aldrig kan växa ifrån.”

Nelson drar en djup suck. ”Du är kusligt pessimistisk”, säger han.

”Jag är inte pessimist, jag är saklig.”

”Jag tyckte det lät som om du applicerade evolutionens regel på människan”, säger Nelson. ”Och det kan du väl inte påstå är sakligt. De fem procent gener som skiljer människan från chimpansen är det som har utvecklat en dubbelt så stor hjärna och en förmåga att tänka och tala och uppfinna och påverka världen som är enastå-

ende. Åkej, jag kan gå med på att människan i princip är ett djur, men hon är sannerligen inte vilket djur som helst.”

”Det hindrar väl inte att människan som art utvecklas efter evolutionens regler”, muttrar Nicolo.

Nelson funderar. Så rycker han på axlarna. ”Ja ja”, säger han.

”Människan är ett djur som alla andra”, går Nicolo på.

Men då är det Birgitta som reagerar. ”Människan är människa och djuren är djur”, ryter hon. ”Försök inte med något annat!”

”Nej då”, säger Nicolo. ”Definitionsmissigt är människan människa. Det har du så rätt i så. Men artmissigt är hon djur. Och reagerar instinktivt som djur.”

Nu ingriper Sara. ”Jag tycker vi ska sluta med det där käbblat nu”, säger hon. ”Vad vinner du Nicolo med att jämföra människan med chimpanser? Det är så onödigt att nedvärdera människan så där. Det är väl inte bara mat och kläder och husrum som ger innehåll åt livet för normala människor? Jag tycker det är att sänka människan till en alltför låg nivå att påstå att överlevnaden skulle vara det enda som är värt att kämpa för.”

”Vi har det där med ansvar också”, påminner Nelson. ”Möjligen kan sägas att djur tar ansvar för sin avkomma och sin flock och sitt uppehälle, men de gör det

mer eller mindre instinktmässigt. Människan tar ansvar på ett helt annat sätt. Hon planerar och handlar på ett medvetet sätt och hon tar konsekvenserna av sina handlingar.”

”Åja”, säger Nicolo. ”Hon skyller nog ifrån sig på andra när hon kan.”

”Jovisst, det gör hon. Hon skyller på andra och på omständigheter och det ena och det andra. Men hon har ansvaret. Hon har ansvaret, Nicolo!”

”Men betar sig som om hon inte vet om det.”

”Det kan hända.”

”Det är inte särskilt hedrande för människan.”

Där fick Nicolo in en stöt som Nelson inte kan parera. Har man ansvar om man inte visar ansvars känsla? Är man särskilt ansvarsmedveten om man bara tar ansvar för sig själv och sin grupp? Är man ansvarsmedveten om man tar ansvar för sin fabrik men inte den luft som alla ska andas och den natur som alla är beroende av? Nelson känner sig uppenbarligen osäker när han säger:

”Hon har väl ansvar även om hon inte förstår det.” Han smuttar på sin åkerbärslikör, och en gång till, det sista i glaset. Och så får han en tanke: ”Det är med ansvar som med det anförtrodda pundet i Jesu liknelse. Man har det, även om man inte alla gånger vet vad man ska göra med det.”

”Just det!” ropar Sara. ”Där har vi det. Vi har fått ett pund att förvalta, varenda en av oss. Vi har ansvar för naturen och för våra liv. Inte bara våra egna liv, vi har ansvar för våra medmänniskors liv också. Inte sant, Birgitta?”

Men Birgitta går inte att nå med tal just nu. Hennes ansikte växlar först mellan skräck och glädje och stelnar sedan i ett uttryck av respekt och beredskap att vara till lags och lyda. För andra gången i kväll händer det som man inte skulle tro var möjligt. Även som åskådare är det starka känslor som genomsköljer en. Vi andra vid bordet blir helt fascinerade - utom Jeeves som ser vänligt intresserad ut bara och Nicolo som inte vill låta sig fascineras av Birgitta. Han vrider läpparna till en avsmaksgrimass, och så rätar han på sig och presenterar med konferencierröst:

”Mina damer och herrar – den heliga Birgitta!”

Då vaknar Birgitta ur sin trance.

”Gud har talat till mig”, säger hon.

Ja, varför inte? Hon är inte vem som helst, hon är den heliga Birgitta. Förra gången var det Maria, nu är det Gud själv. Påstår hon. Och vad ska man tro? Det är inget teatralt i hennes sätt. Ingen skådespelerska skulle kunna härma hennes uttryck av benådad profetissa. Hon är inte på något sätt löjeväckande. Faktiskt inte. Till och med Nicolo grips av allvar. Men han kan inte låta bli att fråga:

”Hur ser han ut? Hur låter han?”

”Han är ljus, idel ljus. Bländande, men inte sönderbrännande. Jag ser klarare nu än innan. Hur han låter? Mäktigt, som ett vattenfall, som Peterskyrkans klockor, och samtidigt som min fars röst när han talade strängt till mig när jag var liten.”

”Vad sa han då?”

”Han sa: Du, Birgitta är mitt språkrör. Du ska tala om för människorna vad jag nu säger dig. Jag har givit er världen. Det är min vilja att den ska ge er allt ni behöver för ett gott liv. Jag har givit er förstånd, och jag har givit er ansvar för er själva och världen. Ni ska veta vad ni har att ansvara för. Lyssna noga, och försök förstå! Ni och er värld är min förverkligade tanke. Livet är min idé. Jag har skapat världen för att ge livet en plats att växa. Med särskilt kärlek har jag tänkt på er människor. Jag har styrt utvecklingen så att ni har fått luft att andas, vatten att dricka, jordar att bruka och bär och frukter att plocka. Jag har täckt kontinenterna med skogar och gräsmarker och jag har fyllt dem med växter och djur av tusentals arter och med sådan variation att allt ska fungera tillsammans på bästa sätt. Så vill jag att det ska vara.

Men ansvaret för att det ska fortsätta på det viset ligger på er. Jag har överlåtit ansvaret till er. Det är min tanke med människan att hon ska vara sin egen herre. Hon ska ta ansvar för sig själv och hon ska ta ansvar för

den värld hon är beroende av. Det är ett stort och tungt ansvar.

Men inte alltför tungt. Hon har redskapen. Jag har begåvat henne med sinnen för att hon ska kunna uppfatta världen och vad som händer i den på alla plan. Jag har begåvat henne med intelligens och omdömesförmåga. Hon har alla förutsättningar att lyckas.

Nu ser jag trots allt tecken på att det håller på att gå gale. Skogarna krymper och öknarna växer. Vattnen förgiftas. Vilda djur och växter mår dåligt. Proportionerna i min skapelse håller på att förändras. Koldioxiden i atmosfären ökar så att det blir för varmt, syret minskar så att djur och människor till slut kommer att kvävas.

Ni har ansvaret.

Ni måste använda er intelligens, människor! Ni måste använda den till det yttersta, inte bara delar av den. Ni kan inte fortsätta att förtränga den vetskap om en sjuk värld som era sinnen ger er. Ni kan inte fortsätta att förstöra era möjligheter att överleva! Ni talar om ekonomi, och ni har rätt i att ekonomin kan rädda världen. Ekonomi betyder hushållning, och om ni hushållar på bästa sätt med världens resurser så kommer allt att bli bra. Men då måste ni först lära er vad god hushållning är för något.

Felet ni har gjort hittills är att ni har missuppfattat

ordet ekonomi. Ekonomi har för er varit att få en summa pengar att växa. Sättet har varit att ta från naturen och omvandla dess rikedomar till pengar. Tillväxt har varit det högsta nödvändiga, och med tillväxt har menats ökning av allt som kan förvandlas till pengar. Ständig tillväxt, med en kurva som böjer uppåt mot det oändliga.

Jag frågar er: Är det intelligent att tänka sig en sådan kurva? Är det intelligent att negligera den natur som utarmas för att tillväxtkurvan ska böja mot det orimliga?

Använd ert förstånd, människor! Sluta lyssna på dem som tjänar kortsiktigt på tillväxten! Lyssna på mig! Ekonomi är hushållning, inte penningsamlande. Hushållning är att på bästa sätt vårda sig om skapelsens resurser. Vårda djuren, vårda skogarna, vårda gräsmarkerna, vårda vattnen, vårda luften! Vårda mänskligheten! Jag har försett skapelsen med krafter som kan få allt att återställas om de ges möjlighet att verka.

Men akta er! Gör ni inte som jag säger kan det gå mycket illa. Det finns också krafter i skapelsen som kan bli farliga. Skyll då inte på mig! Om de krafterna släpps lösa blir det inte fråga om straff utan om konsekvens. För det är ni som bestämmer. Det är ni som har ansvaret. Ni bestämmer själva, människor! Ni bestämmer om ni ska leva eller dö. Ta ert fulla ansvar! Använd er fulla intelligens!”

Birgitta tystnar.

Nicolo applåderar. Vi andra sitter tysta. Vi är djupt gripna, antingen vi tror att Birgitta fått sina ord från Gud eller inte. Jag tror att också Nicolo är gripen. Innerst inne.

Anja bryter tystnaden. ”Jag känner mig tyngd till jorden”, säger hon. ”Vilken enorm börda som har lagts på oss. Vi har ansvaret för att de krafterna som kan förstöra jorden inte släpps lösa. Vi bestämmer om vi ska leva eller dö. Det känns som tusen kilo på mina axlar.”

”Det är väl inte bara du som ska bära ansvaret”, säger Nicolo. ”Dela med dig!”

”Till alla människor i världen”, fyller jag i.

”Måste det inte organiseras på något sätt?” frågar Anja.

”Det måste vara de som tar större ansvar än andra” säger Sara. ”De som har ledaregenskaper och organisationsförmåga.”

”Högintelligenta ledare”, säger Nicolo.

”Gud”, säger Birgitta. ”Vi måste alla ha Gud som ledare.”

”Å herregud”, suckar Nicolo.

Jeevesus går runt och kontrollerar vad vi har på tallrikar och i glas. Nelson ser upp mot honom, och då frågar Jeevesus: ”Behagas det kanske lite mer stärkande?”

”Tack”, säger Nelson, ”gärna en frasvåffla till. Och ett glas åkerbärslikör.”

”Åh Jeevesus, ge detsamma till mig!” ber Sara. Och vi andra ber också om påfyllning. Men Birgitta och Nicolo vill hellre få lingondricka än åkerbärslikör.

”Tänk att vi tycker lika på den punkten”, säger Nicolo till Birgitta. ”Vi kanske är mer lika än man kan tro.”

Birgitta ler mot Nicolo, första gången under kvällen, tror jag, och svarar:

”Det vore väl inte så konstigt i så fall. Vi tror båda på en högintelligent ledare.”

Nicolo slickar sig om läpparna. Det där tyckte han om tydligen. ”Intressant att du använder ordet högintelligent”, säger han eftersinnande. ”För mig har det känts viktigast att ledaren ska vara stark. Men det är klart, han måste också vara intelligentare än de flesta.”

”Och han måste använda alla delar av sin intelligens”, säger Nelson med en sidoblick på Birgitta.

”Eller hon”, infaller Sara. ”En ledare kan också vara kvinna.”

”Han-hon måste använda hela sin intelligens”, rättar sig Nelson. ”Det tycker jag var det intressantaste i ditt tal, Birgitta.”

”Usch så du säger! Det var inte *mitt* tal, det var *Gud* som talade genom mig”, rättar Birgitta.

”Naturligtvis”, säger Nelson och klappar Birgitta på handen. ”Men jag förutsätter att du tycker lika som Gud i det fallet.”

”Vad Gud har sagt vet jag är rätt”, säger Birgitta.

”Således också att en ledare måste använda sin intelligens till alla delar.”

”Självklart.”

Sara börjar se tveksam ut. ”Det låter ju bra det där”, säger hon. ”Men frågan är om det räcker. I varje fall för en människa. Även om jag skulle använda det jag har i huvudet till bristningsgränsen så skulle jag inte duga till att bygga en bro så att den håller eller till att bota en svårt sjuk hjärtpatient. Jag skulle inte ens fullt ut förstå hur andra författare tänker.”

Nelson stryker sig om hakan. ”Där sa du något väldigt klokt, Sara. En ledare får inte tro sig om att begripa allt. Han – eller hon – måste ta hjälp av andras intelligenser, andras erfarenheter och kunskaper.”

”Javisst, men det måste vara ledaren som tar de viktiga avgörandena i alla fall, som fattar besluten”, hävdar Nicolo.

”Men tänk om det blir fel då”, invänder Sara. ”Tänk om ledaren beslutar att anfälla ett annat land, och tänk om han beslutar att man ska använda splitterbomber, och...”

”Tänk om han beslutar att alla som inte tänker som han ska betraktas som terrorister och jagas med giftsprutor över hela världen”, fantiserar Anja.

”Och tänk om han blir sinnessjuk och får för sig att han ska förstöra hela världen”, fyller jag på.

”Ja tänk så fel det kan bli om han får för mycket makt”, säger Nelson med ett skratt.

”Om *han* får för mycket makt”, upprepar Sara med betoning på han.

”Tror du det skulle bli så mycket bättre med en kvinna vid rodret då?” kommer det från Nicolo.

”Kanske”, menar Sara. ”Människan är ett däggdjur, och hannarna bland däggdjuren är mycket aggressivare än honorna. Tänk på lejon- och björnhannor som kan bita ihjäl ungar som konkurrerar om honorna. Och tänk på ungdomsgängbråken. Inte är det flickorna som slåss där inte.”

”Åkej”, säger Nicolo. ”Låt oss satsa på kvinnorna som mänsklighetens ledare.”

”Låt oss satsa på dem som vill lyda Gud”, säger Birgitta. ”Oavsett kön.”

Nelson ser på henne och försöker förstå. ”Kalla det lyda Gud eller lyda samvetet eller lyda förståndet”, säger

han. ”Det viktiga måste vara att styra på rätt sätt.”

”Det är resultatet som räknas”, menar Nicolo.

”Ja, och det resultat vi hoppas på är en räddad värld. Då får det inte vara en Hitler som styr, och inte en Saddam Hussein eller George W Bush. Det måste vara en helt annan sorts ledare, en som lyssnar på andra, en som tar hjälp av andras intelligenser och kunnanden. Barack Obama kanske, jag hoppas på honom. Med rätt ledarskap kan mycket gott uppnås, med fel kan det gå åt skogen. Du Nicolo menade att även om flera intelligenta personer hjälps åt att förbereda ärenden så måste det vara *en* som fattar besluten. Som jag ser det är detta mycket diskutabelt. *En* ledare, det kan jag gå med på, en som de andra ser upp till och respekterar. Men inte *en* som beslutar. Vi har sett hur det har gått i USA, där presidenten har makt över krig och fred. Krig i Vietnam och Irak som kostat mer än de smakat. I monarkier som Sverige är inte längre kungen bestämmande, där är det den samlade regeringen som beslutar, och det fungerar i de flesta fall tillfredsställande. Så ska vi rädda världen är det nog säkrast att de viktiga besluten delas av flera kloka personer.”

”Nu använder du ordet ’kloka’”, avbryter Anja. ”Varför inte ’intelligenta’?”

”Ja, varför gör jag det? Kanske därför att den kloka har nånting mer att komma med än den enbart intelligenta.”

”Är inte detta ’mera’ också en form av intelligens då?”

”Jo, kanske det. Klokhet är kanske den fullt utnyttjade intelligensen. Den intelligens som kan dra korrekta slutsatser ur allt sitt vetande och som inser sin begränsning. Ser man det på det viset skulle det bästa ledarskapet vara en grupp av riktigt kloka människor.”

”Som Platon skrev om i ’Staten’?” Här fick jag den möjlighet att blanda in Platon som jag väntat på.

”Ja, varför inte. Platon var en vis man. Han visste mycket och han använde sitt vetande på ett utomordentligt klokt sätt. Han hade sett hur den atenska demokratin urartade och blev korrumpad och oförmögen till sammanhållning. Grupptänkande och egoistiskt vinstbegär kom att gå före det allmännas bästa. Ledare utan moralisk lyftning förförde folkförsamlingen. Demagogin sög musten ur demokratin. När det gick så långt att Platons vördade lärare Sokrates dömdes till döden för att ha vilselett ungdomen, förlorade han helt tron på demokratin. Det får inte vara så, menade han, att de som beslutar är i händerna på krafter som styr deras tänkande. De som beslutar får inte vara påverkade av annat än sitt eget förnuft. De får inte vara drivna av några som helst vinstintressen utan av kärlek till visheten.”

”De måste med andra ord vara filosofer.”

”Ja, så kan man uttrycka det. Men för Platon räckte

det inte med att vara filosof, alltså att älska visheten, man måste också vara skolad i tänkande. Han tänkte sig att man skulle ta hand om pojkar – ja du får ursäkta mig, Sara, men det var faktiskt bara pojkar som kunde komma i fråga – man skulle alltså från unga år ta hand om pojkar som visade tecken på särskilt gott förstånd, några stycken från varje årskull. De skulle undervisas i vanliga skolämnen förstås och sedan mer och mer om mänskliga och samhällsliga ämnen. Inte minst psykologi, etik och logik. De skulle utvecklas till goda och rättrådiga människor, de skulle lära sig måttfullhet och besinning, och de skulle lära sig att lyssna på andra, inte med tanke på att säga emot utan för att utöka sitt vetande. Man har alltid något att lära av sina medmänniskor, inte minst meningsmotståndare, det skulle vara en grundregel för dem.”

”Det var inte en skola att jämföra med vår grundskola då inte?”

”Jag skulle inte tro det. Platons tänkta skola var en elitskola, där de bästa skulle fortsätta att utbildas upp till femtioårsåldern eller så, jag kommer inte riktigt ihåg. Men tanken var att de skulle mogna till den sortens vishet som lyfter människan över enkla drivkrafter som egoism, girighet och maktbegär. När de nått därhän skulle de ansluta sig till gruppen av regenter.”

”Inte till ett de äldstes eller de vises råd då?”

”Jo, i den meningen att regenterna skulle rådgöra med varandra och använda sig av hela gruppens intelligenser för att vara säkra på att kunna fatta de rätta besluten.”

”Och vad skulle för dem vara rätta beslut?”

”Det var också en fråga.” Nelson kliar sig på kinden och skrattar tyst. ”Hur ska jag kunna veta? Jag har inte den sortens utbildning som Platon tänkte sig. Och framför allt: jag är bara *en* människa med *en* intelligens.”

Med det svaret visar du att du har en intelligens utöver det vanliga, tänker jag. Så tänker nog Sara också, men hon frågar:

”Framgår det inte av Platons framställning då?”

”Jo det har du förstås rätt i. Det gör det säkert. Det är länge sen jag läste Platons dialoger, så jag minns faktiskt inte. Men något slags kriterier lär han väl ha formulerat. Jag kan till exempel tänka mig att rätta beslut för dessa vise män var sådana som gjorde människorna bättre och som gjorde det bättre för människorna.”

”Vad menar du med bättre?” frågar Nicolo. ”Bättre på att ta för sig? Bättre på att göra reklam, bättre på att konsumera, bättre på att köpa aktier och få kapital att växa?”

”Nej”, skrattar Nelson. ”Snarare motsatsen. Bättre på att jämföra sig nedåt än uppåt. Bättre på att leva sparsamt, bättre på att unna andra vad man unnar sig själv, bättre på att uppfostra sina barn, bättre på att bruka jor-

den, bättre på att förvalta naturens gåvor. Bättre på att leva ett moraliskt liv.”

”En konstig uppgift för en regering”, fnysar Nicolo. ”De vise männen skulle vara ett slags folkuppfostrare alltså. De skulle göra människorna moraliska. Det låter inte vettigt, tycker jag.”

”Varför det? Är det inte väl så vettigt som att ställa till konflikter och kriga och erövra?”

”Betydligt vettigare”, tycker Sara.

”Vad är det för fel med krig då?” Nicolo är genast på hugget. ”Vill ni påstå att Alexander gjorde fel när han använde sin krigshär för att hindra persernas aggression? Gjorde Caesar fel när han krigade i Gallien och gjorde gallerna regerliga? Gjorde Cesare Borgia fel när han med vapen kväste småherrarna och gjorde påven till herre i Kyrkostaten?”

”Krigsherrarna du nämner byggde upp starka statsmakter med hjälp av krig”, säger Nelson. ”Så långt har du rätt. Men vad lämnade de bakom sig? Hundratusenden av dödade soldater, våldtagna kvinnor och skräckslagna barn. Förödda åkermarker, städer och byar lagda i grus. Det låg en dunst av ondska där de hade dragit fram. Är detta något att stoltsera med?”

”Det finns goda och onda krigsföretag”, försvarar sig Nicolo. ”Det kan krävas offer för uppnå goda resultat.”

”De angripna folken ser kanske saken på annat sätt”, säger Nelson. ”Det som var gott för Alexander var säkert ont för perserna. Hade Alexander läst Platon på rätt sätt hade han insett det.”

”Och lagt en moralisk aspekt på ordningen i världen”, fnysar Nicolo. ”Moralism, nej, fy tusan! Prata fördömande om maktbegär och dödande och förstörelse. Vissa saker är nödvändiga. Man måste ta till adekvata metoder för att lösa livets problem. Alexander insåg det. Caesar gjorde det, Cesare Borgia, hans pappa påven. Moral, ps! Hur skulle världen se ut om den hämmats av moralister?”

”Moral är inte detsamma som moralism”, anmärker jag.

”I de flesta fall är det det”, säger Nicolo. ”Du skall vara moralisk! Är inte det moralism?”

”Hör du Nicolo”, säger Sara argt. ”Det låter på dig som om moral vore nånting föraktligt. Moral är den känsla för vad som är rätt och riktigt som människor lärt sig av århundradens erfarenheter. Det är ingenting att fnysa åt, Nicolo.”

”Och av Jesus”, lägger Birgitta till. ”Kristen moral är detsamma som efterlevnad av Kristi bud, kärlek till nästan med allt vad det innebär. Barmhärtighet, ödmjukhet, anspråkslöshet. Fridsamhet. Något för dig, Nicolo, att ta till dig.”

Nicolo ser upp och kommer att möta Jeevesus blick bakom Birgitta. Han andas en gång till innan han svarar.

”Åkej”, säger han. ”Det kanske inte är så dumt med moral. Men då ska det inte bara vara efterlevnad av stelnade seder, det måste också vara efterlevnad av det man själv känner är rätt, med kristet språkbruk att följa sitt samvete. Att våga lita på sitt eget omdöme, vad än alla andra tycker.”

”Samvete och omdöme är inte samma sak.”

”Åkej, om jag ska välja ord så väljer jag omdöme då. Och mod. Våga vara sig själv överhuvudtaget, oavsett moden och regler. Det är moral för mig. Men moralism – nej, ser du Birgitta. Moralister kan jag inte tåla.”

”Inte jag heller”, säger Sara. ”Men moral tycker jag är viktigt.”

”Och vilka är moralister, menar du?” Nelson ger sig in i samtalet. ”De som säger att det finns regler som alla borde rätta sig efter, eller de som förfäktar regeln att man inte ska bry sig om andra regler än ens egna?”

Nicolo vrider på läpparna. ”Det finns regler och regler, det har du så rätt i. Vad jag menar med moralister är sådana som tar ifrån människan rätten att själv avgöra vad som är rätt och fel. Du skall si, du skall så. Du får inte vara klädd si och så, du får inte uppföra dig si och så i det eller det sammanhanget. Det blir så lagiskt. Du skall inga andra gudar hava jämte lagen. Förstår du?”

”Jo, jag förstår. Men eftersom du nu anspelar på Mose lag, så vet du hur den fortsätter. Hedra din fader och din moder, tänk på vilodagen så att du helgar den, du skall icke stjäla och så vidare. Du måste medge att det inte är fel att man visar respekt för dem har större erfarenhet än man själv, att man visar respekt för andra överhuvudtaget så att man inte tar ifrån dem självkänsla och egendom och liv, och att man en gång i veckan ger sig tid att koppla loss från de vardagliga strävandena för att i stället öppna ögonen för den lycka som umgänget med natur och vänner kan ge.”

Nicolo stönar. ”Det är klart att det inte är fel. Men du vill inte förstå mig. Vad jag menar är, att om människan har en regelbok att följa för att vara moralisk, då blir det lätt att tänka att det räcker med att följa reglerna. Den som gör det till punkt och pricka är förträfflig, den som bryter mot en och annan regel är en dålig människa. Det som inte står i regelboken behöver man inte bry sig om. Om det inte står där att man inte ska tala illa om andra, så kan man göra det hur mycket som helst. Och om det inte står att det är förtjänstfullt att vara hygglig och trevlig och omtyckt av sina kompisar, så är man dömd i alla fall om man i fyllan och villan råkat slå någon på käften.”

Nelson nickar. ”Regelslaveri således. Jag håller med dig, Nicolo, det är avskyvärt. Regelhyckleri. Som det var i Sydafrika under apartheidtiden. Var man svart och

visade sig utan pass så kunde man finkas. Var man vit och inte hade pass så kunde man spotta på svarta utan att polisen ingrep.”

”Just det. Följer man bara lagarna så kan man för övrigt bete sig hur som helst. Det leder till en falskhet som kan vara ganska hemsk. Moralismens fula baksida.” Nicolo vänder sig mot Birgitta. ”Och du, Birgitta, som talar så strängt om moral, du måste vara medveten om att även den katolska moralen har en baksida som är allt annat än vacker.”

Birgitta rätar på sig. ”Jo då, Nicolo, det är jag visst det. Det var något jag sörjde mycket över på min tid. Och du måste vara medveten om att jag gjorde vad jag kunde för att tvätta den fula baksidan ren. Jag förde en enveten kamp mot dem som sade sig strida för Guds sak under hundraårskriget men som bara dödade och förstörde, och jag förebrådde påven för att han i sin landsflykt predikade lydnad, kyskhet och fattigdom samtidigt som han vägrade återvända till Rom från det syndiga Babylon.”

Nicolo vill inte imponeras. ”Du förebrådde, säger du. Ja ja, du är känd för det. Du inte bara förebrådde påven och de stridande i hundraårskriget. Du förebrådde svenska kungaparet, du förebrådde drottningen av Neapel, du förebrådde till höger och vänster. Det var inte måttligt så du förebrådde. Och du sade dig strida för Guds sak.”

”Jag var Guds tjänarinna, det var min uppgift att vara hans språkrör.”

”Så ödmjukt av dig att säga så.”

”Hånar du mig? Då kanske du också vill håna Kristus för att han sade sig tolka Guds vilja?”

Birgitta låter upprörd. Hon ser stint på Nicolo, som viker undan med blicken. Hon griper sitt glas för att fukta läpparna, men finner det tomt. Jeevesus är genast där och fyller på. ”Tack Jeevesus”, säger Birgitta. ”Du är en gudagåva.”

”Visa att du är det för mig också”, säger Nicolo och sträcker ut sitt glas. Jeevesus gör honom till viljes och ger sedan till oss andra vad vi behöver.

Sara tar en klunk och säger: ”Mmmm! Vad jag mår bra av det här! Mitt livs hemmakänsla koncentrerad i ett likörglas.”

”Till mig ger det naturkänsla”, säger Anja. ”Jag älskar naturen. Där skulle jag vilja vara mycket mer än jag får tid till.”

”För mig är hemma och naturen samma sak”, säger Sara. ”Naturen är runtom och aldrig långt borta.”

”Lyckost!” säger Anja.

”Du är en lyckost själ”, skrattar Sara. ”Titta ut genom fönstret ska du se.”

Inte bara Anja vänder ansiktet mot fönstret. Vi lögar oss en stund med fjällnaturens friskhet.

16

”Apropå naturen”, säger jag. ”Och apropå moralisk falskhet. Miljöförstörelsen har gått så långt att de politiska ledarna i industriländerna har insett att de måste ta upp den i sin agenda. Någon katastrof ser de inte runt hörnet, men de har tagit fasta på talet om växthusgaser och möjliga klimatförändringar, och de vill visa att de ser allvarligt på problemet. Men hur gör de det? Där kommer det falska.”

”Hur då?” frågar Nicolo.

”Jo, politikerna är fast i tillväxttänkandet. Även fast det är orimligt – folk kan inte konsumera hur mycket som helst och naturresurserna är inte outtömliga – hamrar de envist på med tillväxt tillväxt tillväxt. Samtidigt är det opportunt att tänka på klimat och miljö och att visa på vad sätt man tar ansvar. Just opportunt alltså. Inte minst måste man tänka på opinionen. Usch vad jag tycker illa om det där!”

”Samma här”, kommer det med emfas från Sara.

”Jag håller med”, säger Nelson, och jag ser att Birgitta och Anja gör det också.

Nicolo rycker på axlarna. ”Vad är det för fel med att göra det som är opportunt då”, frågar han. ”Då lyckas

man med sin politik, och det är väl huvudsaken?”

”Nej!” nästan ryter Nelson. ”Huvudsaken får inte vara att driva igenom sin politik. Den måste vara att säkra överlevnaden för kommande generationer.”

”Får jag fortsätta?” frågar jag. Jag känner mig ivrig, angelägen. Det här är saker som jag tänkt mycket på och som jag måste få ur mig. ”Jag skulle vilja ta giftutsläppen som exempel på opportunistiskt tänkande. Så här är det: Bilarna på vägarna släpper ut massor med farliga gaser, så då måste politikerna visa att de ser allvarligt på bilarna. Men folk vill köra sina bilar som de själva vill, och opinionen får man inte nonchalera. Miljön är viktig, men opinionen är också viktig. Man måste se allvarligt på opinionen. Och tillväxten förstås. Penningtillväxten. Den är allra viktigast. Produktionen. Sysselsättningen. Vi har ansvar för skattebetalarna också, säger de politiska ledarna. Konsumenterna. Det är oerhört viktigt att inte konsumenterna blir lidande. Konsumenterna bär upp tillväxten. Därför måste vi akta oss så att inte storindustrin skadas. Bilarna på vägarna släpper ut en väldig massa avgaser, det är sant, det måste påtalas, strängt, med allvarstygnd. Men å andra sidan: produktionen av bilar får inte minska i en tillväxtekonomi, tvärtom, den måste öka. Besvärligt dilemma. Vad göra? Jo, man kan stimulera användningen av etanol i stället för bensin. Etanol är förstås detsamma som alkohol, men det vet inte män-

niskor, och vad ingen vet behöver man inte bry sig om. Etanol låter bra. Etanol i trafiken låter giftfritt och föredömligt. Vi ska stimulera tillverkningen av etanolbilar, där har vi det. Miljöbilar kan man kalla dem, bilar som kan drivas med etanol om man hittar en etanolpump någonstans och som i annat fall måste få drivas med bensin. Man kan framställa det så, att etanolbilarnas avgaser gör luften renare, och ju fler etanolbilar som rullar på vägarna desto renare blir luften. Säger man det ofta så blir man trodd. Folks tankeförmåga kan aldrig nog underskattas. Det där ger nya väljare vid nästa val, väljare som både vill köra bil och ha ren luft. Jättefint. Men den verkliga finessen med etanolbilarna är att de blir dyrare än andra och inbringar mera pengar till bruttonationalprodukten. Pengar pengar pengar. För att då få köpare till dessa särskilt dyra bilar kan man tala om vilken storslagen insats för miljön den gör som vill offra sig och köpa en dyr etanolbil. Men det behövs förstås bättre stimulans än så för dylika hjälteinsatser. Man kan inte fordra vad som helst av dem som bygger upp nationalkapitalet. Vad sägs om att vara lika storslagen tillbaka och ge dem som har råd att köpa dyra bilar en summa motsvarande en låginkomsttagares månadslön? Det kan låta futtigt förstås. Man kanske får lov att ge dem sänkta inkomstskatter också. Sedan kan man ropa ut i högtalarna: Se här vad vi gör för att rena vår ner-

smutsade luft! Se här vad de ädla höginkomsttagarna gör! Må ni andra oengagerade kräk ta lärdom och överge era miljöpassiva vanor!”

Oj, jag blir riktigt upphetsad. Jag måste hämta andan.

”Ta det lugnt”, manar Nelson.

Jeevesus fyller på med åkerbärslikör och jag tar en slurk. Sedan går jag på, utan att tänka på att jag tar ordet från mina gäster:

”Inte ett ord om att gå eller cykla i stället för att ta bilen. Nej då. Kör på bara, kör så mycket ni kan. Med alkohol, förlåt, etanol, kan ni köra hur mycket som helst. Kan man tänka sig värre falskhet?” Jag har hetsat upp mig så att jag nästan spottar fram orden.

”Än sen”, säger Nicolo, oberörd av min upprördhet. ”Det är intelligent. Smart. Är man inte smart kan man inte räkna med att få makt.”

”Hur falsk får man vara?” fräser jag. ”Höja de verkligt omoraliska till skyarna och förpassa de verkligt moraliska till råtnivå. De som inte har råd att köpa etanolbilar anklagas underförstått för att vara miljöbovar. Därför att de inte har pengar att höja bruttonationalprodukten med. Va? Det är ju så vansinnigt orättvist. Och sedan att underförstått anklaga dem som inte äger en bil för att inte göra en aktiv insats för miljön. Så falskt så falskt så falskt! Luften blir inte renare av en massa etanolbilar på vägarna. Särskilt inte när de tankas med bensin. Det är

fruktansvärt falskt att lura i folk sånt. Etanolbilar körs inte mera energisnålt. Förare av etanolbilar kör inte kortare sträckor än andra. De kör inte heller långsammare. Det finns etanolbilsförare som trycker gasen i botten mellan fartkontrollerna. Det blir inte luften renare av. Varför ska de som kör på det sättet bli miljöhjälteförklarade? Varför ska de belönas med en massa pengar? Och varför ska de som kör bil så lite som möjligt trampas på som miljöråttor? Hur mycket avgaser släpper de ut som cyklar eller går till arbetet och affären?”

”Det beror väl på hur de har det med matsmältningen”, retas Nicolo.

”Å herregud! Kan du inte ta nånting på allvar?” Jag blir så upprörd att jag måste stärka mig med ytterligare en slurk åkerbärslikör. Sedan kommer jag på vad jag ska säga: ”Matsmältningen blir bara bättre av motion. Jag tillhör dem som låter bilen stå i garaget för det mesta, så det kan jag intyga. De som bara sitter på sin stjärt i sina bilar, de får mycket sämre matsmältning, och då kan det bli avgaseffekter i dubbel skala.”

Nicolo och Nelson skrattar, men damerna ser inte roade ut.

”Vad sägs om att höja samtalsnivån över midjan”, föreslår Birgitta.

”Till bröstet kanske”, föreslår Nicolo.

”Vet skäms!”

”Det är i alla fall fråga om upphöjda kullar.”

”Idiot!” Nu är det Saras tur att överreagera mot sin bordsgranne.

”Jag bugar”, säger Nicolo, och så reser han sig och gör det. Flott, på renässansmaner.

”Vänd baken åt mig så att jag får sparka dig”, säger Sara.

Hon råkar se åt Jeevesus håll och märker att han ler brett. Då ser hon det komiska i situationen och skrattar.

Nelson ler lika brett som Jeevesus. Men så slappnar munnen av och nya tankar får honom att vända blicken mot Birgitta.

”Hör du Birgitta”, säger han. ”Det var intressant det där som du sa att Gud hade dikterat för dig. Det skulle jag vilja höra en gång till. Kan du upprepa vad du sa, tror du?”

”Jag glömmer aldrig vad Gud säger till mig”, svarar Birgitta. ”Så här sa han.”

Hon återger utan att tveka den predikan som Gud skulle ha ålagt henne ge människorna och som slutade:

”Är det intelligent att negligera den natur som utarmas för att tillväxtkurvan ska böja mot det orimliga?”

Använd ert förstånd, människor! Sluta lyssna på dem som tjänar kortsiktigt på tillväxten! Lyssna på mig! Ekonomi är hushållning, inte penningsamlande. Hushållning är att på bästa sätt vårda sig om skapelsens resurser. Vårda djuren, vårda skogarna, vårda gräsmarkerna, vårda vattnen, vårda luften! Vårda mänskligheten. Jag har försett skapelsen med krafter som kan få allt att återställas om de ges möjlighet att verka.

Men akta er! Gör ni inte som jag säger kan det gå

mycket illa. Det finns också krafter i skapelsen som kan bli farliga. Skyll då inte på mig! Om de krafterna släpps lösa blir det inte fråga om straff utan om konsekvens. För det är ni som bestämmer. Det är ni som har ansvaret.

Ni bestämmer själva, människor! Ni bestämmer om ni ska leva eller dö. Ta ert fulla ansvar! Använd er fulla intelligens!”

Jag ser på de andra vid bordet att de liksom jag minns när de hör Birgitta. Om det är ord för ord eller bara innehållsmässigt överensstämmande, det reflekterar vi inte över. Vi minns budskapet, och vi får anledning att ännu en gång reflektera över det. Jag hör bara en lätt susning när alla fuktar läpparna med det som finns i glasen.

”Vi bestämmer om vi ska leva eller dö”, säger Nelson.

”Ja”, säger Birgitta.

Jag får en idé. ”Ni som jag bjudit till den här middagen tillhör eliten av människor med intelligens och odlad känsla. Det kan inte vara fel att bilda en platonisk regering med er fyra. Eller hur?”

Nelson skrattar. ”På lek då”, säger han.

”Ja det kan bli en lustiger lek”, skrattar Sara.

”Vi fyra världens frälsare”, flinar Nicolo.

”Med Gud bakom oss”, säger Birgitta fullt allvarlig.

”Så roligt”, utbrister Anja glatt. ”Något sådant hade

jag väl aldrig kunnat tro att jag skulle få vara med om.”

”Är ni redo då?” frågar jag.

”Alltid redo”, säger Sara.

”Vill du vara regeringschef, Nelson?”

Nelson nickar jakande. ”Om jag också får ta hand om ekonomin”, säger han.

”Tack”, säger jag. ”Det önskade jag att du skulle säga. Och du, Birgitta, du vill kanske vara ecklesiastikminister?”

Birgitta ler tacksamt. ”Gärna kyrkan för mig.”

”Nicolo, du är som klippt och skuren som försvarsminister. Eller du kanske hellre vill kallas anfallsminister?”

”Krigsminister, tack.”

”Förlåt men – är det inte freden du ska sträva mot.”

”Åkej, kalla mig fredsminister då.”

Nelson ser tveksam ut, men så drar han på smilbandet och jag kan fortsätta:

”Och du, Sara, vill du vara kulturminister?”

”Mer än gärna.”

”Då så, då kan vi sätta igång. Nelson, jag överlämnar ordförandeskapet till dig.”

Nelson stärker sig med åkerbärslikör, och så sträcker han på sig och antar en myndig min.

”Då vill jag först införliva Anja och dig i regeringen. Ni sitter faktiskt vid samma bord, och ni kan ju också ha

tankar som kan vara värda att lyssna på. Kan vi göra så?”

”Ja” kommer det från de tre andra gästerna.

”Då tycker jag att Jeevesus också ska få vara med”, säger Anja.

Nelson prövar Jeevesus med ögonen. ”Problemet är att han inte sitter vid bordet”, säger han. ”Han går och står. Men visst borde han få vara med. Jag har en idé. Han kan vara grå eminens. Vad sägs om det?”

”Utomordentligt bra”, säger Nicolo. ”Gå ut och byt till grå kostymering”, säger han till Jeevesus.

Jeevesus går ut i köket och kommer tillbaka förvandlad till grå eminens. Även handduken över vänstra armen är grå.

Nelson stryker sig över hakan. ”Det var kanske inte så jag hade tänkt”, säger han. ”Men låt gå. Din uppgift, Jeevesus, ska vara att inte höras men ändå ha betydelse för vad vi säger och beslutar.”

”Hur det nu ska gå till”, flinar Nicolo.

”Han kan vara föredömlig så tillvida att han inte öppnar käften i onödan”, säger Sara.

”Kanske vi ska se detta som en rekommendation till oss alla”, säger Nelson. ”Vi ska använda alla våra tankeresurser men inte alla våra ord. Om detta regeringssammanträde vore verklighet och inte bara teveunderhållning, skulle det vara av unik betydelse. Det

gäller världens fortbestånd. Det gäller människans överlevnad, och djurens, växternas. Vi kan tänka att detta är första gången i världshistorien som en sådan fråga tas upp som prioriterat ämne på högsta beslutande nivå. Det är kolossalt betydelsefullt att vi belyser frågan från alla håll och inte rationaliserar gruppegoistiska intressen och ger felaktiga perspektiv. Det är kolossalt viktigt att vi tar frågan på allvar och inte skämtar bort den för att göra oss populära. Har ni förstått?”

Vi nickar allvarligt, och det blir en paus som Jeeves utnyttjar till att fylla på våra glas.

”Hör du, ge mig en frasvåffla till”, ber Nelson. ”Det var något särskilt med den.”

”Mig också!” kommer det samstämmigt från oss andra. Och Jeeves serverar. Han är förunderligt snabb.

Nelson slickar sig om läpparna. ”Jaha”, säger han och tar gaffeln som ordförandeklubba och slår i bordet. ”Ska vi börja då? Du Nicolo, vill du som fredsminister tala om freden, hur vi bäst ska skapa och bevara den?”

Nicolo lutar huvudet och vrider ögonen mot den rodnande himlen utanför fönstret som om han söker inspiration från solnedgången. ”Frågan är om fred är ett idealtillstånd”, säger han sedan. ”Vi har hört av Birgitta hur Skaparen har gått tillväga när han lät evolutionen styra mot den högsta ekologiska harmonin. I varje steg av utvecklingen har det varit de till omständigheterna

bäst anpassade som fått överleva. Han ledde utvecklingen mot växtätande djur och köttätande. De rovdjur som kunde överraska eller hinna ifatt sina tilltänkta offer, de överlevde. De växtätare som hade öppna sinnen för lurande faror och snabbhet och uthållighet för en lyckosam flykt, de överlevde. Hela tiden har evolutionen varit beroende av anfall och försvar. Och effektivitet i båda-dera.”

Han gör en konstpaus.

”Det är Skaparen som har använt anfall och försvar som instrument för utvecklingen. Bara de bäst anpassade skulle få fortleva. Det har varit Skaparens vilja. Inte sant, Birgitta?”

Birgitta svarar inte.

”Ett tillstånd av fred har aldrig ingått i hans tanke. Fred skulle innebära brist på stimulans och stillastående. Fred skulle innebära möjlighet för det svaga och odugliga att utvecklas. Den ekologiska stabiliteten skulle murkna och brytas ner. Fred på jorden skulle vara det samma som början till undergång.”

Han gör en ny paus och ger oss tid att begrunda det som får luften vi andas att kännas kvav. Och nu reagerar Birgitta.

”Det där måste vara fel!” ropar hon. ”Fred på jorden är Jesu budskap. Frid på jorden, frid i människornas sinnen. Frid i samhället. Jesus var en fridens man. Han

är det, han *finns* ju ibland oss. Han vill att vi ska älska varandra, inte döda varandra. Han vill att vi ska kunna sitta vid samma bord, som vi gör här. Han vill att vi ska kunna samtala i godan ro, inte rusa emot varann och sparka och slå och slita håret av varann.”

”Du har så rätt, Birgitta”, instämmer Sara. ”Det kan vara riktigt att det är de bäst anpassade till rådande förhållanden som ger en positiv utveckling. Men rådande förhållanden behöver inte vara krig eller andra orsaker till osäkerhet. Rådande förhållanden kan lika gärna vara fred och stabilitet. Det låter krasst, men man kan utnyttja freden och stabiliteten till studier av sådant som kräver lång tid för att utvecklas. Man kan utnyttja goda relationer mellan individer och samhällsgrupper till utvecklande samtal och till att berika det gemensamma med allas kunskaper.”

”Jag håller med både Birgitta och Sara”, säger Nelson. ”Men du, Nicolo, har inte helt fel du heller. Det är inte bra om människor får det alltför bra, så att de kräver allt mer stimulans för att bli nöjda. Äldre tiders fattigdom förde med sig att man kände lycka av att få äta sig mätt och att få klä sig i skyddande kläder. Fattigdomen var mångas fiende, men den stimulerade till att finna försvar mot den. Våra dagars välstånd i industriländerna leder till en övergödning av kroppar och lustar som kräver maskiner för förflyttning och alltmer konstlade och

överdrivna medel för att tillfredsställa lustarna. Barn förlorar sin fantasi och sin förmåga att roa sig. De kräver apparater och vuxnas hjälp för att bli roade. Det är en utarmning på väg, och den kanske inte kan botas med annat än motgångar, med hinder som måste övervinnas. Vad säger vår fredsminister? Kan det vara så, att alltför lång tid av fred och välståndsförbättringar gör människor avtrubbade och blinda och döva för naturliga glädjeämnen?”

Nicolo nickar. ”Troligtvis är det så”, säger han. ”Krig tvingar till skärpning av människans alla förmågor, förnuft, fantasi, idéskapande, initiativkraft, mod, styrka, vad finns det mer?”

”Blygsamhet, ödmjukhet”, viskar Birgitta mer som undran än förslag.

”Krig är den stimulans som krävs för att bryta fredens enahanda tråkighet”, fortsätter Nicolo utan att låtsas om Birgittas inpass.

”För dem som överlever”, tillfogar Sara ironiskt. ”För övrigt borde du veta att det finns andra stimulanter. Man kan till exempel bli stimulerad av att lyssna på vad andra har att säga. Som du kunde ha blivit om du hade lyssnat på mig alldeles nyss. Om det uppstår en konflikt, kan man få nya tankar genom att samtala med motparten, försöka förstå hans eller hennes argument och uppfatta ihålligheten i de egna. Man kan anstränga

sig för att finna lösningar som båda parter kan acceptera. Jag skulle tro att sådana samtal ger mycket bättre stimulans än aggressioner och motaggressioner.”

”Det tror jag också”, säger Birgitta. ”Gud vill att vi ska älska varandra, inte hata och förstöra för varann.”

”Jag tror också att samtal är bättre än krig”, säger Nelson. ”Samtal kan i bästa fall vara konstruktiva, krig är alltid destruktiva.”

”Men ibland är det nödvändigt med krig” hävdar Nicolo. ”Jag har från min utsiktspunkt i andevärlden bland annat studerat situationen i Mellanöstern. Ingen kan bestrida att det efter andra världskriget var nödvändigt att ge judarna ett eget hem i världen. De begärde inte mycket, och de fick inte mycket. De kunde ha begärt hela Palestina, eftersom det var deras ursprungsland från Abrahams tid till Titus bortdrivande av judarna ut i förskingringen. FN-församlingen valde att ta onödigt stor hänsyn till de primitiva och förhållandevis fåtaliga araber som bodde i området. Man drog staten Israels gränser så, att landet blev omgivet av fientliga araber, palestinaaraber och syriska, transjordanska, saudiarabiska och egyptiska.”

”Vad har det där med nödvändigheten av krig att göra?” frågar Sara.

”Snälla lilla Sara. Vad gör rätten om den trängs in i ett hörn och inte kan komma undan? Vad kunde isra-

elerna göra? Araberna förklarade krig omedelbart efter FN-beslutet om Israels bildande, och därefter har hotet vid gränserna aldrig upphört att irritera. Det har varit en absolut nödvändighet för israelerna att stärka sitt försvar till den grad att det kunde hålla stånd mot grannländernas samlade krigsmakt. Ni vet hur kartan i Mellanöstern ser ut: Israel, en liten plätt, en tjugondel av Sveriges yta, omgivet av en oändlig vidd av arabstater, säkerligen tjugo gånger större än hela Sverige. Hur skulle ni känna er själva om ni var inklämda på det sättet, som ett indianböckernas fort där nybyggarna trängt ihop sig för att skydda sig mot tusen och åter tusen skrånande vildar? Skulle ni inte beväpna er och förbereda er på alla vis för att möta anstormningen?”

”Frågan är om din liknelse är korrekt”, säger Nelson. ”Arabstaterna har aldrig belägrat Israel.”

”Men israelerna har *känt* sig belägrade. Och du kan inte förneka att de haft anledning. Kriget -67 och -73 klargjorde saken på ett skrämmande sätt. Raketbeskjutningarna från Golanhöjderna och de libanesiska bergen förstärkte känslan. Självordsbombningar och andra hatdemonstrationer har orsakat en ständig osäkerhet bland israelerna.”

”Fullt förståeligt”, medger Nelson. ”Men om det finns ett hat, så måste det finnas en anledning till det. Självordsbombare har varit unga människor med li-

vet framför sig; det är en orimlig tanke att de har gjort slut på det utan oerhört starka skäl.”

”Indoktrinering”, menar Nicolo. ”Indoktrinering av religiösa och politiska fanatiker. Där har vi väl det som gör situationen så svårlöslig för israelerna: De har som närmaste grannar fanatiker som det inte går att tala med.”

”Har de försökt?”

”Visst har de försökt. Men när det kommit till uppgörelser med PLO och Fatah, så har de extrema israelhatare anslutit sig till Hamas och sökt stöd hos Hizbollah i Libanon, och de har odlat sitt hat i muslimsk-fanatiska drivbänkar. Hamas vill inte tala med Israel, de vill ha bort Israel från det som de betraktar som arabiskt område. Död åt Israel är deras mål, inte förnuftiga samtal.”

”Än en gång: Har Israel gjort försök att få till stånd samtal med Hamas?”

”Självklart inte. Varför skulle de försöka? Det vore ju fullkomligt lönlöst. Hamas vill inte erkänna Israel. De vill utplåna den judiska staten som är en nagel i ögat för dem. Palestina ska vara en muslimsk stat, annat är inte att tänka på. De vill göra livet outhärdligt för israelerna, och gång efter annan beskjuter de Israel med raketer och skickar in självmordsbombare i landet. Nej, samtala kan man göra med civiliserade människor som vill lyssna och förstå, inte med religiösa och politiska fanatiker.”

”Vill Israel lyssna och förstå då?”

”Säkert vill de göra det, om bara Hamas vill ändra attityd. Hamas är fastlåst i en antijudisk muslimsk ideologi. Hamas vill inte tala med annat än terror. Att erbjuda fredssamtal med en sådan organisation vore att kasta pärlor för svin. Varför kräva att Israel ska lyssna på oförnuft? Fanatism och fundamentalism är saker som inte går att påverka.”

”Det kanske du har rätt i. Men alla palestinier är inte fanatiker, långtifrån alla.” Nelson visar tecken på irritation. ”Och långtifrån alla palestinier förtjänar att behandlas som en sämre sorts människor. Det luktar apartheid, och det borde alla judar hålla sig för goda för.”

”Du kan väl inte jämföra Israels politik med Hitlers i alla fall?”

”Nej, verkligen inte. Men Israel borde akta sig för att föra en politik som knuffar människor i armarna på Hamas. Man borde akta sig för allt som kan provocera till bitterhet och hat, och i stället visa medmänsklig respekt för alla som det inte finns anledning att misstänka för onda uppsåt. Man borde vara försiktig med att prioritera israeliska intressen på palestinskt område. Man borde kort sagt uppträda hyggligt mot palestinerna och ge dem möjlighet att se med någotsånär vänliga ögon på Israel. Kanske de då skulle rösta på ett fredsvänligt parti i nästa val?”

”Men snälla Nelson, hur naiv får man vara?”

Palestinierna kräver orimligheter av Israel. Inga israeliska bosättare på palestinskt område. Inga israeliska säkerhets-soldater. Ingen skyddsmur. Fritt fram för alla slags hatiska palestinier att röra sig fram och tillbaka över gränsen. Löjligt. Så länge det finns villiga självmordsbombare och andra sabotörer kan inte Israel öppna gränserna hur som helst. Och så länge Hamas och Hizbollah har raketter att skjuta med mot Israel kan man inte bara böja huvudet i ödmjukhet och avvakta smällarna. Nej, du Nelson, du förstår inte det här. Israelernas enda önskan är att få existera i lugn och trygghet.”

”Även krigshetsarnas? Olmert och Netanyahu och allt vad de heter.”

”Krigshetsarna, ps, vilka ord du använder! För israelerna är krig en förutsättning för fred.”

”Och för att utöka sitt landområde?”

”Ja, varför inte? Eftersom israelerna är många och landet litet, är det inte mer än rimligt att de som skadestånd för palestiniernas aggressiviteter får bruka små jordlotter på Västbanken utan att störas av stenkastning och annat ofog. När grannarna inte unnar dem sådana livsnödvändigheter, är enda möjligheten att själv ta sig dem och försvara dem. Det har man insett, och det har man bemödat sig om och lyckats med. Israel kan försvara sig nu, man kan försvara sitt land och sina bosättningar och sin ära. Man har vapen och utbildade

soldater och man har satt skräck i palestinierna.”

”Och man har lärt sig att anfall är bästa försvar.”

”Javisst. Man har anammat evolutionens första regel om den starkares rätt. Lejonet lever tryggt på savannen, så länge det inte finns människor med gevär i närheten. Eldvapen gör människan stark, och eldvapen i kombination med bombplan och stridshelikoptrar har gjort Israel till Mellanösterns starkaste stat. Man retar inte Israel i onödan. Då slår Israel till, hårt och skoningslöst.”

”Vi vet det, Nicolo.” Nelson låter trött, men strax tänds en energisk vilja i hans ögon. ”Man har demonstrerat det ett antal gånger. Och det kan vara sant som du säger att man har varit framgångsrik i strid. Men har man varit framgångsrik i sitt fredsarbete? Har man uppnått det lugn och den trygghet som man säger sig ha kämpat för? Minns du vad jag sade om apartheid i Sydafrika och det som ledde fram till dess avskaffande? Det var inte terrordåden i första hand som var den positiva kraften, det var de fredliga demonstrationerna och det var de bestämda påtryckningarna från FN och EU och enskilda stater som till exempel Sverige. Nu har vi fått en hållbar fred i Sydafrika, en fred som är baserad på jämlikhet och ömsesidig respekt. Vi i ANC hade alla odds emot oss, men vi lyckades med fredliga metoder och med världens stöd. Det vore något för Israel och Hamas att ta efter, tycker jag.”

”Du kan inte jämföra Sydafrika med Mellanöstern. Apartheid var ett internt problem som gick att lösa med en lagändring. Internationell terrorverksamhet är något helt annat. Tänk bara på 11 september.”

”Vad har 11 september med Hamas och palestinierna att göra?”

”Åkej, det var al Quaida som låg bakom 11 september. Men Hamas är en muslimsk terrororganisation av samma slag. Samma skrot och korn. Totalt oresonlig. Obegriplig. Vad fanns det för anledning för al Quaida och Usama bin Ladin att bringa två skyskrapor att falla samman och 3000 helt oskyldiga människor att mista livet?”

”Vilka försök har man gjort för att ta reda på anledningen?”

”Vad menar du? Skulle USA ödmjukt falla på knä för terroristerna och fråga dem: Vad har vi gjort för fel?”

”Ja. Det tycker jag. Inte precis falla på knä, men lyssna på anklagande röster, rannsaka sig själva och öppet och ärligt erkänna fel man begått.”

”Vad skulle det vara för fel?”

”Man har visat kolonialistisk hänsynslöshet, man har exploaterat utvecklingsländers naturtillgångar, man har stöttat plantager med monokulturer, man har stött diktaturstater för att få ekonomisk vinning. Man gav några år stöd till talibanerna i Afghanistan för att sedan

bekämpa dem, man gav stöd till Saddam Hussein i kriget mot Iran för att sedan låta hänga honom som en missdådare. Man har visat att den amerikanska moralen är ihålig. Man har gjort klart att den demokrati man talar stort om aldrig får stå hindrande i vägen för gynnsamma affärer. Det kan säkert finnas annat också...”

”Stöddighet, arrogans, USA bäst i världen-attityd”, kompletterar Sara.

”Förakt för andra kulturer och religioner kanske”, lägger jag till.

”Ja ja ja.” Nicolo andas ut på ett demonstrativt stömande sätt. ”Men man behöver inte köra in flygplan i amerikanska skyskrapor för den sakens skull och få dem att rasa och begrava tretusen oskyldiga människor. Och man behöver inte hota som Usama bin Ladin har gjort att komma tillbaka med ännu mer fasansfulla illdåd. Nej, hör ni. Ni vet uppenbarligen inte vad terrorism är. I varje fall inte muslimsk terrorism. Den grundar sig på jihad, som al Quaida och Hamas och andra grenar av det muslimska brödrskapet översätter till heligt krig och som lyfter upp martyrskapet till det mest saliggörande. De menar sig ha den rätta tolkningen, och de viker inte en tum från den. Jihad är Allahs maning till kamp mot hans fiender, säger de. Allah måste man lyda, så är det bara. Och vad har man att sätta emot Allahs krigare? Fundamentalister som de är? Det är precis meningslöst

att diskutera med sådana. Det finns bara ett sätt att svara på deras terror, och det är hårda, beslutsamma straff-åtgärder.”

Nelson ser inte övertygad ut. ”I det här fallet: bombningar av Afganistan”, säger han. ”Var det adekvata åtgärder, menar du? På vad sätt var det afganska folket skyldigt till 11 septemberdåden?”

”De skyddade Usama bin Ladin, som uppenbarligen låg bakom det hela.”

”De’ skyddade. Vad menar du med ’de’?”

”Åkej, talibanerna då. Men afganerna hade låtit talibanerna ta kommandot, och då var de förstås lika ansvariga.”

”Du säger det. Det afganska folket hade låtit sig kuvas och var ansvarigt för elfte september. Hmm. Men vad ledde de amerikanska bombningarna till, mer än att hus, vägar, broar, åkrar och ledningar förstördes? Är Usama bin Ladin borta? Är talibanerna borta?”

Nicolo rycker på axlarna. ”De har blivit skrämda i varje fall, och det är mycket nog.”

Nelson ser stadigt och mycket allvarligt på honom. ”Inte bara de, Nicolo. Vanliga människor, män, kvinnor och barn. De har fått sår i kropp och själ. De som bott i bombade områden har lidit av nästan konstant rädsla. De har sett barn och gamla dö av skräck. De har sett sina älskade sprängas i stycken. De har inte kunnat förstå

varför de ännu en gång efter kommunisterna, mujahedins krigsherrar och talibanerna har drabbats av krigets fasor. De har inte kunnat känna sig lyckliga för att de befriats från talibanerna. Krigsherrarna finns kvar, och kriget fortsätter. Många har förlorat förmågan att känna lycka överhuvudtaget. I stället har hatet grott i dem, och det har inte enbart varit hat mot krigsherrarna och talibanerna utan också hat mot de utländska soldaterna och deras herrar hemma i Västerlandet. Vad har då USA åstadkommit med sitt krig? Hat, ingenting annat än hat. Och hat kan inte vara något eftertraktansvärt.”

”Nej, sannerligen!” instämmer Sara.

”Och sedan kriget mot Irak, vad har de vunnit med det? Olja, säger någon. Respekt, säger en annan. En hängd förtryckare, säger en tredje, den amerikanska demokratins seger över diktaturen. Det enda irakierna själva vet är att de har förlorat det välstånd och relativa lugn de hade under Saddam Husseins tid och att de från askan har hamnat i elden. De befinner sig i skottfältet mellan sunni och shia, och när de amerikanska soldaterna kommer, ser de inte sina befriare utan dem som har förstört livet för dem. Det är inte tacksamhet irakierna känner till Saddams efterträdare, det är hat. Det vet du, Nicolo. Och vad har då USA vunnit med sitt krig?”

Nicolo hittar ingen bra replik. Han flinar och säger: ”Kontrollen över den irakiska oljan. Avsättning för

vapenindustrins produkter. Det är väl mycket nog.”

Nu kan inte Sara hålla sig längre. ”Hur cynisk får man vara?” skriker hon. ”Nelson talar om människor, och du kommer dragande med olja och vapenindustri. Du ska låtsas vara fredsminister i en platonsk regering som ska hitta vägar att rädda världen. Det är illa nog att det finns stater som likt Hitlertyskland och Stalinsovjet anfäller grannstater av maktpolitiska skäl. Det är än värre att krysta fram anledningar till att bomba sönder länder där civilbefolkningen redan tidigare haft det besvärligt.”

”Man har plågats av terror. Man försvarar sig. Man måste ha rätt att försvara sig.”

”Det kan diskuteras, Nicolo”, säger Nelson. ”I varje fall sättet att försvara sig.”

”Just det”, hakar Sara på. ”Man jagar terrorister, säger man. Man vet inte säkert var terroristerna befinner sig, och då bombar man där *skvallret* säger att de *möjligen* finns. Man vet inte säkert vilka som är terrorister, och då griper man alla som möjligen kan vara det och torterar dem till vansinne. Guantanamo är inte det enda tortyrcentrat för möjliga terrorister. För varje torterad möjlig terrorist får man tusen högst reella sympatisörer till de för säkerhets skull plågade. Spänningarna i världen växer. Hur kan det gynna freden, Nicolo?”

”Rädsla är en stark återhållande faktor.”

”Men inte tillräckligt stark. Det visar väl det faktum

att det alltid ploppar upp nya terrorister där man har jagat särskilt grundligt. Nej, Nicolo, jag ska tala om för dig vad som hindrar freden att gro i världen. Det är tre saker: Misstro, rädsla, hat. Knacka in det i skallen: Misstro, rädsla, hat. Det är de sakerna som vi ska arbeta med. Misstron är det primära. Det är fundamentalt betydelsefullt att man handlar så att det uppstår förtroende. Att människor kan känna förtroende för varandra, för polisen och andra myndigheter, för grannstater, för FN, för Ryssland, för USA. Förtroende, Nicolo, det är ordet.”

”Jovisst, det är ett ord. Ingenting annat än ett ord. Det kan du upprepa hur många gånger som helst, det uppstår inget förtroende mellan Ryssland och Ukraina för det. Och inte heller mellan Israel och Palestina.”

”Vad är det för snack?” Saras ögon skjuter blixtar. ”Förtroende är ordet, sa jag. Ordet i bestämd form.”

”I begynnelsen var ordet.”

”Ja, det var det. Logos, ordet, det förnuftiga, skapande, organiserande ordet. Det var ursprunget till det ekologiska sammanhanget i världen. Liksom förtroendet kan bli ursprunget till ett mänskligt världssamhälle utan rädsla och hat och aggressioner.”

”Och hur ska man kunna närma sig en sådan utopi?”

”Ärlighet, hederlighet, öppenhet, god vilja. Framför allt god vilja. Det kan ta tid. Mellan Israel och Palestina finns så mycket misstro att det kan ta åtskilliga år innan man kan

våga lita på varann. Men man måste låta det ta den tiden.”

”I Israel ska man låta raketerna regna då och le förlåtande.”

”Låt lagom sarkastisk. Det är klart att man ska reagera mot raketer och självmordsbombningar och annat sådant. Men man ska inte reagera med bomber. Man ska reagera med handlingar som visar god vilja. Man ska reagera med förnuftigt tal. Det ska vara sådant tal som grundar sig på allvarliga försök att förstå den andra parten och som visar vilja till respekt. Det är fråga om praktisk tillämpning av FN:s förklaring om mänskliga rättigheter.”

Birgitta, som länge suttit tyst, blandar sig i samtalet. ”Det är fråga om praktisk tillämpning av kärleksbudet. Älskar man sin nästa på rätt sätt, då försöker man förstå.”

Det blir tyst en stund. Alla smakar på Birgittas tolkning av kärleksbudet. Att älska på rätt sätt, det är att försöka förstå. Det låter bra. Men om det är alldeles omöjligt att förstå... Nicolo är på väg att komma med en besk kommentar, men han hejdar sig när Jeevesus fyller på lingondricka i hans glas.

Nelson bryter tystnaden. ”Om man inte kan förstå, om man tycker att det är alldeles omöjligt att förstå, då kan man ändå acceptera att den andra är en människa som man själv, lika komplicerad som man själv, med

samma virrvarr av komponenter som påverkar ens tänkande som man själv. Man kan acceptera den andra som en likvärdig medmänniska.”

Sara blir entusiastisk. ”Där har vi det!” utropar hon. ”Man kan känna sig helt främmande för en människa, man kan avsky det hon gör, det hon säger, det hon står för. Men man kan ändå acceptera henne som en likvärdig människa och behandla henne som man kan tro att hon vill bli behandlad.”

Nelson kompletterar: ”Man ska inte älska sin nästa som sig själv utan som den hon är.”

”Vad säger du om det, Birgitta?” frågar Nicolo retsamt. ”Man ska inte älska sin nästa som sig själv.”

Birgitta ser ut att bli torr i munnen, och även hon får lingondricka av Jeevesus. Hon tar sig en klunk, och så säger hon:

”Evangelierna är skrivna av människor. Det finns fyra evangelier, och där formuleras Jesu ord på delvis skiftande sätt. Men det är fråga om formuleringar, mänskliga ofullkomligheter, och vi måste försöka se den rätta tanken där bakom. Kärleksbudet är entydigt om man bara säger: Älska din nästa. Det räcker med det. Älska är ett stort ord. Det innefattar vilja till förståelse och vilja att göra gott. Det utesluter själviskhet och beräkning. Kanske jag kan likna det vid den kärlek som en mor känner för sitt barn.”

Det lyser om henne. Jag föreställer mig en några dagar gammal baby som hon håller i sin famn.

Nelson ser uppfordrande på Nicolo. ”Nå, herr fredsmminister, vad har du för kommentar till detta?”

Nicolo svarar med att vinka med sitt glas åt Jeevesus. Han får vad han vill ha, och sedan han läskat sig säger han till den grå eminensen: ”Det är en märkvärdig dryck du bjuder på, Jeevesus. Man blir otörstig och samtidigt törstig på mer. Det vore kanske något att starta storproduktion av Jeevesus lingondricka. Det skulle bli jätteefterfrågan från hela världen om folk fick klart för sig vilken verkan den har. Skål Jeevesus!”

Alla deltar i skålen. Jeevesus hamnar i solstrålknipet från fönstret, och hans grå kläder skimrar ett ögonblick i regnbågens alla färger.

Nicolo ser ut som om han vunnit högsta vinsten på ett miljonlotteri.

”Ack Utopia!” ropar han, och han sträcker ut armarna som för att hålla kvar en överjordisk syn.

Vi har alla gripits av eufori vid tanken på kärleken som försonande kraft, men ordet Utopia har en fördystrande verkan, utom möjligen på Birgitta.

Sara suckar. ”Ja det är väl en utopi att alla är mottagliga för kärleken”, säger hon.

”Det finns människor av alla sorter”, säger Nelson. ”Det finns de med öppna barnasjälar och det finns de som förgiftats av misstro, rädsla och hat.”

”Det finns fanatism”, fyller Nicolo på med. ”Fundamentalistisk hjärntvätt.”

”Arrogant översittarattityd”, säger Sara.

”Egoism”, bidrar jag med.

”Girighet”, kommer från Anja.

”Ska du inte säga Satans lockelser?” säger Nicolo och lutar sig fram mot Birgitta. Han är sig själv igen.

Birgitta ser kanske inte precis kärleksfullt på Nicolo, men inte heller argt. ”Jo det skulle jag kunna säga”, säger hon lugnt. ”Men jag skulle också kunna säga att man

inte ska låta sig nedslås av misstro och förutfattade meningar. Jag tror som Sara att misstron är en Satans kraft som får människan att tveka och tappa modet. Man behöver inte naivt tro att den man på goda grunder misstror ska låta sig frälsas. Jag tror till exempel inte att du, Nicolo, ska sluta att vara elak mot mig...”

”Jag är inte elak, Birgitta, jag bara retas lite grann.”

”Jo jag tackar”, fnyser Birgitta. Men så kommer hon att tänka på något, kanske det hon själv har sagt om kärleken, och så försöker hon med ett moderligt förlåtande leende. ”Om du nu vill låta mig tala till punkt, så vill jag fortsätta där jag tappade tråden. Vad var det nu jag sa?”

”Du tror inte att jag ska sluta vara elak mot dig.”

”Ja, så var det ja. Men även om jag inte tror det, så kan jag fortsätta att försöka förstå hur du tänker...”

”Så kan du *börja* försöka förstå hur jag tänker”, korrigerar Nicolo.

”Tack. Du hjälper mig att bli mera ödmjuk.” Birgitta, den stolta kvinnan, böjer sitt huvud. Men så ser hon upp igen. ”Du har rätt, jag har inte försökt förstå dig på rätt sätt. Jag kanske orättmätigt har dömt dig i mina tankar. Jag har mina brister, det får du förlåta mig för.”

Nicolo ser inte helt övertygad ut. ”Åkej”, säger han.

”Vi har alla våra brister. Vi ska inte tro att vi kan gå ut som om vi vore fullkomligt rättfärdiga och klandra an-

dra. Det är den där misstron, ser du. Jag misstänker att du, Nicolo, misstror mig, och därför betar jag mig så att du verkligen gör det.”

”Jag misstror dig inte. Jag misstror inte din person och definitivt inte dina avsikter. Det är bara det att jag inte tror på allt du säger.”

Birgitta vrider på munnen, men så ser hon det komiska i situationen och säger:

”Jag tror inte på allt du säger heller. Men det var bra att du sa det där om avsikter. Kan vi få människor att tro på våra avsikter, då är mycket vunnet. Ett steg mot tilltro. Kan vi sedan få dem att tro att vi vill det vi säger att vi vill, då har vi kommit ytterligare ett steg. Och kan vi få dem att känna att vi vill respektera dem som jämlikar med samma rätt att önska, vilja och sträva som vi, om vi kan få dem att tro att vi vill lyssna på dem och försöka förstå dem och göra eftergifter så långt det går, då kan vi sedan sitta avslappnade vid samma bord och samtala oss fram till lösningar som ger båda parter lugn och ro i själen.”

Nicolo ler mot Birgitta som man kan göra mot ett barn. ”Halleluja”, säger han.

Birgitta böjer ödmjukt huvudet. Men Sara blir arg. ”Du Nicolo ska inte komma och trampa på allt vackert med dina smutsiga fötter. Det kan vara sant att det är lätt att säga halleluja men svårare att göra det. Men vad är det

för fel att försöka vara en så bra människa som möjligt och att som Birgitta säger försöka skapa tilltro genom att övertyga om sina ärliga uppsåt? Det är klart, det finns människor som kan tyckas omöjliga att påverka, maktmänniskor i synnerhet, Putin, Mugabe, generalerna i Burma, många andra på högre och lägre nivåer, som inte vill låta sig övertygas.”

”Och som är svåra att älska.”

”Ja ja. Vad man nu kan mena med ’älska’ i såna fall. Försöka förstå, försöka att inte döma ut, förakta, hata. Det är klart att det är svårt. De är inneslutna i sitt eget skal av egoism, självtillräcklighet, okänslighet och förljugenhet. De har propagandan som attraktionsmedel. Men i vår tid, då allt fler får tillgång till internet, då borde vanliga människor kunna se maktens propaganda som just propaganda och börja lyssna också på andra röster och på sitt eget förnuft. Och då kanske maktmänniskorna blir mindre stöddiga och ger efter lite grann.”

”Det finns poliser som gärna går maktens ärenden.”

”Och det finns poliser som inte så gärna gör det. Var inte så cynisk! Det finns bra poliser också, Nicolo. Poliserna som vill vara vän med folket.”

”Det finns maktmänniskor som är fanatiker. Och det finns anhängare som är fanatiker.”

”Jo visst. Men även fanatiker har hjärnor som i grunden är lika våra. Och kan man till exempel få muslimska

fundamentalister att läsa Koranen från första suran till den sista, kan deras förnuft säga dem att Allah inte kan ha legat bakom de motsägelser som finns där. Kan man intala dem att Allah vill att de ska se och känna huvudströmmen av hans vilja i Koranen och att den inte leder mot hat och krig utan mot ett så gott liv som möjligt för alla människor, då kan fanatismens knutar börja lösas. Under förutsättning förstås att man som Birgitta säger närmar sig dem med hygglighet och god vilja och inte drämmer dem i huvudet med föraktfulla tillmälen.”

Nicolo slår ut med armarna. ”Det finns goda jordar och det finns mark som inte går att odla”, säger han. ”Som inte *går* att odla”, upprepar han.

Nelson visar med sitt leende att han inte tycker att saken är slutdiskuterad. ”Ska vi höra med vår kulturminister”, säger han. ”Nu när vi är inne på odling. Sara?”

Sara vet genast vad hon ska svara. ”Det är klart att det inte går att odla på kala bergstoppar och där det är evig snö och is. Men jag tror inte att ens Putin och Mugabe vill jämföras med sterila berg. Och jag kan tala om för dig, Nicolo, att i Missenträsk i norra Sverige där jag är född och uppväxt, där skulle ingen bortskämd överklassare tro att det gick att leva av jorden för ett par hundra år sen. Men nybyggarna, som bara hade sin hunger och vilja som drivkrafter, de hade inga alternativ. De måste försöka. Och de såg möjligheter i sänkor vid vattendrag

och mellan bergsknallar. De brände det som gick att bränna och högg ner träden och bröt upp stubbarna, de bände loss och släpade undan stenar, och av morän och mylla och aska och förmulnat ris fick de till märkvärdigt bra jordar. Det var slitsamt arbete, det krävdes mer än normal uthållighet, men det gav resultat. Så visst går det att odla så gott som var som helst. Om man har viljan.”

”Så då menar du att det går att odla människor också. Eller vad menar du?”

”Ja, ungefär. Med rätt näring så.”

Det doftar nygräddade våfflor från köket. Jeevesus kommer in med en bricka med våfflor, hjortronsylt och vispgrädde. Det är oemotståndligt, liksom kaffet och åkerbärslikören och lingondrickat som han sedan kommer med.

”Apropå näring alltså”, säger Sara och slickar sig om munnen. ”Varje människa är en jord som går att bearbeta.”

”Med uthållighet och vilja?”

”Javisst. Du lär dig.”

”Med kärlek”, säger Birgitta. ”Med allt det som ligger i begreppet kristlig kärlek. Moderlig kärlek, som ger trygghet och tillit.”

”Med respekt och rättvisa och jämlikhet”, kompletterar Sara.

”Och med det där ska vem som helst kunna bli till god jord gjord”, vitsar Nicolo. Han stönar uppgivet. ”Det är lite väl mycket söndagskoltänkande, tycker jag.”

Det föraktfulla i hans röst retar mig. ”Än sen”, säger jag. ”Man kan lära sig bra saker i söndagskolan. Har man goda lärare så kan man få visioner där, och visioner är ingenting att förakta.”

”Just det”, säger Sara. ”Visioner, ser du Nicolo. Visioner är inte bara önsketänkande, det är saker som höjer blicken. Sånt kan vara bra för vem som helst, och särskilt bra är det för oss i den situation som vi befinner oss i. Vi sitter här som en platonisk ledningsgrupp, och vårt samtal handlar om att göra världen bättre. Eller rättare sagt att göra människorna bättre för att rädda världen. Då kommer vi inte långt med att säga att människorna är som de är och alltid kommer att vara.”

”Så där, nu börjar vi komma in på rätt spår”, säger Nelson. ”Bra, Sara.”

”Vi måste tro att människorna kan kultiveras”, fortsätter Sara. ”Vi kan använda oss av kärleken som redskap, av hygglighet, respekt och allt det där. Och vi kan också använda oss av det vi i dagligt tal kallar kultur. De sköna konsterna, odlingen av de sköna konsterna. Det finns mycket att göra där. I dagens nyliberala marknadsamhälle är det inte kvaliteten på litteraturen, musiken och konsten som är det viktigaste. Det är sannolikheten

att produkterna går att sälja med vinst. Litteraturens storsäljare är deckarna, därför satsar bokförlagen huvudsakligen på deckare. Musik för dagens ungdom är pop och rockmusik - skivproducenterna sprutar ut skivor som har släppts av unga låtskrivare. Konst – ja, det är väl nånting konstigt som de flesta inte befattar sig med, såvida det inte är hötorgskonst eller säkra kort som kännarna på kulturredaktionerna går i god för. Som helhet alltså har det blivit så, att kultur bara är intressant om den går att sälja.”

”Ett kriterium så gott som något”, kommenterar Nicolo.

”Det är det inte alls. Folk köper efter sin smak, och i den meningen är det ett giltigt kriterium. Men hur har människor *fått* sin smak, det är en annan fråga. Barn och ungdomar blir präglade av sin omgivning, föräldrar och syskon först, och sedan av lärare och kompisar. Framför allt kompisar, skulle jag tro.”

”Och alla är påverkade av marknadens rop”, sticker Anja in.

”Ja, marknaden ligger bakom, det är sant och visst. Och skrämmande. Men den behöver inte betyda allt. Det finns möjligheter att bjuda motstånd. Det finns ickekommersiella krafter som man kan stärka. Omgivningen har som sagt en oerhörd betydelse under den receptiva åldern då man tar till sig allt och då det betyder så mycket

att man blir socialt accepterad. Då är det viktigt att omgivningen har nånting bra att dela med sig av. Vad betyder det inte att det finns böcker i hemmet till exempel.”

”Köpta på en ickekommersiell marknad?” Nicolo förstår.

”Marknaden kan ha sina positiva sidor också”, säger Sara.

”Vi hade ’Tusen och en natt’ hemma när jag var liten”, flikar jag in. ”Och ’Nils Holgersson’. Tänk vad man läste. Och i ’Tusen och en natt’ var det illustrationer av Doré. Oj vad man fångades av de där bilderna!”

”Du säger nåt”, säger Sara. ”Bilder är viktiga för barns fantasi och föreställningsförmåga. Och musik. Att det finns musik i hemmet. Helst levande musik, att någon spelar ett instrument, att man sjunger tillsammans, att barnen får vara aktiva och inte bara bli matade med högtalarmusik.”

”Och att de får vara aktiva med bildskapande också”, avbryter jag igen. ”Jag minns när mina egna barn var små och de satt på golvet och målade med oljepastellkritor på baksidan av tapetrullar. Där behövde deras mamma och jag inte göra mer än att ge något tips emellanåt om att pröva med olika färger i ansikte och hår och kläder och vad som helst. De målade ohämmat och glatt, och det blev fantastiskt roliga grejer de åstadkom.”

Sara hakar på. ”De målade ohämmat och glatt, säger

du. Där har vi kanske det allra viktigaste med kulturen: Lära men inte hämma. Stimulera. Ge barnen i småskolan *lust* att läsa, lust att musicera, lust att teckna och måla. Det värsta en lärare i skolans första klasser kan göra är att ta ifrån barnen spontaniteten och skaparglädjen. Måla inte utanför strecken! Inte kan du måla ett ansikte grönt, ett ansikte är skärt, vet du väl! Inte kan du göra si, inte kan du göra så. Det är klart: en lärare ska undervisa. Lära barnen läsa och skriva och räkna och allt annat som är bra att kunna. Men han eller hon ska helst servera lärdomarna så att de blir aptitliga för barnen. Det ska dofta om dem, och det ska kännas gott att tugga i sig dem. Och det ska vara näring i dem, så att inte kunskaperna blir ligande kvar i olika ämnesfack utan så att de förbättrar tänkande och fantasi och känsloliv. Inlärande ska vara kultiverande, i betydelsen odlande.”

”Skolan ska alltså vara ett slags kulturinrättning”, kommenterar Nelson.

”Inte bara skolan förstås. Hemmet, samhället. Överallt behöver det kultiveras. Det är med människor som med åkrar. Det behövs gödsel, sol och regn. Näring, stimulans och...” Sara söker efter motsvarighet till regn.

Hon får hjälp av Nicolo. ”Lingondricka”, säger han.

Vi får oss alla ett välkommet skratt. Jeevesus stämmer in och går runt och skvätter i våra glas.

”Vi dricker upp din lingondricka, Jeevesus”, skämtar Nicolo.

”Hååå, ingen fara”, försäkrar Jeevesus och ler med hela ansiktet. ”Det räcker och blir över.”

”Ja se lingondricka!” suckar Anja med salig min.

”Lingondricka borde alla människor i världen få smak på”, instämmer Nicolo. ”Sätt igång med storproduktion, Jeevesus!”

Nelson ler stort och visar att han tycker detsamma. Birgitta är ett enda stort leende. Hon skulle väl inte uttrycka sig som Nicolo, men med tanke på den effekt hon själv erfarit är hon helt överens med honom.

”Lingondricka till de självtilräckliga, till maktsträvarna, till fundamentalisterna, till fanatikerna”, ropar Sara.

”Lingondricka till Putin, och till Mugabe”, hojtar jag.

”Lingondricka till militärjuntan i Burma”, skriker Anja.

Väldigt vad vi jagar upp oss. Men det är en glad upphetsning som har gripit oss. Vi anar en möjlighet. Vi ser den inte, kan inte beskriva den. Men den finns i oss, och den känns som ett lyckorus.

”Från barnen i småskolan till militärjuntan i Burma”, skrattar Nelson. ”På en ström av lingondricka.”

”Kultivering av känslofulla barn och känslolösa diktatorer”, säger Anja lika glatt. ”Samma princip. Samma verkningsfulla substans. Vad det nu är för något.”

”Lingon från Guds skog”, säger Birgitta.

”Gödsel, sol och regn”, säger Nelson.

”Näring och stimulans”, sammanfattar Sara. ”Det gäller all slags kultivering. Tänkande, känsloliv, smak, vad ni vill.”

”Förmågan att sälja”, bidrar Nicolo med.

”Nej tack”, avböjer Sara. ”Kommersialism är kulturrens baksida, den får aldrig bli dess framsida. Massproduktion av samma och samma och samma som har fått gensvar hos publiken. Nej, fy sjutton. Kultivering ska vara odling till nånting bättre. Odling av lust till annat än godis.”

”Då ska människor bli bättre menar du”, säger Nicolo.

”Ja”, säger Sara. ”Då ska världen bli bättre.”

”Nu är det min tur”, säger Nelson. ”Nu ska vi prata ekonomi.”

”Ska vi inte ta ecklesiastiken först”, invänder jag. ”Det måste, efter vad jag har lärt mig av dem som förstår bättre än jag, vara ekonomin som är det absolut viktigaste för världens överlevnad. Allting står och faller ju med ekonomin, låter det som. Så då borde väl den tas sist, som en sammanfattande konklusion av vad som måste göras.”

”Javisst”, säger Anja. ”Tänk om Volvo och Ericsson skulle gå omkull, vilken katastrof för Sverige! Och om några amerikanska banker och vapenindustrier och biljättar skulle gå i konkurs, då skulle hela världen skaka i sina grundvalar.”

”Precis”, instämmer Nicolo. ”Så är det. Kyrkan, herregud, vad är den för något? Ekklesia. Den kan vi klara av lite raskt. Birgitta, dra din predikan nu, så kan vi övergå till förnuft sedan.”

”Nej tack”, biter Nelson av. ”Här är det jag som är ordförande. Det är sant att ekonomin är viktig och att det krävs en myckenhet förnuft för att reda ut vad det kan vara för slags ekonomi som krävs för att världen ska må

bra. För den skull ska vi väl inte tro att det mänskliga förnuftet är det optimala. Det kan behövas en djupare intelligens för att hjälpa oss att välja väg och riktning.”

”Och det skulle Birgitta kunna hjälpa oss med, menar du.” Nicolo slår ut med händerna. ”Med stöd av vår excellenta grå eminens som smyger omkring här bakom stolarna. Med all respekt för dig, Birgitta, jag hyser som du förstår den djupaste aktning för dig. Och även för dig, Jeevesus, du är bra på att koka lingondricka, men ...”

”Men?”

”Det behöver inte sägas.”

”Nej. Det behöver det inte. Är vi överens om då, att vi tar ekonomin nu?”

Alla utom Nicolo nickar jakande.

”Ekonomi alltså. Ett ord som betyder hushållning. Hushållning med världens resurser, det är vad vi just nu har ansvar för. Det är ett oerhört ansvar, och det är viktigt att vi i Platons anda ska skaka av oss alla bindningar och lojaliteter som gör oss tveksamma inför åtgärder som kan kännas obekväma. Det är världens resurser vi ska tala om, världens icke ändlösa resurser som vi människor är beroende av. En fråga som vi i första hand måste utreda är vilka tillgångar som vi ska värna i första hand. Ska vi döma efter vad politiker och massmedier prioriterar så är det, som du säger Gunnar, pengarna som är det viktigaste. Därefter kommer, förefaller det,

materiella tillgångar som hus och maskiner, sedan allt det som ingår i begreppet infrastruktur, efter det sjukvård, hälsovård och socialvård. Sist miljö- och naturvård.”

”Skrämmande prioriteringar”, skjuter Sara in och ruskar på huvudet.

”Marknadssamhällets prioriteringar”, säger Nelson. ”De som gäller i dagens politik. Dagens realiteter som vi måste utgå ifrån. Ska vi börja med pengarna kanske? Eftersom det är de största företagen som producerar mest varor som kan omsättas i pengar, så är det de största företagen som stöts av alla regimer. De ges skattelättnader och de ges dispenser i fråga om gift- och koldioxidutsläpp. Storföretagen måste leva vidare. Mängden pengar måste ständigt öka. En tillväxt under två procent skapar oro på börserna. Då varnar man för stagnation. Yrkesekonomerna ropar efter stimulansåtgärder och aktiespararna springer till banken och placerar om sina tillgångar. Tillväxt är alltså ordet. Jag skulle vilja stanna en stund vid det.”

Fastän skamligt obegåvad i fråga om ekonomi, har jag funderat ganska mycket just om ekonomisk tillväxt, och nu passar jag på att redovisa vad jag kommit fram till:

”Du talade om två procents tillväxt, Nicolo. Jag har roat mig med att räkna ut hur ett kapital växer med just två procents ränta.” Jag drar upp ett papper ur fickan där

jag har siffrorna. ”Om vi tänker oss kapitalet 100, så blir det efter ett år 102, efter två år 104, efter tre år 106,1. Så långt är det inte speciellt upphetsande, men hoppar vi vidare till tio år så blir det 122, tjugo år 146, trettio år 181, femtio år 269 och hundra år 724. Från hundra till drygt sjuhundra på ett sekel. Jag är inte matematiker heller, så jag kanske har räknat fel, men det blir en exponentiell kurva eller vad det kallas. Och mycket blir det.”

”Jag tror att du har räknat ganska rätt”, säger Nelson. ”Jag har hört nånting liknande, och det stöder inte precis tanken på en ständig tillväxt. Om kapitalet ökar till det sjudubbla vart hundra år – vad blir det – 4900 efter tvåhundra år, 35000 efter trehundra –enorma belopp, hsch! Och vad krävs av råvaror för att producera i den storleksordningen? Ja, det är tjänster också förstås som omsätter pengar, men i alla fall. Trehundra femtio gånger dagens omsättning om trehundra år. Tre hundra femtio gånger! Och redan nu är vår stackars jord så ansträngd att den knappast tål större påfrestningar.”

Nelson tar en paus. Han tar sig för hjärtat och flämtar. Även vi andra tycker att luften känns tung att andas. Fast Nicolo kan inte låta bli att släppa ur sig en ironisk replik:

”Vad betyder det för nutidsmänniskan vad som händer om trehundra år?”

”Nej”, säger Nelson, ”det kan förefalla oändligt av-

lägset. Men för sina barns och barnbarns och barnbarnbarns skull kan hon kanske ändå begrunda att det kommer att omsättas mer än sju gånger så mycket pengar som i dag om hundra år. Och som sagt: Vår jord jämrar sig redan nu. Det är inte bara ansvarslöst att - som man nu gör – ständigt öka produktionen och därmed förbrukningen av syre och råvaror. Det är omdömeslöst. Dumt. Det är att leka med elden. Om vi vill att våra efterkommande ska få leva ett gott liv så måste vi tänka om.”

”Vi måste ändra det ekonomiska systemet!” Sara är heltänd. ”Vi kan inte fortsätta att låta marknaden och den fria konkurrensen pressa på mot mer mer mer hela tiden. Det måste till något slags planekonomi – ja jag vet att ordet planekonomi klingar illa i mångas öron, man associerar till Stalin-tiden förstås, men då var det ju fråga om något helt annat än hushållning, det var massproduktion det också.”

”Du tänker dig en planmässig hushållning”, säger Nelson. ”Det är väl vad jag också gör. Samhället måste ta ansvar.”

”Med andra ord: socialism”, kommenterar Nicolo. ”Du får ursäkta, Nelson, och du också, Sara, men jag ställer mig tvivlande. Jag har i hundrafemtio års tid studerat socialismen från min utsiktspunkt i himlen, och jag har fått intrycket att där socialismen blivit statsideologi

har omtanken om människor och natur kommit i skymundan för maktgalenskap och diktatur och förslavande av människor.”

”Du talar om kommunism”, korrigerar Nelson. ”Det är vanskligt att sätta likhetstecken mellan socialism och kommunism. Det kan vara sant som Birgitta påpekade tidigare att de första kristna församlingarna var kommunistiska, men den moderna kommunismen bygger på Marx idé om proletariats diktatur under ett övergångsskede, och den togs i Ryssland – tyvärr - om hand av en minoritet som inte vågade lita på folket och som cementerade diktaturen. Det var i Ryssland det, som sagt, det Ryssland som blev Sovjetunionen. Något liknande hände i Kina och Kuba. Men - det kanske var annorlunda i Vietnam”. Han ler mot Sara.

”Ja det var det definitivt”, intygar hon. ”Åtminstone under Vietnamkriget, och under återuppbyggnadsarbetet efter kriget. Det var en fungerande kommunism. Av var och en efter förmåga, åt var och en efter behov.”

”Som det var i den första kristna församlingen i Jerusalem”, inflikar Birgitta.

”Just det. Det samhälleliga förvaltade och fördelade. Alla hade i sig att man skulle samverka för allas bästa.”

”Det låter som lyckoriket”, himlar sig Nicolo.

”Det kanske var det” säger Nelson. ”I viss mening. Och jag har för mig att Sverige under socialdemokrater-

nas ledning blev något av ett lyckorike också.” Han ser Nicolos grimas och tillägger: ”Inte ’lyckoriket’ alltså. Något av ett lyckorike.” Det låter som om han vill vara artig mot värdnationen, och Anja hakar på:

”Ett allt lyckligare rike för hela befolkningen, kanske man kan våga påstå”, säger hon. ”Rättvisare, mera jämställt. Vi talade om ’folkhemmet’ i början av den socialdemokratiska eran. Alla skulle känna sig hemma, alla skulle trivas, alla skulle känna sig delaktiga. Man använde uttryck som svenska folkets järnväg, svenska folkets post och telegraf. Via skatterna hjälptes man åt med kostnaderna. De samhälleligt ägda företagen behövde inte gå med vinst, vinsten var att människorna blev nöjda och mådde bra.”

”Det fanns privata företag också”, påminner jag. ”Sverige var – och är väl fortfarande i viss mån – en blandekonomi. Vem som ville kunde starta ett företag, men regeringarna, både rena socialdemokratiska regeringar och samlingsregeringar, var noga med att ha kontroll över allt som hade med människors bästa att göra. Man hade ansvaret, menade man, och man trodde inte att ökad konkurrens skulle förbättra servicen.”

”Man trodde, ja”, sticker Nicolo in. ”Det är lätt att bli övermodig när man har monopol.”

”Mycket sant”, instämmer Nelson. ”Det är en fara med all makt. Makt korrumpierar. I en demokrati kan

man i och för sig rösta bort regeringar som missköter sig. Men det finns bra och dåliga demokratier. Det finns de som inte omfattar alla eller som bara omfattar en minoritet, som i apartheids Sydafrika. Det finns också sådana som leds av demagoger som får folk att tänka deras tankar, och det finns maktgalningar som driver igenom lagar som gör dem i praktiken enväldiga.”

”Som i Ryssland”, inflikar jag.

”Som i Ryssland. Som i Zimbabwe. Som i det antika Aten. Platon hade dålig erfarenhet av demokratin i Aten. Han förespråkade, som vi har sagt, en upplyst diktatur av en grupp utlärdade filosofer. En sådan grupp som vi låtsas vara nu. Vishetsmästare, skulle man kunna kalla dem. Betydligt visare än vad vi är, alltså, och mindre behäftade med mänskliga svagheter.”

”Fullkultiverade”, föreslår Nicolo.

”Någonting åt det hållet ja. Orealistiskt förstås, ouppnåeligt, men bra som förebild, som ideal. Just detta att regeringen ska stå över partiintressen och mänskligt käbbel ...”

”Är inte en särskilt demokratisk tanke”, fyller Nicolo i.

”Nej, Platons stat var inte demokratisk. Men den skulle kanske ändå kunna vara blandekonomisk. Och om den lyssnade till alla intelligenser i landet, små som stora, och tog in alla impulser i sitt tänkande, skulle man i viss

mån kunna kalla den demokratisk. Om den utbildade intelligensen styr, då ser den till vad som är bäst, för landet, för människorna, för världen. Den finner kanske till exempel att blandekonomi är överlägsen både planekonomi av sovjetisk modell och marknadsekonomi av västmodell. Och varför inte, den ser kanske svensk blandekonomi under trettio- fyrtio- femtio- sextiotalen som förebildlig.”

”Ja, Volvo och Ericsson hade inte hunnit växa till mastodonter än”, kommenterar Sara.

”Man hade inte den ambitionen då”, säger jag. ”Företagen var i allmänhet inte större än att de hade en fast lokal anknytning. Man tillverkade inte mer än vad man rimligtvis kunde sälja. Man hetsade inte människor till att köpa och skrota och köpa nytt ideligen. Man hade inga ambitioner att växa till en ballong som skulle flyga ut i världen. Man mådde bra av att ha kontakt med folket i bygden. Och folk kände sig trygga med ’sin’ fabrik. Många hade jobb där, de tvivlade inte på att de skulle få sin försörjning därifrån livet ut. Ingen behövde oroa sig för att några ägare i Göteborg eller London eller New York skulle rationalisera bort dem.”

”Rationalisera”, säger Anja, ”kommer det inte av ratio, som betyder förnuft? Är det förnuftigt att rationalisera bort människor?”

”Är det förnuftigt att bortse från allt som inte gynnar

företagens vinster?” frågar jag. ”Människor, samhällen, skogar, vattendrag, luft, växthusgaser, smältande isar?”

”Nej, det är inte förnuftigt”, konstaterar Nelson. ”Vi måste göra nånting åt det. Frågan är vad. Ska vi stifta lagar som förbjuder företag att växa över en viss gräns? Ska vi förbjuda överproduktion, ska vi förbjuda miljöskadliga produktionsmetoder?”

”Ja”, säger Sara.

”Vad säger du ja till?”

”Allt det där du sa.”

”Blir det nånting kvar av den fria marknaden då?” undrar Nicolo.

”Ja det blir det väl”, säger Sara. ”Det blir ungefär som det var på fyrtio- femtio- sextiotalen. Ingen led nöd, skogarna frodades, det var lagom mycket trafik på vägarna. Och det gick att få utländska köpare då också. Det är inte företagets storlek som är kriteriet på kvalitetsvaror. Kvalitet som slår det mesta kan man hitta i en bysmedja eller ett möbelsnickeri eller en liten hantverksbutik.”

”En liten hantverksbutik kan väl inte bedriva världshandel?”

”Kanske det. Men ska det vara nödvändigt? Kan det inte räcka att man får sälja så att man klarar sig och kan leva ett hyggligt liv? En direktör i ett storföretag med tiotals miljoner i årsinkomster och miljarder i sparkapi-

tal behöver inte vara lyckligare än en möbelsnickare med ett par anställda som gör stilmöbler som han vet är snygga och hållbara och som har tid att umgås med familj och vänner och ströva i skog och mark och läsa böcker och lyssna på musik.”

”Säg inte det”, säger Nicolo. ”Det är väl inte så speciellt olyckligt att kunna köpa sig ett hus på Rivieran och ett i Florida och ett i Kalifornien. Kanske ett i Rio också så att man har nära till karnevalen. Och lyxbilar och egna flygplan. Och hästar. Och golfbanor. Och flotta kläder. Och fruntimmer om man inte nöjer sig med den man har hemma.”

”Å fy!” brister Birgitta ut.

”Förlåt”, säger Nicolo. ”Jag tar tillbaka. Inga fruntimmer, det får räcka med frun.”

”Neej, Nicolo, nu får det vara nog!”

”Ja jag sa ju det. Jag menade det i alla fall.”

”Nog med kvinnoförakt menade jag.”

”Ja ja ja.”

”Vi kanske ska återgå till ämnet”, föreslår Nelson. ”Om jag inte minns fel så hade vi kommit fram till att blandekonomi vore att föredra framför marknadsekonomi och planekonomi, men att en upplyst regering ska ha ett övergripande ansvar även för produktionen. Jag ställde frågan om man lagstiftningsvägen kan hindra företag att växa över en viss gräns. Och jag frågade om

vi kan förbjuda överproduktion och miljöskadliga produktionsmetoder. Sara svarade obetingat ja. Vad säger ni andra?”

”Förbjuda är väl att ta i”, mumlar jag.

”Nej, det kan man väl inte göra”, säger Anja osäkert. ”Företag måste väl vara fria att utveckla sin produktion utan att ha några poliser över sig.”

”Jo, det kan låta riktigt”, säger Nelson. ”Men om vi tänker oss ett storföretag som köper upp flera små företag med lokal anknytning och sedan rationaliserar och lägger ner några småfabriker och ställer till det för arbetarfamiljerna så att de får lov att sälja sina hus och flytta till storstaden. Är inte det något som man borde ingripa mot?”

Jo, nickar vi andra. Men Nicolo säger: ”Ingripa ja. Men förbjuda? Det kan man ju bara inte.”

”Ska man låta företagsledningarna agera utan ringaste hänsyn till sina anställda då?” fräser Sara. ”De sitter där och laborerar med investeringskostnader och produktionskostnader och säljmöjligheter och lönsamhet, och det som är ’människor’ med själ och hjärta och överlevnadsbekymmer i kalkylen, det rationaliseras krasst till ’faktorer’ i en räknemaskin. Ska det vara så? Ska man inte kunna göra nånting åt sånt?”

”De anställda kan kanske vara representerade i styrelserna”, föreslår jag. ”Och staten bör ha sitt att säga

där. Regeringen.”

”Styrelsemötena kunde vara öppna för nyhetsmedierna”, tycker Anja.

”De som styr i företagen borde ha Bibeln som rättsnöre”, menar Birgitta. ”Där kan man läsa om att visa kärlek mot sin nästa och att inte samla i ladorna.”

”Där har vi det”, utbrister Nicolo. ”Varje styrelserum ska ha stora anslag på väggarna med ’Älska din nästa!’ och ’Samla inte i ladorna’” Han väntar sig skratt men får inget.

”Varför inte?” säger Nelson. ”Du har dina goda idéer du också, Nicolo. Ni ser, det finns möjligheter att ingripa utan att förbjuda. Ska vi kanske reflektera över ett annat scenario? Ett storföretag har vuxit sig så stort att det omsätter en tiondel av landets totala omsättning. Det är inriktat på en enda vara som det är stor efterfrågan på i hela världen. Man utvecklar varan på alla tänkbara sätt, och med massiv reklam lockar man trendmedvetna köpare att varje år byta till det allra senaste. Mer och mer producerar man, mer och mer säljer man. Men så händer det att intresset för varan svalnar, det är annat som känns nödvändigare i människors liv, och så står man där med flera miljoner varor som inte blir sålda. Prognosen för de närmaste åren ser dystert ut. Löner, bonusar och arvoden till chefer och styrelsemedlemmar måste betalas. Aktieägarna måste få sitt. Konkurs hotar, situa-

tionen är förtvivlad. Produktionen måste frysas för obestämd tid, personal måste friställas. Börserna faller som stenar, människor förlorar sparkapital, pensionsfonder urholkas. Vad gör man?”

”Man måste rädda företaget först”, säger Nicolo. ”Några hundra miljarder kan det väl vara värt.”

”Som man måste låna ihop”, kommenterar Sara. ”För att företaget ska kunna fortsätta att producera på samma sätt fram till nästa katastrof.” Sara är upprörd.

”Naturligtvis inte”, lugnar Nelson. ”Tänk på att vi är en platonsk regering av vishetsmästare.”

”Även jag?” frågar Nicolo.

”Även du. Vi måste tänka oss i varje fall att du är det. Vi måste tänka oss att också Birgitta, Sara, Anja, Gunnar och jag är det. Vi ska låtsas begripa vad de flesta andra inte begriper. Och med vår låtsasgenialitet inser vi att den sortens verksamhet som det här företaget har ägnat sig åt inte är acceptabel. För att få det på fötter måste vi kräva full insyn i företagets ekonomi och planering.”

”Vi måste hindra det från att producera mer än vad marknaden kan tänkas svälja under en följd av år”, säger Sara. ”Vi måste se till att de anställda kan känna trygghet. Om tekniken utvecklas så att inte lika många människor behövs för att sköta dem, då kan man hitta på andra arbetsuppgifter eller sänka arbetstiderna. Man kan inte hålla på och avskeda människor hur som helst.”

”Vi måste kräva miljötänkande”, säger jag.

”Det får väl vara nån måtta på det också”, invänder Nicolo. ”Miljövänlig produktion är dyr. Eller hur, Nelson. Du som kan företagsekonomi.”

”Nja, jag är väl inte så hemma i företagsekonomi precis. Nationalekonomi har jag studerat och på det nationella och globala planet är förstas miljön en viktig faktor som får lov att kosta. Negligerar man den så kostar det ännu mer. Och då gäller det att påverka näringslivet förstas.”

”Men vad ska man göra då?” undrar Nicolo. ”Man kan inte gärna sätta krokben för näringslivet. Utvecklingen måste gå framåt.”

”Leder den mot ett stup, måste man kanske stanna ett tag och undersöka om det finns alternativa vägar”, säger Nelson. ”Om det är så, som vi kom fram till här tidigare, att ständig tillväxt leder till en katastrofal utplundring av naturens tillgångar, då måste vi stanna nu och tänka.”

Typiskt Nelson: Man ska tänka, överväga, inte göra någonting förhastat. Men Sara är redan klar över en sak:

”Den eviga tillväxtens väg måste vi sluta följa i alla fall”, säger hon.

Jag har en idé som jag prövat i insändare till olika tidningar men som hittills ingen nappat på. Nu tycker jag det passar att lägga fram den.

”Tänk om vi skulle göra tvärtom mot vad tillväxteko-

nomerna rekommenderar? De har näringslivets och handelns krav som provostenar. Skulle inte vi i stället kunna pröva alla frågor mot vad naturen, alltså luften, vattnen, växterna och djuren tål och behöver? Det för miljön hållbara ska vara kriteriet för att ett förslag ska få gå till omröstning eller inte.”

Sara sträcker spontant upp handen. ”Det röstar jag ja till”, säger hon.

Birgitta ler lyckligt och säger: ”Jag också. Jag tror att det Guds vilja att det ska vara så.”

Nicolo muttrar: ”Vill Gud att utvecklingen ska gå bakåt då?”

Nelson tänker och överväger. Han suckar, och så säger han. ”På ett sätt är det självklart att man alltid ska ha naturens bästa för ögonen. Men om det ska vara det avgörande kriteriet i alla beslutande församlingar, då vill det till att man också alltid kan konsultera en kompetent expertis, och att denna expertis är opåverkbar för påtryckningar från ekonomiska intressenter.” Han stannar upp, och jag känner modet falla.

”Expertis opåverkbar för påtryckningar”, upprepar jag. ”Var hittar man en sådan i dagens korrumperade värld?”

”Framtidens värld kommer inte att vara korrumperad!” säger Birgitta förtröstansfullt.

”Barnatro”, säger Nicolo hånfullt. ”Människans mest

utpräglade egenskap är girighet. Även framstående vetenskapsmän intygar saker som strider mot deras övertygelse om de lockas med tillräckligt mycket pengar.”

”Okunniga politiker utlämnade till köpta experter”, kommenterar jag dystert.

”Politiker som har en benägenhet att själva låta sig korrumperas”, säger Sara.

”Lobbyns makt”, säger Nicolo.

Men Birgitta slår näven i bordet. ”Är inte vi som sitter runt det här bordet en platonsk regering?” frågar hon. ”Är inte vi en grupp som från det vi var små har omhändertagits och lyfts av kloka lärare allt närmare Gud i kunskap och visdom? Har vi inte Guds förtroende att vidta de åtgärder som behövs för att våra beslut ska bli verklighet?”

Nicolo ser spefullt på henne. ”Har vi inte lingondricka och åkerbärslikör att stärka oss med?” frågar han.

Det är menat som ett skämt, och det får oss alla, inklusive Nicolo, att på ett i sammanhanget komiskt sätt lyfta våra glas.

”Vi måste tro att girigheten inte ska vinna över besinningsfullheten”, säger Birgitta.

Nelson rätar på ryggen. ”Ska vi uttrycka det så, att idéernas samhälle kan bli vårt?” säger han med klang i stämman. Han ser av någon anledning mot Jeevesus, och så lyfter han sitt glas först mot honom och sedan

mot alla oss andra.

”Skål!” ropar han. ”Skål för idéernas värld!”

20

”Girighet eller besinningsfullhet”, säger Anja tankfullt. Så skärps hennes ansikte till ett skälmskt uttryck. ”Tänk om man skulle ordna med en folkomröstning om det? Girighet eller besinningsfullhet. Vilket tror ni skulle vinna?”

”Vad tror du, Nicolo?” frågar Nelson med ett brett leende.

Nicolo skrattar. ”En lustig frågeställning”, säger han. ”Ja, ingen vill väl tillstå att han eller hon är girig, så det blir förstås besinningsfullheten som kommer att vinna.”

”Vilken idé!” hojtar Sara. ”En sån folkomröstning varje år, och folkmoralen kommer att växa till det tiodubbla på några år.”

”Ska vi besluta om det?” frågar Nelson med ett ännu bredare leende än nyss. ”Ska vi ha folkomröstning om girighet eller besinningsfullhet varje år?”

”Ja”, ropar vi unisont.

”Men besinningsfullhet och girighet är förstås inga direkta motsatser”, kommer Nelson på. ”Och om man ändrar till måttfullhet så blir det inte riktigt samma sak.”

”Klokhets kontra andefattigdom kanske”, föreslår Anja.

”Moral kontra omoral”, försöker jag med.

”Nej, inte moral nu igen”, stönar Nicolo.

”Varför det då?” frågar jag. ”Vi lever i en tid av hänsynslös ta för sig-mentalitet. Moral är det absolut viktigaste för att göra världen bättre. Det kan man tala om hur mycket som helst.”

”Jovisst, men inte *hur* som helst”, hävdar Nicolo. ”Det finns de som pratar om moral i tid och otid och som inte skapar annat än olust med allt sitt prat.”

”Ja, tråkigt nog”, säger Sara. ”Det är väl det att folk som gärna talar om moral ofta gör det på ett moralistiskt sätt. Jag har kvar det i mig från barndomen. Det var så mycket väckelsemoral i byarna. Man skulle älska Jesus och samtidigt vara rädd för honom. Allt som drog tankarna från Jesus var omoral. Böcker, tavlor, vackra kläder, till och med gardiner, de kallades djävulens kalsonger av laestadianerna. Sex, dans, sport, nej, usch!”

”Men allt det där är ju *bara* moralism”, säger jag. ”Raka motsatsen till moral.”

”Motsatsen till moral är det väl inte”, invänder Anja. ”Moralism har väl i allra högsta grad att göra med moral.”

”Men det är inte samma sak som moral”, hävdar jag. ”Moral är något som man har och visar, moralism är att på ett mästrande sätt tala om för andra vad man menar är moral.”

”Moralism är lagiskhet”, säger Nicolo. ”Paragraflydnad. Fy tusan!”

”Och vad är då moral?” frågar Anja.

Återigen den där besvärliga frågan: Vad är moral?

”Ja nu är vi där igen”, säger Nelson, ”Vad är moral? Verklig, eftersträvansvärd moral.” Alla tittar på Birgitta.

”Moral, det är att lyssna på sitt samvete och att alltid handla efter dess meningar.” Birgitta låter lugn och troviss. ”Moral, det är att göra Guds vilja.”

”Lyda Guds paragrafer”, vridr Nicolo till det. ”Är inte det moralism det?”

”Men om samvetet från det man var liten har matats med det som föräldrarna präntat i en och det som de flesta tycker är riktigt och som förfäderna har tyckt sen hedenhös, är det säkert då att samvetet säger vad Gud vill?”

Det var en knepig fråga, tycker jag. Ordet moral kommer av ’mores’, seder, och sådana kan man ibland ha synpunkter på.

”Om man är uppväxt i affärsvärlden”, säger jag, ”och föräldrar och förfäder har predikat vinst till varje pris och rättigheter för de rika att ta för sig på de sätt som lagen tillåter, får man ett samvete som påminner om Guds vilja då?”

Birgitta sluter ögonen och begrundar. Hon fuktar läpparna med det som finns i glaset. Så säger hon:

”Gud finns i oss, han finns i varje människa. Han finns i varje cell, i varje tankerot. Han talar inte med hög röst, han vill inte överrösta de nedärvda rösterna och de

tankar som ger människan ansvar, han vill bara vara en känsla i roten av varje tanke. Den känslan finns hos varje människa, som en svag förnimmelse av att det man gjort eller tänker göra är rätt eller fel. De flesta observerar den inte, men den finns där, och om man är medveten om det kan man öppna sig för den och låta den påverka en. Det är en vanesak, man måste stilla sig då och då och vara beredd då känslan kommer.”

”Så samvetet är en vanesak, menar du”, säger jag.

”Du ger ordet en dålig klang, men visst är det fråga om vana. Det finns goda vanor och det finns dåliga vanor. En riktigt god vana är att stilla sig i lyssnande och bön vissa tider varje dag.”

”Lyssnande och bön”, upprepar Nicolo. ”Å ena sidan ska man höra vad Gud kan ha att säga, å den andra ska man be Gud lyssna på ens egna yrkanden.”

”Med ord kan man förstöra mycket”, säger Birgitta. ”Det är väl en av de saker man kan be Gud om, att människor ska använda ord till goda saker, till att skapa kontakt, förtroende, trygghet, vänskap och sådant, inte till att kladda ner och skapa dåliga känslor.”

”Kan du nämna fler saker som man kan be om?” undrar Nelson.

Birgitta stillar sig, och så säger hon: ”Jag behöver väl inte nämna det som står i Herrens bön, den förutsätter jag att alla kan.”

”Du menar Fader vår”, säger Nicolo. ”Nej, den behöver du inte dra.”

”Då kan jag säga: Tro, hopp och kärlek.”

”Och störst av dem är kärleken”, lägger Anja till. ”Som Paulus skrev i första korintierbrevet. Mer då?”

”Tacksamhet”, säger Birgitta milt. ”Tacksamhet för skapelsen och livet. Hjälptill att övervinna svagheter. Hjälptill att bli av med ångest och oro, spänningar och nedstämdhet, mindervärdeskänslor och högmod, bitterhet och hat och onda tankar, misstänksamhet och missunnksamhet och småaktighet. Hjälptill att tycka om varann, tänka gott om varann, vilja varann gott och inte göra varann ont.”

Vi blir tysta en stund. Till och med Nicolo håller mun.

”Det var fina saker att be om”, säger Nelson sen. ”Vad säger ni om att avsluta den här sammankomsten med en sådan bön?”

”Bra förslag”, säger Sara.

”Men först vill jag höra vad Birgitta har att säga om vad kyrkan kan göra för att världen ska bli bättre.”

Birgitta lyser upp. ”Predika evangelium”, säger hon spontant. ”Evangelium betyder glatt budskap, och det är viktigt för kyrkan att få människor att uppfatta det som glatt.”

”Och vad är det som är så lustigt och glatt?” frågar Nicolo.

”Att Kristus har kommit till jorden för att frälsa människorna. Att han som är Guds egen son har kommit till människorna för att tala om för dem att Gud älskar dem och att han inte önskar något högre än att de ska bli lyckliga.”

”Och det ska de bli genom att tro på Gud och att lyda hans lagar i vått och torrt”, säger Nicolo. ”Lätt som en plätt.”

”Det är inte svårt alls att tro på en god Gud. Tron gör livet lättare.”

”Även när torka och översvämningar förstör skördarna och åkrarna? Även när grannstaten hämnas för en oförrätt genom att bomba sönder boningshus och sjukhus och skolor och vägar och broar och dödar och lem-lästar och barn blir traumatiserade för resten av livet?”

”Tron på Gud gör livet lättare då också. Men man måste förstås veta att Gud har gett människan en fri vilja och rätt att ta ansvar, och att han inte vill förnedra henne genom att överta ansvaret och ställa allt till rätta när människan har skapat oreda. Och man ska veta, att även när krigets vanvett härjar så finns han i Kristi gestalt överallt där han kan behövas.”

”Vad gör han då? Påtagligt. Läker han sår? Lindrar han plågor? Gör han förtvivlade mammors barn levande?”

Nicolo låter hånfull, men Birgitta behåller sitt lugn.

”Han finns för dem som vill ta emot honom. Han

läker inga kroppsliga sår, han befriar inte från sorg och förtvivlan. Men med dem som öppnar sig i tro gör han sällskap i själens innersta rum.”

”Ord ord ord!” ropar Nicolo.

”Ja”, säger Birgitta. ”Jag är inte mer än människa, så jag måste använda ord för att meddela mig med andra.”

”Självklart”, säger Nicolo. ”Vad jag menar är att du använder ord för att dölja ett tomrum.”

Nelson griper in. ”Det som är ett tomrum för dig behöver inte vara det för andra. Jag tror jag förstår vad Birgitta menar. Jag har själv under mina tjugosju fängelseår utsatts för så kränkande behandling att jag sviktat under tung hopplöshet. Mitt troliga öde var att jag skulle dö i fångenskap. Min kärlek till mina närmaste och mitt engagemang för de svartas sak räckte inte när förtvivlan ville övermanna mig. Men då var det någonting i mig som gav mig styrka.”

”Någon som räckte dig ett glas lingondricka”, grinar Nicolo.

”Så kan man uttrycka det. Det var någonting som hindrade mig från att ge upp, så mycket vet jag. Det var någonting som fick mig att inte som ett tuktat djur vänta på den långsamma döden i förnedring, och inte heller, som jag förstås frestades till när livet kändes alltför plågsamt, att göra slut på det..”

”...med ens”, fyller Nicolo i.

Nelson ruskar på huvudet lite irriterat. ”Hör du du, vi hade faktiskt Shakespeares dramer i ett slitet band, och det är klart att jag läste Hamlet-monologen. Men det här, det var nånting annat – jag kan inte förklara, jag kan inte säga att det var Gud, jag kan inte säga att det var Kristus, men det var någonting som hindrade mig från att ge upp.”

”Det finns exempel från Hitlers koncentrationsläger också”, säger jag. ”Jag kommer inte ihåg några namn, men det fanns de som sjöng för de andra i väntan på gaskammaren och på andra sätt ingöt mod under de sista timmarna. Var fick de sin styrka ifrån?”

Birgittas ansikte strålar av tro. Jeevesus fyller lingondricka i hennes glas, men det tycks hon helt ovetande om.

”Varför vågar ni inte säga att det var Gud som var verksam?” säger Birgitta.

”Därför att vi inte vet”, tar jag mig friheten att säga. ”Därför att vi inte *kan* veta.”

”Man behöver inte veta för att tro.”

”Varför är det så viktigt att tro då?” Nu är det Nicolo som ansätter Birgitta igen.

”Därför att tron ger en så mycket.”

”Till dig kanske.”

”Men ni måste väl ändå medge att tron är en mäktig kraft”, envisas Birgitta.

”Tron kan åstadkomma mirakel, menar du”, säger Nicolo.

”Inte nödvändigtvis mirakel. Men visst, tron kan ge upphov till märkvärdiga saker. Bär inte helgonen vittnesbörd om den saken?”

”Jag är inte så säker på det. Och man kan undra varför det inte talas på liknande sätt om mirakel i andra religioner.”

Birgitta har svaret färdigt. ”Därför att kristendomen är den enda religion där Gud själv i sin sons gestalt har talat om vad han vill.”

”Han kan väl ha talat om sin vilja på andra sätt också”, tycker Nicolo. ”Muslimerna menar till exempel att Gud uppenbarade sig för Muhammed på ett berg utanför Mecka, och det gjorde han inte bara en gång utan många gånger. Varje sura är en nedtecknad uppenbarelse, har jag lärt mig.”

”I Gamla Testamentet talas om att Gud talade till Moses och till Elia och de andra profeterna”, säger jag.

”Och dig har han talat till”, säger Nicolo till Birgitta.

Men Birgitta hör inte vad han säger. Hon ser hänryckt ut, och vi förstår vad det är som händer. Vi avvaktar med en blandning av skepsis och förväntan. Vad kan Gud ha att säga nu då? Eller vem eller vad det är som talar till henne. Kvällssolen lyser mot Birgitta, och den skapar föreställningen av en ljusgestalt som får sitt ljus från övermänskligt håll.

Jag kastar ett öga mot Jeevesus, men han har ställt sig

i skuggan och är knappt skönjbar. Vad kan han tycka om det här? Det vore intressant att få veta. Men Jeevesus håller inne med sina ord.

Äntligen blir Birgitta sig själv igen. Men hon ser spänd ut. Hon hostar lätt. Fuktar läpparna med tungan.

”Hur är det?” frågar Nicolo. ”Hur är det fatt?” Nicolo, av oss alla, lutar sig fram och frågar hur det är ställt med Birgitta. Mycket kan man förundra sig över.

Birgitta tar ett djupt andetag. Hon tar lingondricks-glaset och dricker.

”Herren har talat till mig”, säger hon sedan. ”Min värld har vidgats. Jag trodde att jag kände Gud, jag trodde att jag förstod honom. Jag ville sprida det kristna budskapet över hela världen, och de som inte ville ta emot det kallade jag otrogna. Jag fördömde de otrogna, jag manade till strid mot dem. Men hur otillräcklig var inte min kunskap! Hur bristfälligt var inte mitt förstånd!”

”Det behöver du inte tala om”, avbryter henne Nicolo. ”Vi vill veta vad Gud sade till dig. Om det nu var Gud förstås, och inte ett fantasifoster.”

Det ska vara Nicolo som i ett sådant sammanhang vågar antyda något sådant. Men Birgitta låter sig inte störas.

”Så här sa han: Hör på, Birgitta, lyssna noga! Du sade att kristendomen är den enda religion där Gud själv i sin sons gestalt har talat om vad han vill. Det är endast del-

vis rätt. Genom Jesus talade jag direkt till människorna. Jesus korsfästes, men han är inte död, han kan inte dö eftersom han är en bit av mig själv. Han lever vidare. Man ser honom inte, men han är verksam. Han finns i alla människors närhet. Han finns till hands för alla, och det är inte tro eller otro som avgör hur nära han vill vara. Allt det där är sant, men det är inte hela sanningen.

Du ska veta, Birgitta, att Jesus är jag, och jag är alla människors gud. Jag är inte bara de kristnas gud, jag är även judarnas, muslimernas, hinduernas, buddhisternas, lamaisternas, taoisternas och naturfolkens gud. De har olika namn för mig, de har olika föreställningar om mig. Och de har rätt att tro vad de vill.

Observera det, Birgitta: jag har givit människan rätten att tänka fritt. Tro fritt, fundera fritt, tvivla fritt. Det är en helig rättighet som du ska försvara, inte bekämpa. Den gäller för alla. Inte bara för kristna, inte bara för judar eller muslimer. Alla slags troende, och alla slags icke-troende. Vad än människor tror om mig, eller inte tror, vad de än ger mig för namn, så är jag allas gud. Och jag är samma gud för alla, jag ger samma rättigheter till alla. Alla!

Minns: Jag är skaparen. Av energi gjorde jag materia, materien gav jag lagar. Jag skapade DNA-molekylen och gav förutsättningar för livets utveckling. Människan är evolutionens hittillsvarande höjdpunkt, men jag vill att

hon ska fortsätta att utvecklas. Hon är ännu långt ifrån fullkomlig. Men jag älskar henne, liksom jag älskar allt annat i min skapelse.

Jag vill att du, Birgitta, ska tala om det för människorna. Så här ska du säga: Gud älskar alla människor, alla djur och all natur, och han vill att vi människor ska älska varandra och djuren och naturen. Skapelsen är helig, ska du säga. Den är given oss människor som lån, den är ett kapital som vi inte får tära på. Liksom Gud älskar sin skapelse ska vi älska den. Kärleken till skapelsen ska tala om för oss vad som är rätt och fel. På samma sätt ska vi älska varandra.

Kärleken till nästan ska vara vår kompass. Vi ska inte bara vara aktsamma om vårt eget, utan också om vår nästas ägodelar. Uppstår konflikter, ska vi försöka tänka vår motparts tankar och försöka anpassa oss till varandra. Vi ska inte ge efter för ondskan, men vi ska börja med att bekämpa ondskan inom oss själva. Framför allt ska vi bekämpa lusten att förstöra och döda. I stället ska vi uppamma viljan till försoning och till ett liv i fred och trygghet. Då lugnar sig rädsla och ångest, då får vi se de förödda slagfälten blomma.”

Birgitta tystnar. Hon andas djupt igen, men nu av befrielse.

Nelson ler och kisar mot en ljus horisont. Så säger han:

”Kristna och icke-kristna, troende och icke-troende,

alla samma rättigheter, alla likvärdiga inför Gud. Är det inte fantastiskt! Och är det inte fantastiskt med skapelsen! Guds gåvor. Till alla. Som vi alla ska vara rädda om.”

Sara ler på ett liknande sätt. ”Det är en härlig värld som vi har fått att leva i. Bara vi inte förstör den.”

”Vi har den till låns”, säger Nelson. ”Du tänkte väl på det. Den är vårt anförtrodda pund som vi inte bara ska spara utan förvalta väl. Jesus kritiserade mannen som grävde ner sitt pund för att ha det i säkert förvar. Vi ska använda oss av det på bästa sätt, menade han, få det att växa...”

”Just det”, faller Nicolo in, ”Jesus hade känsla för tillväxt han.” Han flinar retsamt och får Nelson att skratta.

”Så är vi där igen”, säger han. ”Men jag är förstas inte säker på att dagens tillväxtentusiaster skulle återropa Jesus som auktoritet.

”Nej, han var säkert ingen pengarnas man” säger Sara. ”Han menade nog andlig tillväxt han.”

”Så kallad kultivering”, säger Nicolo.

”Är du säker på att Jesus bara avsåg andlig tillväxt med sin liknelse?” undrar Nelson. ”Han kan väl ha tänkt sig vilket kapital som helst med det där pundet. Han kan ha tänkt att vad det än är för något som man får att förvalta, så ska man göra det så omsorgsfullt som möjligt.”

”Men man ska alltså inte göra som tillväxtekonome-

rna”, säger jag, ”och försöka få ett träd att växa upp i himlen.”

”Nej, det tror jag inte han skulle rekommendera.”

”Men, hör ni”, säger Sara, ”vi talade om vår värld som vi ska vara rädda om. Allas vår gemensamma värld. Jag tycker det var fina tips du gav oss, Birgitta...”

”Det var inte mina tips, det var Guds vilja.”

”Och hör sen”, säger Nicolo.

”Förlåt”, säger Sara. ”Det var väldigt fina saker vi fick höra i alla fall. Det där sista som Gud var så mån om att människorna ska få höra, det skulle jag vilja få nedskrivet och översatt till alla världens språk och mångfaldigat och spritt över jorden. Tänk om alla människor skulle ta intryck av det, verkligen ta intryck så att det påverkar tankar och känslor och handlingsmönster!”

”Då skulle världen bli en bra värld”, säger Anja med en lyckoglimt i ögonen.

”Då skulle vi inte behöva ängslas för att världens naturtillgångar blir uttömda”, säger Sara.

”Då behöver vi inte vara rädda för att syret i luften ska ta slut”, säger jag. ”Och inte heller för extrema klimatförändringar med översvämningar och torka och bränder och elände.”

”Då behöver vi inte oroa oss för ett tredje världskrig”, säger Nelson. ”Vi kanske till och med kan tro att människor slutgiltigt ska lägga ner vapnen i alla oroshärdar i världen.”

”Då kanske de som tvistar kan försöka tänka sina ovänners tankar och försöka förstå dem och till sist räcka varandra handen och bli medmänniskor för varandra”, säger Anja.

”Då kanske Israel slutar med sin apartheidspolitik mot palestinierna och river murarna och tar bort vägspärrarna”, säger jag.

”Då kanske talibanerna i Afganistan blir gladare av att se lyckliga kvinnor än förskrämda varelse inpackade i burkor”, säger Sara.

”Då kanske Dalai Lama blir hedersgäst i presidentpalatset i Peking”, säger Nelson, ”och blir ombedd att flytta tillbaka till Lhasa för att bli guvernör och högste lama i Tibet.”

Vi skrattar alla av lycklig glädje. Nicolo också.

Men han kan förstås inte låta bli att komma med en invändning. ”Det är bara det där lilla kruxet”, säger han, ”det där att alla människor i världen ska bli goda människor som älskar sin nästa som sig själv. Den där otydliga förutsättningen.”

”En skitsak”, säger jag.

Nelson rynkar pannan, men efter en slurk lingondricka slätar han ut den och lyser upp i ett leende. ”Skit-saker ska man ta vara på”, säger han. ”Skit är gödsel och bidrar till kultiveringen. Vi måste vara optimister, det är förutsättningen för att det ska hända något positivt. Tro,

hopp och kärlek talade Paulus om. För honom var tron det första.”

”Och kärleken det högsta.” Det är Birgitta som säger det, och det är tro som bär hennes röst.

”Från tro till kärlek”, säger Nelson.

”Med ett hopp”, kommer från Nicolo. Han har inte enbart en gäcksam glimt i ögonen, där finns också något annat.

”Det låter hoppfullt”, säger Nelson. ”Vi har kommit en bit på väg, tycker ni inte det?”

”Vi i vår lilla stuga”, säger Sara.

”Vi har Gud med oss, och han ska vidga den här stugan till att omfatta hela världen.” Birgitta har knäppt sina händer, och det föranleder Nelson till att be henne avsluta samlingen med en bön.

”Du sa några fina saker förut. Ta det igen!”

Birgitta blundar och samlar sig. Så ber hon: ”Hjälp oss, käre Gud, att känna tacksamhet för skapelsen och livet. Hjälp oss att övervinna våra svagheter. Hjälp oss att bli av med ångest och oro, spänningar och nedstämdhet, mindervärdeskänslor och högmod, bitterhet och hat och onda tankar, misstänksamhet och missunnsamhet och småaktighet. Hjälp oss att tycka om varann, tänka gott om varann, vilja varann gott och inte göra varann ont.” Efter det ber hon Fader vår, och så ber hon Gud välsigna oss och tittarna och världen.

Jeevesus står bakom Anja, och det är väl bara jag som ser hur han lyfter händerna i en varm åtbörd.

Nicolo ser ner i sitt glas och sedan skärskådar han de andra glasen runt bordet. Han konstaterar att det inte är urdrucket någonstans och undrar uppenbarligen om det är läge för en skål. Kanske finner han att ordet ’skål’ inte riktigt passar in i sammanhanget, för han höjer bara tiggande sitt lingondricksglas mot den ena efter den andra i sällskapet, inklusive Jeevesus. Vi förstår alla vad han menar och gör likadant, och så tömmer vi glasen.

Nelson drar en ljudlig suck av välbehag. ”Då ska jag be att få tacka för en synnerligen god middag”, säger han. ”Det är du, Jeevesus, som är mästerkocken, har jag förstått, och det är du som ska ha äran av att vi trots flera timmars stillasittande mår så förunderligt bra. Din mat skulle platsa på en konungs bord och dina drycker har varit som gudarnas nektar. Vår andliga kapacitet har kanske inte lyfts till den nivå Platon önskade sig, men jag tycker att vi har haft intressanta och givande samtal. Nu hoppas jag att Platon trots allt ska känna sig nöjd med oss och att tittarna ska vara belåtna och sova gott och i morgon ge sig ut i världen för att sprida vårt evangelium.”

”Som Guds apostlar”, säger Birgitta.

Jag ser att Nicolo har ’halleluja’ på sina läppar, men det stannar vid det.

Nelson reser sig med en viss möda och sträcker på sig. ”Nu ska det bli skönt med en promenad”, säger han. Han spricker upp i ett stort leende. ”Man ska väl använda sina apostlahästar. I den ljusa sommarnatten då solen hela tiden kan anas bakom bergen.”

21

Vi tar stigen norrut, mot Gammelsättern. Åt höger sluttar det upp mot Stådjan och rakt framför oss kan vi ibland skymta Nipfjället. Skogen är gles med granar och en och annan tall, och när landet höjer sig tar björkarna över. Stigen är väl upptrampad och lättgången. Birgitta går först, ivrig och märkvärdigt lätt i stegen. Nicolo följer henne i hälarerna som en glad hund. Sara och Nelson går bredvid varandra, det ser ut som om de samtalar. Efter dem går Jeevesus. Han har en käpp i handen, vad han nu ska ha den till. Anja gör sällskap med mig, men när jag stannar och vänder mig mot Gränjesåsen för att se morgonens första solstrålar färga krönet, skyndar hon på stegen och ansluter sig till de andra.

Jag står kvar och låter dem försvinna ur sikte. Det blir tyst omkring mig, jag har bara mina egna tankar som sällskap.

Tanken slår mig att så har det ju varit hela tiden. Det är mina tankar som har manat fram de gestalter som jag kallat Nelson, Birgitta, Nicolo, Sara, Anja och Jeevesus. Det är min fantasi som har fört dem på fjälltur till Ståd-jans topp och sedan låtit dem samlas runt bordet i Gun och Folke Bergmans stuga i Gränjesåsvallen. Gun och

Folke känner jag från Hosjös Röda Kors-krets i Falun, och jag har inte bett om lov att få använda deras fjällstuga. Jag har inte varit där heller, så jag vet inte hur den ser ut. Det är typiskt för hela den här berättelsen. Jag *vet* inte.

Men i Gränjesåsvallen har jag varit. Fast det är länge sen. Femtiofem år noga räknat. Jag tjänstgjorde som lärare i Idre. Jag åkte skidor till Städjan med mina elever några gånger, och när våren kom cyklade vi dit och gick upp till toppen, ungefär samma väg som nu i fantasin. Det var en annan tid, och jag ser den i minnet renare och vackrare än nutiden. Idrefjäll fanns inte. Gränjesåsvallen var sommartid en levande fäbod - eller 'säter' som man säger i Idre. Det gick en smal grusväg dit, men på vintern var det ingen risk att skidspåren skulle förstöras av bilar – snöskotrar var inte påtänkta då. Det var en lycklig tid, i varje fall för mig. Städjanområdet med dess av modernt skogsbruk skonade natur, dess rena luft och dess ro och harmoni blev osökt idealet för min tänkta middagsbjudning.

Tiden då jag skrivit om middagsbjudningen har också varit en (i huvudsak) lycklig tid. Det har varit riktigt spännande att gestalta mina gäster, ge dem karaktär och känslor och tankar. Det har varit som en rolig lek att använda dem som pjäser i ett rollspel, där jag låtit dem presentera sina olika erfarenheter och diskutera fråge-

ställningar som jag själv tycker är intressanta. Jag har fått utlopp för mina egna lustar, jag har berusat mig med dem.

Nu är det över, nu börjar jag nyktra till. Fantasibilderna har anfrätts av eftertankens krankhet. Som så ofta känner jag mig fruktansvärt osäker på mig själv. Vad är det jag har gjort?

Jag har samlat fyra av de personer i historien som jag av olika skäl imponerats av kring mitt middagsbord. Jag har låtit dem betjänas av Jesus i betjäntmaskering, och jag har gjort Anja Kontor till medagerande programledare. När manuskriptet är färdigt kommer jag att skicka det till ett bokförlag. Utsikten att få det utgivet är inte överväldigande stor, men jag räknar onekligen med möjligheten. Om det blir en bok av det, är möjligheten högst obetydlig att den blir såld i mer än tusen exemplar, men jag hoppas förstås på det. Tanken att den skulle bli översatt till andra språk är närmast absurd, men det är klart att jag i fantasin ömsom gottar mig åt, ömsom fasar för Nelson Mandelas kommentarer. Med tanke på den minimala men dock möjligheten att ett större förlag kan våga satsa på mitt manuskript, måste man (kanske) tycka att det är ett helt otillständigt tilltag att utan att be om lov lägga ord i munnen på människor som man inte känner tillräckligt. Men nu är det gjort, och jag vill faktiskt inte låta det vara ogjort.

Två personer är i livet, Nelson Mandela och Anja Kontor, och dem kan jag ödmjukast be om förlåtelse. Nelson Mandela har jag beundrat i mer än fyrtio års tid och jag har läst två stora biografier – den ena av honom själv – om honom. Men från det till att tro sig om att kunna tänka hans tankar, det är lite grann av hybris. Jag har inte hans erfarenheter, jag har inte hans kunskaper, jag har inte hans klokhet och omdöme. Men eftersom jag håller honom så oerhört högt, har jag i varje fall inte skrivit något som jag själv uppfattar som negativt. Så mycket vet jag, och jag hoppas att det är tillräckligt.

Anja känner jag från Go'kväll i TV, inte mer. Jag vet ingenting om hennes bakgrund, hennes examina, hennes specialiteter eller hennes politiska hemvist, och jag hoppas att jag inte stänkt så mycket av min ideologiska färg på henne att hon tar illa upp. Hon tillhör de TV-personligheter som jag gillar, och jag vill definitivt inte såra henne.

Sara Lidman har jag ett särskilt förhållande till. När hon studerade i Uppsala, den stad där jag är född och uppväxt, hyrde hon ett vindsrum i min frus morföräldrars villa mitt emot Granskolan, den idylliska oas i stadsbilden där jag lärde mig läsa och skriva och stoppa strumpor. Inte direkt bekantskap alltså och inte mycket att skryta med, allrahelst som jag började skolan i mitten av trettioalet och Sara flyttade in i "Olivens gård" först tio

år senare. Men man får ta vara på de smulor som bjuds. Det är möjligt att vi såg varann under hennes studietid, ganska ofta till och med eftersom vi delvis hade samma vägar till våra undervisningsanstalter. Men jag visste inte vem hon var på den tiden, och jag lärde aldrig känna henne personligen. Tyvärr. Sara tillhör de människor som jag väldigt gärna hade velat prata med. Hon var en härlig idealist, en hyperärlig person, en av de mycket få som frankt vågar säga precis vad de tycker till hög och låg. Och hon var en underbar författare. Jag har läst det mesta av det hon skrivit, och särskilt järnbaneeposet har gått mig till hjärta och hjärna och alla sinnen. Jag har också läst Birgitta Holms biografi 'Sara', och den har belyst henne från flera håll och gjort bilden av henne om möjligt ännu mer tilltalande. Det behövdes inte mycken eftertanke för att välja Sara till middagsgäst. Om jag sedan har lyckats karaktärisera henne på rätt sätt genom hennes repliker, det är en annan sak. Men vem skulle lyckas med det?

Och vem skulle lyckas ge ett sannfärdigt porträtt av den heliga Birgitta? Jag gör inte anspråk på det i alla fall. Hon är oerhört svår att begripa sig på. Jag ställer mig frågan hur en intelligent och stolt kvinna som hon kunnat göra anspråk på att vara Kristi brud och Guds språkrör. Kan hon ha varit fullt ärlig? Är det uteslutet att hon i själva verket skapade uppenbarelserna med sin egen

fantasi och skrivarförmåga, och att hon gjorde det för att med Gud och Kristus och Maria som stödjande auktoriteter driva sin vilja igenom? Viljestark måtte hon ju ha varit. Kanske på ett sjukligt sätt?

Men jag vill inte döma Birgitta. För att i någon mån förstå henne vill jag förflytta mig till hennes tid, 1300-talet, och försöka sätta mig in i de begränsningar för tänkandet som var då. Antikens filosofer och vetenskapsmän var okända för de flesta, Copernicus, Newton och Darwin var inte på långa vägar påtänkta. Läskunnigheten var föga utbredd. Böcker skrevs för hand, och de flesta var tillgängliga bara i kyrkornas och klostrens bibliotek. De lärdas språk var latin. Lagtexter och krönikor skrevs väl på svenska, men det var ytterligt få som kunde läsa dem. Fast han var lagman hade till exempel Birgittas make Ulf Gudmarsson svårigheter med att läsa och skriva. Det var prästerna som hade den bokliga bildningen, och den var förstås begränsad till den kyrkliga litteraturen. Så vad fanns i Birgittas föreställningsvärld? Det var patriarkerna, Moses, David och profeterna, Maria, Jesus, lärjungarna, Paulus, Johannes uppenbarelse, eremiter, pelarhelgon, martyrer, Nicaeamötets aktörer, Augustinus och andra kyrkofäder, Bernhard av Clairvaux och Hildegard av Bingen. Heliga texter om hur Gud uppenbarat sig för Moses, David, Elia och många flera. Berättelser som i Birgittas sinne säkerligen färgades av

sagornas och balladernas värld som på den tiden var mycket mer närvarande än nu och där vad som helst kunde hända. Hon måste ha haft en ovanligt receptiv, rörlig och skapande fantasi, och redan vid sju års ålder var hon övertygad om att Maria hade uppenbarat sig för henne och satt en krona på hennes huvud. Vid tio år såg hon den korsfäste Kristus, och så fortsatte det genom livet.

Men ändå – hon var en ovanligt begåvad och stude-rad människa. Kunde hon även genom vuxenlivet be-hålla samma naiva tro att hon var utvald att ta emot vad Gud ville säga till människorna och föra det vidare?

Om inte, vad var hon för slags människa?

Jag vill inte säga vad jag själv tror därvidlag. Vad man än kan säga om Birgitta – hon är en viktig del av den medeltida historien, och hon är en oerhört intres-sant människa. I min berättelse har jag tagit fasta på hen-nes positiva sidor. Jag har gjort henne ärlig snarare än falsk, moralisk snarare än beräknande, tillbakadragen snarare än dominerande, ödmjuk och mild snarare än aristokratiskt högdragen. Det är möjligt att det har blivit ett missvisande porträtt, men det passar den som i middagssamtalet representerar den bild av skaparen som jag kan tro på.

Niccolo Machiavelli då. Renässansmänniskan. Ordet har i mina öron en mycket positiv klang. Ändå – Machi-

avelli tillhör inte mina idoler i historien. Möjligen kan han sägas vara en typisk humanist i den meningen att han var frigjord från kyrkans auktoritet och hävdade människans rätt att vara mänsklig. Han hade ingen ideologisk kompass utan anpassade sig till det som kunde vara förmånligt. Han höll sig väl med Savonarola under dennes kulturfientliga styre i Florens på 1490-talet, han försökte göra detsamma när mediceerna kom tillbaka. Det lyckades inte riktigt, men han fick bara ett kortare fängelsestraff. Att lirka sig fram på effektivaste sätt till det mest fördelaktiga tycks ha varit hans grundregel för egen del. Att använda makt och våld såg han som det mest ändamålsenliga för en furste. Diktaturen var honom inte främmande, men när den franska kungamakten irriterade hans italienska sinne, framhöll han republiken som föredömlig statsform. Man kan kalla honom en inställsam jasägare, och i så måtto agerar han i mitt middagssamtal mot sin egen karaktär. Men jag behövde en nejsägare för att få liv i konversationen, och i egenkap av renässansmänniska kunde Machiavelli passa att spela den rollen, tyckte jag. Man kan säga att jag också har gett honom rollen som pajas. Någon pajas var han förstås inte, minst av allt. Men han var säkert inte heller en träkmåns. Med tre rakryggade idealister som Nelson, Sara och Birgitta behövdes någon som kunde skoja till det alltför allvarliga och som kunde stänka lite löje på

det högtidligt moraliska. Fel eller inte, jag kan tänka mig att Machiavelli bakom sin pragmatiska attityd dolde en pessimistisk melankoli och att han kan jämföras med en grimaserande clown. Som sådan – och som stimulerande ifrågasättare – ganska sympatisk, om jag får säga min mening.

Återstår Jeevesus. En kombination av Jeeves och Jesus. Eftersom jag saknar Woodehouses humor har det blivit väldigt lite av Jeeves. Tyvärr. Jag gillade Jeeves. Men det har gått för lång tid sedan jag slukade Woodehouses böcker på fyrtiotalet. Jag kommer ihåg att jag mådde härligt bra av den som jag inbillade mig typiskt engelska humorn. Men jag skulle inte ha kunnat ge rättvisa åt den om jag försökte, så det har varit bäst att låta bli. Och det har ju inte heller varit meningen att Jeevesus skulle vara något slags rolighetsminister. Han skulle föreställa Jesus i tjänarens roll. Den främste som ska vara den siste, den siste som ska bli den främste. Guds inkarnation på jorden, som enligt min fritänkartro (fritt tänkande tro) inte vill ta ifrån människan ansvaret för sina ord och handlingar men som finns till hands för den som vill dricka av hans stärkande saft och lyssna på de ord han viskar i hennes öra.

Anja, Sara, Nelson, Nicolo, Birgitta, Jesus. I åldersordning. Och Gud! Icke att förglömma. Jag har fak-

tiskt tagit mig friheten att lägga ord i hans mun också. Räcker ordet hybris för det? Ja, herregud! Människor och Gud. Självsvåldigt utnyttjade av mig för att uttrycka mina tankar. För det är ju det det har varit fråga om hela tiden. Mina tankar. Jag har refererat från böcker jag läst, men kommentarerna är mina. Idéerna är färgade av det jag vet om personerna bakom namnen, men inte desto mindre är de mina tankar. Middagskonversationen har varit ett samtal mellan olika delar av mig själv. Jag tar på mig ansvaret för visad dumhet och okunnighet. Men jag har redovisat vad jag tycker om saker och ting, och det ska man väl kunna få göra i en demokrati som Sverige.

Och vem är då jag? Bara en liten skit.

Men vad är skit om inte gödsel? I nutidsmänniskans onaturliga värld låter vi det mesta gå bort genom avloppsledningarna för att så småningom övergöda havsbottnarna. I det vildas rike tas varje liten masks avföring till vara av naturen själv för att bli (om den inte blandas för mycket med surt och giftigt nerfall) just den sortens mull som biotopen behöver. Varje liten skit betyder något. Varje liten skit är viktig. Varje liten skit måste ha rätt att få vara precis vad den är.

I den meningen är även jag viktig. Jag måste ha rätt att häva upp min röst. Jag måste ha rätt att säga att jag tycker illa om Putin och Mugabe och generalerna i Burma. Jag måste ha rätt att hävda att tron på ständig tillväxt är idioti. Jag

måste ha rätt att hävda vad som helst som känns viktigt.

Jag och alla andra jag. Alla små skitar.

Alla!

Utom möjligen maktgalningar och krigshetsare och rasister och fascister och terrorister och huliganer och ... Nej förresten, de uppvägs flera gånger om av alla fattiga och sjuka och diskriminerade och alla kvinnor och barn som far illa. Och alla hyggliga människor som har det hyggligt bra.

Alla!

En kolossal gödselhög.

Vad skulle en platonsk världsregering kunna göra med den?